

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

COĞRAFYA EĞİTİMİ BİLİM DALI

**LİSE 9. SINIF BEŞERİ COĞRAFYA KONULARININ ÖĞRETİMİNDE
HARİTA KULLANIMININ ÖNEMİ**

Mustafa ERTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Tahsin TAPUR

Konya-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
COĞRAFYA EĞİTİMİ BİLİM DALI

LİSE 9. SINIF BEŞERİ COĞRAFYA KONULARININ ÖĞRETİMİNDE
HARİTA KULLANIMININ ÖNEMİ

Mustafa ERTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Tahsin TAPUR

Konya-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa ERTÜRK
	Numarası	168308031004
	Ana Bilim Dalı	TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
	Bilim Dalı	COĞRAFYA EĞİTİMİ BİLİM DALI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	LİSE 9. SINIF BEŞERİ COĞRAFYA KONULARININ ÖĞRETİMİNDE HARİTA KULLANIMININ ÖNEMİ

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

25/07/2019

Öğrencinin
Adı Soyadı İmzası

Mustafa ERTÜRK

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa ERTÜRK
	Numarası	168308031004
	Ana Bilim Dalı	TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
	Bilim Dalı	COĞRAFYA EĞİTİMİ BİLİM DALI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Tahsin TAPUR
	Tezin Adı	LİSE 9. SINIF BEŞERİ COĞRAFYA KONULARININ ÖĞRETİMİNDE HARİTA KULLANIMININ ÖNEMİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Lise 9. Sınıf Beşeri Coğrafya Konularının Öğretiminde Harita Kullanımının Önemi** başlıklı bu çalışma 27/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Prof. Dr. Tahsin TAPUR	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Tahsin YILDIRIM	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Baştürk KAYA	

ÖNSÖZ

Harita, coğrafya öğretiminde vazgeçilemez bir gereçtir. Bu çalışmada, Ortaöğretim 9. Sınıf Coğrafya Ders Kitabında **Beşeri Sistemler** ünitesi **Yerleşmeler** konusunun aktarılmasında ders kitabında ve ders esnasında takviye harita kullanımının önemi incelenmiştir. Konu aktarılırken yeterli ve açıklayıcı olacak şekilde harita ve görsel kullanımının yapıp yapılmadığı ya da ne düzeyde yeterli olduğu tespit edilmeye çalışıldı. Beni bu konuda bir inceleme yapmaya yönelten durum ise iki yıldır çalışmakta olduğum kurumda öğrencilerin harita bilgi ve becerilerinin yetersiz olduğunu görmem oldu. Öğrenciler gerek Türkiye gerekse de dünya haritası üzerinde yerleri ve yönleri büyük oranda doğru gösterememektedir. Harita algılama becerisinin öğretilmesi temelde ilköğretime dayanmaktadır. Ancak Ortaöğretimde de 9. sınıf düzeyi harita algılama becerisinin temelini oluşturmaktadır. Bundan dolayı da temeli sağlam zemine kurmak adına coğrafyaya ve haritaya gereken önem verilmelidir.

Lisans ve Yüksek Lisans derslerinde tüm bilgi ve tecrübelerini bana aktaran, çalışma konusunu belirlememde, kaynak taraması yapmamda, çalışmamın inceleme ve düzenlemesinde yardımcı olan ve hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Tahsin TAPUR başta olmak üzere NEÜ Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim üyelerine ve Coğrafya Öğretmeni Yasin DURAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamı yürüttüğüm Konya Meram Anadolu Lisesi müdürü Mehmet Emin KARATAŞ'a ve Coğrafya Öğretmeni Musa KARAKURT'a da teşekkür ederim. Çalışmam süresince benden desteğini esirgemeyen eşim Gizem Duygu ERTÜRK'e de ayrıca teşekkür ederim.

Mustafa ERTÜRK
KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa ERTÜRK
	Numarası	168308031004
	Ana Bilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
	Bilim Dalı	Coğrafya Eğitimi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Tahsin TAPUR
	Tezin Adı	Lise 9. Sınıf Beşeri Coğrafya Konularının Öğretiminde Harita Kullanımının Önemi

ÖZET

Bu çalışmada, Lise 9. sınıf Beşeri Coğrafya konusu olan "Yerleşmeler" ünitesinin işlenmesinde, harita kullanımının öğrencilerin konuyu öğrenmesine katkısı araştırılmıştır. Çalışma yürütülürken öncelikle, 2018-2019 9. sınıf MEB coğrafya ders kitabında yer alan konu içeriği ve haritaları incelenmiştir. Ders kitabında yer alan haritaların, konunun aktarılmasında yeterli olup olmadığı incelenmiştir. Bazı bölümlerde harita kullanılmadığı tespit edilmiştir ve kullanılabilecek alternatif haritalar eklenmiştir. Ders kitabındaki kazanımlara bağlı kalınarak öğrencilere ön test-son test soruları hazırlanmıştır. Hazırlanan testin geçerlilik ve güvenilirliğini tespit etmek için, Özel Konya Boğaziçi Anadolu Lisesi 9. sınıflarda 60 öğrenci ile test uygulanmıştır. Daha sonra, ünite işlenmeden önce çalışmanın yürütüldüğü Konya Meram Anadolu Lisesi 9. sınıflarda 163 öğrenci ile ön test uygulaması yapılmıştır. Sonuçlar değerlendirilerek tablo haline getirilmiştir. 9. sınıf öğrencileri A, B, C, D, E ve F olarak 6 şubeden oluşmaktadır. Ünite işlenirken A, C ve E şubelerinde ders kitabına takviye olarak haritalarda kullanılmıştır. B, D ve F şubelerinde ise sadece ders kitabına bağlı kalınarak ünite işlenmiştir. Mayıs ayının üçüncü haftasında ünite bitince, öğrencilere son test uygulaması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar değerlendirilerek tablo haline getirilmiştir.

İstatistiksel analizler SPSS 22 (Statistical Package for the Social Sciences) programı kullanılarak yapılmıştır. Harita kullanımının öğrenmeye etkisini oluşturan boyutlar ile bağımsız değişkenler arasındaki *bağımsız örneklem için t testi*, *bağımsız örneklem için tek yönlü varyans analizi (ANOVA)* yapılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda, ünite işlenirken ders kitabına ek olarak harita kullanılmasının öğrenme düzeyini artırdığı tespit edilmiştir. Deney grubunun son test sonuçlarının, ön test sonuçlarına göre ciddi oranda artış gösterdiği tespit edilmiştir. Kontrol grubunun son test sonuçlarında da artış görülmüştür. Ancak kontrol grubunun son test sonuçları, deney grubunun sonuçlarına göre yaklaşık %6 daha düşüktür. Elde edilen bulgulara göre, ders kitabında konuya uygun haritaların kullanılması ve buna ek olarak ders anlatımının haritalarla desteklenmesinin öğrenmeyi önemli ölçüde artırdığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Harita, Harita Kullanımının Önemi, Beşeri Coğrafya, Yerleşmeler

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa ERTÜRK
	Numarası	168308031004
	Ana Bilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
	Bilim Dalı	Coğrafya Eğitimi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Tahsin TAPUR
	Tezin İngilizce Adı	Importance of Using Map in Teaching High School 9th Grade Human Geography Subjects

ABSTRACT

In this study, contribution of use of maps to learning of students in relation to the subject was researched during the discussion of ‘Settlements’ unit which is a 9th grade (high school) Human Geography subject. During the study, firstly, the contents and maps of the Ministry of National Education (MEB) 9th grade geography textbook were examined. It was examined whether the maps in the textbook are sufficient to convey the subject. It was found that no maps are used in some parts, and alternative maps that can be used were added. Pre-test and post-test questions were prepared for the students based on the outcomes in the textbook. In order to determine the validity and reliability of the test prepared, the test was applied with 60 9th grade students at Private Konya Boğaziçi Anatolian High School. Afterwards, pre-test was applied with 163 9th grade students at Konya Meram Anatolian High School where the study was conducted before the unit was discussed. Results were evaluated and tabulated. 9th grade students consisted of 6 branches that are A, B, C, D, E and F. During the discussion of the unit, maps were also used as supplementary materials for the textbook in branches A, C and E. In branches B, D and F, the unit was discussed only by adhering to the textbook. After the unit was completed during the third week of May, the students were given the post-test application. Results obtained were evaluated and tabulated.

Statistical analyses were performed by using SPSS 22 (Statistical Package for the Social Sciences) software. T-test was used for independent samples between the dimensions constituting the effect of use of maps to learning and *independent variables while one-way analysis of variance (ANOVA) was used for independent samples*. According to findings of the study, it was found that using maps in addition to the textbook during the discussion of the unit increased the learning level. It was determined that post-test results of the experimental group increased significantly compared to pre-test results. There was also an increase in post-test results of the control group. However, final test results of the control group were approximately 6% lower than results of the experimental group. According to the findings obtained, it was determined that using maps suitable for the subject in the textbook and additionally supporting the lecture with maps increased learning significantly.

Keywords: Map, Significance of Using Map, Human Geography, Settlements

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	IV
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VII
TABLolar LİSTESİ.....	VIII
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEM TANIMI.....	3
1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	4
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	5
1.4. ARAŞTIRMANIN DAYANDIĞI VARSAYIMLAR.....	5
1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	6
1.6. LİTERATÜR VE BENZER ÇALIŞMALAR.....	6
İKİNCİ BÖLÜM.....	12
2.1. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	12
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	14
3.1. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HARİTACILIĞIN GELİŞMESİ VE HARİTA KULLANIMINA DAİR BİLGİLER.....	14
3.2. HARİTAYI OLUŞTURAN UNSURLAR VE ÖZELLİKLERİ.....	17
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	20
4.1. BULGULAR.....	20
4.1.1. ORTAÖĞRETİM 9. SINIF COĞRAFYA DERS KİTABININ HARİTA KULLANIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ.....	20
4.2. GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİLİK TESTİ SONUÇLARI.....	61
4.3. ÖN TEST SONUÇLARI VE SONUÇLARIN DEĞERLENDİRMESİ.....	69
4.4. SON TEST SONUÇLARI VE SONUÇLARIN DEĞERLENDİRMESİ.....	70
4.5. NORMALLİK TESTİ VE ANOVA TESTİ SONUÇLARI.....	71
4.6. BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN T TESTİ SONUÇLARI.....	73
SONUÇ, ÖNERİLER VE TARTIŞMA.....	74
KAYNAKÇA.....	79
EKLER.....	82

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1: Coğrafyanın İnceleme Alanları	2
Şekil-2: Wiegand'ın Haritaları Öğrenme İle İlgili Kavram Haritası	7
Şekil-3: Dünya'da İlk Yerleşmeler	21
Şekil-4: Dünya'da ki İlk Yerleşmeler İle İlgili Uygulama	22
Şekil-5: Yerleşmelerin Dağılışını Etkileyen Faktörler: İklim.....	23
Şekil-6: Orta Kuşakta Yerleşmelerin Dağılışı	24
Şekil-7: Yerleşmelere Uygun Olmayan Alanların Gösterilmesi İçin Uygulama	25
Şekil-8: Uygulama İçin Örnek Harita.....	26
Şekil-9: Köy Yerleşmesi.....	28
Şekil-10: Türkiye'de Köy Yerleşmelerinin İllere Göre Sayısı	29
Şekil-11: Ders Kitabında Yer Alan Köy Altı Yerleşmelerinin Fotoğrafları.....	31
Şekil-12: Türkiye'de Sürekliliğine Göre Köy Altı Yerleşmeleri.....	32
Şekil-13: Türkiye'de Mezra Yerleşmelerinin Genel Dağılışı.....	33
Şekil-14: Türkiye'de Yayla Yerleşme Alanlarının Dağılışı Haritası.....	34
Şekil-15: Türkiye'de Oba Yerleşmelerinin Dağılışı	36
Şekil-16: Türkiye'de Toplu Yerleşmelere Bir Örnek	38
Şekil-17: Türkiye'de Dağlık Yerleşmelere Bir Örnek.....	39
Şekil-18: Çizgisel ve Dairesel Yerleşme	40
Şekil-19: Çizgisel Yerleşmeye Bir Örnek: Amasya	41
Şekil-20: Türkiye'de Doku ve Şekil Özelliklerine Göre Yerleşmelerin Genel Dağılışı	42
Şekil-21: Doku ve Şekil Özelliklerine Göre Kırsal Yerleşme Uygulaması.....	43
Şekil-22: Ders Kitabında Şehir Yerleşmelerinin Açıklaması ve Örnek Şehir Yerleşmesi	46
Şekil-23: Şehirlerin Gelişmesinde Etkili Olan Fonksiyonlar	48

Şekil-24: Şehirlerin Gelişmesinde Etkili Olan Başlıca Fonksiyonlar.....	50
Şekil-25: Coğrafi Uygulama: Yerleşmelerin Dağılımını Etkileyen Faktörler	52
Şekil-26: Türkiye’de Yerleşmelerin Kuruluşunu Etkileyen Faktörler	53
Şekil-27: Türkiye’de Yerleşmelerin Kuruluşunu Etkileyen Faktörler	54
Şekil-28: 2017 Yılı Türkiye’nin Nüfus Yoğunluğu Haritası	55
Şekil-29: Nüfusun Dağılımını Etkileyen Faktörler İle İlgili Coğrafi Uygulama	57
Şekil-30: Türkiye’de Tarih Öncesi Yerleşmeler.....	58
Şekil-31: Türkiye’de Büyükşehir Olan İller	60

TABLolar LİSTESİ

Tablo-1: İllere Göre Köy Sayıları.....	30
Tablo-2: Geçerlilik ve Güvenirlilik Testi Sonuçları.....	61
Tablo-3:Ön Test Sonuçları.....	69
Tablo-4: Deney Grubu Son Test Sonuçları.....	70
Tablo-5: Kontrol Grubu Son Test Sonuçları.....	70
Tablo-6: Normallik Testi Sonuçları.....	71
Tablo-7: Anova Testi Sonuçları.....	72
Tablo-8: T Testi Sonuçları ve Değerlendirmesi	73

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

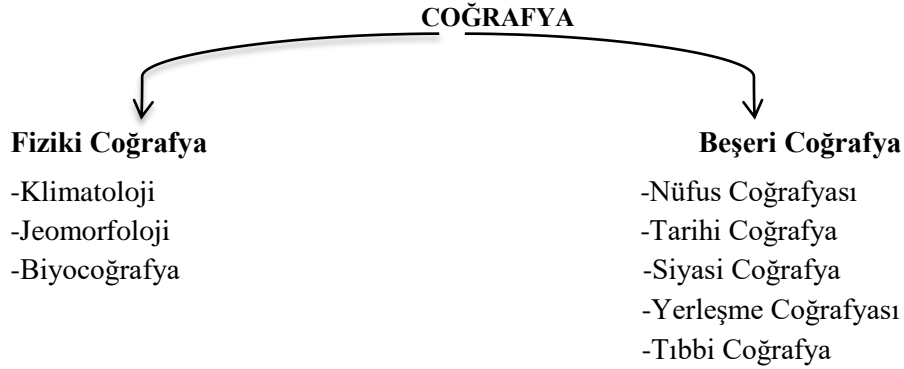
Coğrafya, insan ile doğal çevre arasındaki karşılıklı ilişkiyi inceleyen bir bilim dalıdır. İnsan ile doğa arasında ilişki ilgi, bağımlılık, nedensellik ve dağılış prensipleri ile açıklanır. İnsan ile doğa arasındaki karşılıklı ilgi ve bağımlılık nedenleri ile beraber ortaya konulur.

Coğrafya terimi ilk kez Eratosthenes tarafından kullanılmıştır. Ancak coğrafya, bilim insanları tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Coğrafya için Atalay (2012) "Yeryüzü şekillerini, bu şekillerin oluşumunda etkili olan faktörleri ve yeryüzünde canlı hayatını oluşturan insan, bitki, hayvan toplulukları ile doğal ortam arasındaki ilişkileri ve bunların dağılışını inceleyen bir bilim dalıdır" demiştir (Atalay, 2012: 1). Fakat coğrafya sadece yeryüzü şekillerini ve canlıların doğal ortam ile ilişkilerini inceleyen bir bilim değildir. İnsanların yeryüzünde yaptığı tüm faaliyetler ve bunların dağılışı, çevreye olan etkileri de coğrafyanın inceleme alanına girmektedir. Bu konuda coğrafyayı Pınar (2009) "İnsanın etkileyip-etkilendiği her türlü tabii ve beşeri olayları sebep-sonuç, dağılış ve karşılaştırma yönüyle inceleyip sentezleyerek sonuçlarını yine insana daha iyi bir hayat sağlamak amacıyla sunan bir bilimdir" şeklinde tanımlamaktadır (Pınar, 2009: 2).

Tümertekin ve Özgüç (2015) ise coğrafya için "Ayrı ayrı yerlerdeki tüm fiziksel ve beşeri olguların etkileşimi ve yerler arasındaki bu karşılıklı etkilenmenin hangi kalıpları yarattığı ve mekânı nasıl örgütlediğinin incelenmesi" demiştir (Özgüç & Tümertekin, 2015: 2). Coğrafya gerçekten de çalışma ve inceleme alanı oldukça geniş olan bir bilimdir. Yeryüzünde gözle görülebilen, hissedilebilen her şey coğrafyanın inceleme alanını oluşturmaktadır. Bunun için coğrafyayı belirli bir kalıba koymak oldukça zordur. Coğrafya, bizzat yaşanması ve tecrübe edinilmesi gereken bir deneyimdir. Olayların içinde gerçek karakteri oynamak ve birebir doğayı gözlemlemek gerekmektedir. Bunun içindir ki Livingstone coğrafyayı "Toplum ve doğayı tek bir açıklayıcı çerçeve içinde bir araya getiren cezbedici bir deneyim" olarak tanımlamıştır (Tümertekin & Özgüç, 2015: 44).

Coğrafya bilimi genellikle iki bölüm halinde incelenmektedir. Tanımlamaları da bu iki kısım için ayrı ayrı düşünmek daha doğru olacaktır.

Şekil-1: Coğrafyanın İnceleme Alanları

Coğrafya biliminin en önemli anlatım gereçlerinden birisi de haritadır. Harita, dünya üzerinde gerçekleşen olayların ve yeryüzündeki unsurların farklı coğrafyalarda ve insan üzerindeki etkilerinin dağılışını ortaya koymada şüphesiz en iyi araçtır. Coğrafya derslerinde işlenen birçok konu ve olayın yerinde görülmesi veya incelenmesi oldukça güçtür. Bunun için haritalar coğrafya dersinin ve coğrafyacıların vazgeçilmezidir. Haritalar anlatılan olayın veya özellikleri verilen bölgenin öğrencinin hafızasında yer etmesini sağlar. Ancak günümüzde hâlâ coğrafya derslerinde haritayı yeterince kullanmayan öğretmenlerin olması da coğrafya eğitiminin yeterince verilmemesine neden olmaktadır.

Teknolojinin gelişmesiyle beraber haritaların basılması, dağıtılması ve kullanılması oldukça kolaylaşmıştır. Hatta internet üzerinden ya da navigasyon programlarıyla da haritalara kolaylıkla erişim sağlanabilmektedir. Günümüzün teknolojik gelişimi ile dünyanın bir ucunda yaşanan bir olayın diğer bir ucunda aynı anda yankı bulmasına neden olmaktadır. Olayın nerede yaşandığına bakılması ise haritanın devreye girmesini sağlamaktadır. Coğrafya ve harita öğrenme becerilerinin geliştirilmesi hem kişiler hem de devletler için oldukça önemlidir. Bir ev alırken evin mevkisinin bilinmesi, hangi cephede yer aldığının tespit edilmesi de coğrafya ve harita becerilerinin bilinmesine en basit bir örnektir. Bunun dışında devletler yerleşme planlamaları yaparken, ulaşım güzergâhlarını belirlerken ve sanayi kuruluşlarının yerini seçerken de coğrafya ve haritadan yararlanmaktadır.

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEM TANIMI

Bu araştırmada coğrafya dersi ve harita kullanımı ile ilgili farklı ve birçok sorunun cevabı aranmaktadır. Tabii ki her bir sorunun ve cevabının amacı da farklı olacaktır. Coğrafya çalışmalarında bu güne kadar genel olarak fiziki coğrafya alanında harita kullanımı üzerinde daha çok çalışmalar görülmektedir. Harita kullanımı denilince akla hemen dağlar, ovalar, göller veya akarsular gelmektedir. Tabii ki yaşadığımız yerdeki doğal güzellikleri ve oluşumlarını bilmeliyiz ama yaşadığımız yeri tanımak için beşeri coğrafya kısmını da incelemek gerekmektedir. Bir yerleşim alanının sınırlarının gösterilmesi, nerede kurulduğu, yakın çevresinde nelerin bulunduğu ve başka yerleşim alanları ile konumunun bakılmasında harita kullanılması oldukça önemlidir. Türkiye'nin nüfus değişimini gösteren bir haritada öğrencinin, yıllara göre nüfusun nasıl bir seyir izlediğini yorumlayabilmesi gerekmektedir. Yerleşmelerin seyrek veya yoğun olduğu alanları harita üzerinde incelerken bu durumun sebeplerini yorumlayabilmelidir.

Bu sebeple çalışmanın ilk aşamada aşağıdaki sorular doğrultusunda ele alınması hedeflenmektedir:

1. Yerleşmelerin dağılışını etkileyen faktörler nelerdir?
2. Türkiye'deki eski yerleşim alanları nerelerde kurulmuştur?
3. Türkiye'deki yerleşmelerin dokusal dağılışı nasıldır?
4. Türkiye'deki şehirlerin yerleri ve şehirlerin öne çıkan fonksiyonları nelerdir?
5. Dünya üzerinde ilk yerleşmeler nerelerde kurulmuş?
6. Dünya üzerinde yerleşmelerin yoğun ve seyrek olduğu alanlar nerelerdir?

Çalışmanın ikinci aşamasında ise aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. Derste harita kullanılan ve kullanılmayan sınıf arasında ne gibi öğrenme farklılıkları ortaya çıkmıştır?
2. Harita kullanılan sınıfta istenilen düzeyde öğrenme gerçekleşti mi?
3. Derste harita kullanılması öğrenmeyi kolaylaştırdı mı?
4. Harita kullanılması kalıcı öğrenmeyi sağladı mı?
5. Harita kullanılmayan sınıfta öğrencilerin konu hakkında bilgi düzeyi nedir?

1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Beşeri coğrafya, insan etkisi olan her şeyi içerisinde barındırır. Dünya üzerinde her geçen gün katlanarak artan nüfus, doğa üzerinde daha fazla etki göstermeye ve doğayı daha fazla değiştirmeye başlamıştır. Artan nüfusun barınma ihtiyacını karşılamak için yeni yerleşim alanları kurulmakta veya yerleşim alanları giderek büyümektedir. Doğanay (2014) bu durum için "Beşeri Coğrafya; yeryüzünün, insan tarafından değiştirilmiş ve değiştirilmekte olan görünümünü analiz etmektedir. Bu görünüm, peyzaj terimi ile tanımlanır. Doğal peyzajın, beşeri peyzaj biçimine dönüşmesinde rol oynayan faktörler; tarım, ulaşım, sanayi, madencilik, kırsal ve kentsel yerleşmeler gibi, yine insan eseri faaliyetlerdir. Doğal peyzajların (ormanlar, otlaklar, kıyıları, bataklıklar, çöller ve kurak bölge peyzajları gibi) giderek kültürel peyzajlar durumuna gelme süreci, insanın sedanter¹ yaşantıya geçmeye başlayışından bu yana devam etmektedir" demektedir (Doğanay, 2014: 4-5).

Doğal kaynakların daha verimli kullanılabilmesi için ve insanın doğaya olan zararını en aza indirebilmek için beşeri coğrafya alanında yeterli bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Öğrencilerin yerleşme ve nüfus coğrafyası hakkında bilgiye sahip olmaları ve yorum yapabilmeleri gerekmektedir. Sadece ezber veya yüzeysel bahsetmek yerine, dünya ve Türkiye üzerinde yerleşmelerin nerelerde ve nasıl kurulduğu, ileride yerleşme alanının genişleme göstereceği bölgeler nereler olabilir, sanayi faaliyetleri nereye kurulabilir, tarım arazilerinin korunması şartıyla yeni yerleşme alanları nerelere kurulmalıdır gibi şu anda gerçekleşen veya ileride gerçekleşebilecek olaylara dair çözümler üretmelerini sağlayacaktır.

Dünya nüfusu arttıkça yerleşme alanlarının büyümesine bağlı olarak tarım arazileri giderek azalmaktadır. Türkiye’de yerleşmeler daha çok kıyılarda yoğunlaşmıştır. Buralarda iklimin daha ılıman olması, turizm, ticaret, tarım ve ulaşım gibi faktörlerin daha elverişli olması nüfusun iç kesimlere göre daha yoğun olmasına neden olmuştur. Bu durumda kıyı bölgelerde yerleşmeleri artırmıştır. Kıyılarıdaki

¹ Yerleşik hayat. Belli bir yerde sürekli oturarak tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanların yarattığı bir yaşam biçimi.

verimli tarım arazileri her geçen gün daralmaktadır. Türkiye'nin en büyük delta ovası olan Çukurova, yerleşme ve sanayi faaliyetlerinin artmasına bağlı olarak 2007-2017 yılları arasında %10,1 daralmıştır. Bununla bağlantılı olarak yerleşme konusunda uygulanan yanlış politikalar ile de tarımsal üretim de giderek azalmaktadır.

Bu amaçla çalışmada bu konuyu ele almayı düşündük. Geleceğin dünyasını ve Türkiye'yi şekillendirecek olan gençlere bu konuda gerekli eğitim en iyi şekilde verilmelidir. Coğrafya öğretiminde harita kullanılarak bilgilerin daha kalıcı hale gelmesi ve bu konunun öneminin iyice içselleştirilmesi gerekmektedir.

1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı, 9. sınıf beşeri coğrafya konusu olan 'Yerleşmeler' ünitesinin öğretiminde harita kullanılmasının öğrencilerin konuyu öğrenmesi üzerine katkısını araştırmaktır. Çalışmanın amacını yansıtabilmesi adına, konu işlenmeden önce Konya Meram Anadolu Lisesinde 9. sınıfta öğrenim gören 163 öğrenciye ön test uygulanmıştır. Konu işlenmeden önce 6 şubeden oluşan 9. sınıflar üçer şube halinde iki gruba ayrılmıştır. Üç şubede ders esnasında konu ile ilgili haritalar kullanılmıştır. Diğer üç şubede ise sadece ders kitabına bağlı kalınarak ünite işlenmiştir. Bu şekilde materyalle desteklenen öğretim ile yapılandırmacı öğretim arasında meydana gelen farklılıkları gözlemek ve elde edilen sonuçlara bağlı olarak çeşitli öneriler sunmak amaçlanmıştır.

1.4. ARAŞTIRMANIN DAYANDIĞI VARSAYIMLAR

Bu çalışmada,

1. Araştırma için seçilen örneklemin evreni temsil edecek nitelikte olduğu,
2. Geçerlilik-güvenirlik testinde öğrencilerin sorulara içten yanıt verdikleri,
3. Ön test uygulamasında öğrencilerin sorulara içten yanıt verdikleri,
4. Son test uygulamasında öğrencilerin sorulara içten yanıt verdikleri varsayılmıştır.

1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

1. Bu araştırma 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılı ile,
2. Konya ilinde Meram Anadolu Lisesinde 9. sınıflarda 6 şubede öğrenim gören 163 öğrenci ile sınırlıdır.

1.6. LİTERATÜR VE BENZER ÇALIŞMALAR

Coğrafya derslerinde kullanılan materyaller içinde harita kullanımı ve harita becerileri üzerine yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Aksoy ve Ünlü (2012), "*Coğrafya Derslerinde Harita Becerisine Yönelik Uygulamaların Öğrenci Tutumlarına Etkisi*" çalışma başlığı altında coğrafya derslerine yönelik tutumları incelemek için 7 amaç belirlemişlerdir;

1. Öğrencinin cinsiyeti ile coğrafya dersine yönelik tutumu,
2. Öğrencinin sınıf düzeyi ile coğrafya dersine yönelik tutumu,
3. Öğrencinin alanı ile coğrafya dersine yönelik tutumu,
4. Görselliğin öğrenciler açısından önemi,
5. Haritaların kalıcı öğrenme üzerindeki etkisi,
6. Öğrencilerin mekân algılarını geliştirmede harita kullanımının etkisi,
7. Öğrencilerin mekân algılarını geliştirmede kendi haritalarını oluşturmalarının etkisi (Aksoy & Ünlü, 2012: 20).

Bu amaçlar doğrultusunda öğrencilerin coğrafya dersine bakış açıları ve coğrafya dersinde harita kullanımının etkilerini tespit etmeye çalışmışlar.

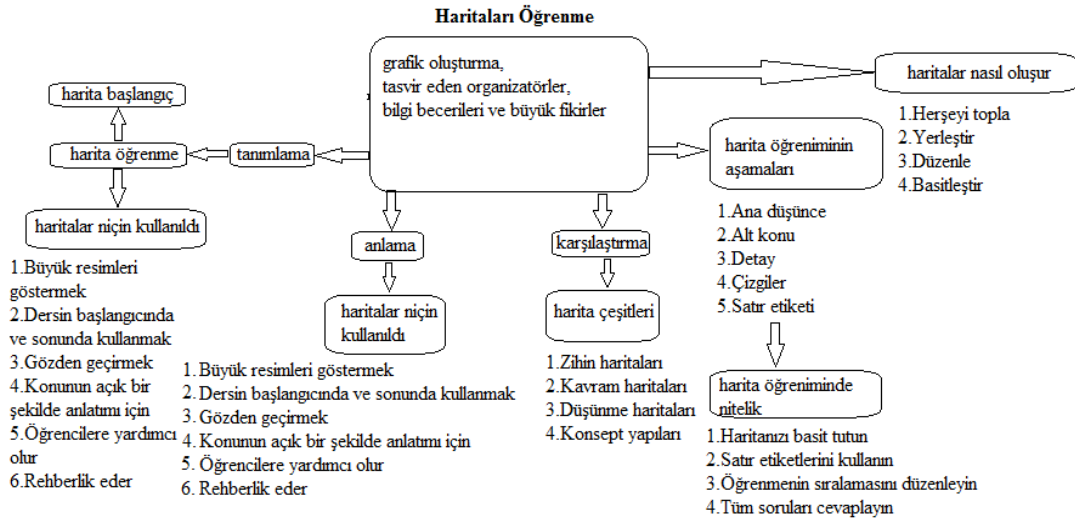
Demiralp ise "*Coğrafya Eğitiminde Harita ve Küre Kullanım Becerileri*" adlı çalışmasında, 5 tane anahtar kavram ve soru belirlemiştir;

1. Semboller: O nedir?
2. Konum: Nerede?
3. Yön bulma ve yönler: Hangi yönde?
4. Ölçek ve uzaklık: Ne kadar büyüklükte? Ne kadar uzakta?
5. Karşılaştırmalar ve çıkarım yapma: Aralarındaki ilişki ne?

Bu soru ve cevapların harita kullanımında gerekli olduğunu belirtmiştir.

Wiegant (2006), "Harita öğrenme, öğrencilerin becerileri ve derste elde ettikleri fikirleri vurgulayan bir grafik düzenleyicidir. Harita, öğrenilecek en önemli bilgileri ve farklı öğrenme parçalarının birbiriyle nasıl bağlantılı olduğunu gösteriyor" demiştir (Wiegand, 2006: 91). Harita öğrenimi ile ilgili oluşturduğu kavram haritasında da bunlara yer vermektedir(Şekil-2).

Şekil-2: Wiegand'ın Haritaları Öğrenme İle İlgili Kavram Haritası

Kaynak: (Wiegand, 2006: 86)

Kızılcıoğlu ve Ünlü (2008), 9. sınıfta dilsiz haritaların kullanımı ile ilgili yaptıkları çalışmada beşeri sistemler öğrenme alanı ile ilgili aktivite örnekleri vermişlerdir. Ayrıca harita kullanımının ve harita çalışmalarının öğrenmedeki etkisinden söz etmişlerdir. Beşeri Sistemler öğrenme alanı ile ilgili dilsiz harita aktivite örnekleri;

1-KAZANIM B.9.2.Yerleşmelerin konumunu belirleyen ve gelişimini etkileyen faktörleri geçmişten günümüze fonksiyonel değişiklikler açısından analiz eder.

Örnek Etkinlik 1: Dünyanın ilk yerleşim alanları dilsiz harita üzerinde gösterilebilir. Harita hazırlandıktan sonra, geçmişte insanların yerleştiği yerler, bu alanların konum özellikleri hakkında değerlendirme yapılmalıdır.

Örnek Etkinlik 2: Dünyanın önemli şehirleri bir liste halinde verilir. Bu şehirleri dünya dilsiz haritası üzerine yerleştirmeleri istenir (dilsiz haritada, ülkelerin sınırları verilir ve şehirlerin bulunduğu yerler sembollerle gösterilir). Böylece

dünyanın önemli şehirlerinin konumları belirlenmiş olur. Bu yerleşmelerin yer ve konumları (örneğin, bir ada şehri olan Montreal, liman şehri olarak New York'un konumu gibi) ile konumlarını belirleyen ve gelişimlerini etkileyen faktörlerin (örneğin, taşıma güzergâhı üzerindeki yerler, yerleşimciler ve ekonomik aktiviteleri cezbeden kaynakların varlığı, diğer şehirler ve kaynaklara olan yollar) analizi yapılır.

Örnek Etkinlik 3: Dünyanın ilk şehirleri dilsiz harita üzerine yerleştirilmelidir. Dünyanın ilk şehirlerinin lokasyonlarının coğrafi nedenleri analiz edilmelidir (örneğin, nüfus yoğunluğunun etkileri, ulaşım, gıda kaynağı gibi). Günümüz şehirlerinin, geçmiş şehirlerden fonksiyonel açıdan nasıl farklılıklar gösterdiği açıklanabilmelidir (örneğin, şehirlerin tek bir işlevine karşılık çok işlevleri, basite karşı kompleks işlevleri).

Örnek Etkinlik 4: Dünya dilsiz haritası üzerinde sık yerleşim gruplarının bulunduğu yerler gösterilebilir. Bu harita yardımıyla, sık yerleşim grupları tespit edilerek bunların nedenleri ile bağ kurulmaya çalışılmalıdır (örneğin, Ganj Nehri vadisindeki verimli toprak, iyi ulaşım ve suyun varlığı ve Ruhr Havzası'ndaki kömür, demir ve diğer doğal kaynaklar ve akarsu taşımacılığı).

2- KAZANIM B.9.3. Yerleşme doku ve tiplerinin oluşmasında etkili olan nedenleri sorgular.

Örnek Etkinlik: "Farklı yerleşme doku ve tiplerini içeren bir topoğrafya haritası verilir. Yerleşme doku ve tipleri için uygun semboller belirlenir. Bu sembollerin, harita incelenerek yerleşmelerin sahip olduğu özelliklere göre yerleşmelerin bulunduğu yerlere yerleştirilmesi istenir. Sahada yerleşme doku ve tiplerinin oluşumunda etkili olan faktörleri değerlendirmesi istenir" (Kızılçaoğlu & Ünlü , 2008: 57-58).

Harita kullanım becerileri ve harita okur-yazarlığı üzerine 2002 yılında ABD'de Ulusal Coğrafya Kurumu tarafından "*Küresel Coğrafi Okur-Yazarlık Anketi*" uygulanmıştır. Bu çalışma kapsamında Kanada, Fransa, Almanya, Büyük Britanya, İtalya, Japonya, Meksika, İsveç ve ABD'den oluşan 9 ülkede yaşları 18 ile 24 arasında değişen toplamda 3,250 kişi üzerinde anket uygulanmıştır. Çalışma sonucunda katılımcıların %88'i harita okumanın kesinlikle gerekli veya önemli

olduğunu belirtmişlerdir. Aynı çalışmada Amerikalı gençlerin Avrupa kıtası haritası üzerinde sorulan 12 ülkenin sadece üçünü, Orta ve Doğu Asya ile ilgili sorulan 11 ülkenin sadece üçünü, dünya haritası üzerinde sorulan 16 ülkenin de sadece yedisini doğru gösterdikleri görülmüştür. Bu çalışmadan ve elde edilen sonuçlardan yola çıkarak harita kullanma becerileri ve harita okur-yazarlığının yetersiz olduğu ve harita öğrenilmesine önem verilmesi gerektiği belirlenmiştir (Tuna, Demirci, & Gültekin, 2012: 213).

Kara, Şanlı ve Sezer (2018) "*Ortaöğretim Coğrafya Ders Kitaplarında Haritaların Kullanımı*" çalışmasında, 2017 yılında yayınlanmış olan ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıf coğrafya ders kitaplarını doküman inceleme tekniğine uygun olarak taramışlardır. Ders kitaplarında toplam 207 haritayı incelemişlerdir. İnceleme yaparken belirledikleri kontrol listesinde kullanım amacına göre, doğruluk, eksiksizlik, açıklık ve anlaşılabilirlik, kolay okunabilirlik ve güzellik kriterlerine göre inceleme yapmışlardır. Çalışma sonucunda ise şu bilgileri elde etmişlerdir; "Bu haritalar 'Kartografik' bakımından değerlendirildiğinde 84 haritanın Doğruluk ilkesini karşılamadığı; Eksiksizlik kriterini oluşturan harita adının 18 haritada, lejantın 19 haritada; ölçeğin 17 haritada; yön okunun 35 haritada, koordinat sisteminin 188 haritada hiç kullanılmadığı saptanmıştır. Açıklık ve anlaşılabilirlik kriterini oluşturan sembol kullanımından 24 haritada; renk tonu seçiminden 37 haritada; lejant kullanımından 31 haritada; Kolay okunabilirlik kriterlerini oluşturan sembol kullanımının 24 haritada, yazı boyutu seçiminin 48 haritada, baskı ve çözünürlük kalitesinden 28 haritada, sayfa düzeni kullanımının 9 haritada hatalı kullanım söz konusudur. Bu durumda kartografik niteliği eksik 177 haritada, Güzellik kriterinin aranması mümkün değildir. Bu sonuçlar dikkate alındığında, öğrencilerimize temel harita bilgisi öğretmeyi amaçlayan haritaların çok büyük eksiklikleri bulunmaktadır" (Kara, Sezer, & Şanlı, 2018: 35).

Haritaların önemi ile ilgili Alan M. MacEachren (2004); haritaların nasıl güçlü, soyut ve sentetik mekânsal sunumlar olarak işe yaradığını anlamak için bilişsel-gösterge bilimsel bir çerçeve sunuyor. Haritaya yerleştirilen birçok temsili tercihin bilgi işleme ve bilgi inşası ile etkileşime girme yöntemleri ve elde edilen iç görünüm bilgili sembolizasyon ve tasarım kararları almak için nasıl kullanılabileceği

araştırılmıştır. Haritaların doğası gelişmeye devam ederken, Alan MacEachren, insanların etkileşime girme ve uzamsal bilgileri kullanma yöntemleri hakkında sistematik olarak düşünmeye ihtiyaç duyulduğunu vurguluyor (MacEachren, 2004: 35).

Kartal ve Koç (2017), "Ortaöğretim öğrencilerinin coğrafya dersinde almış oldukları harita okuma-yazma eğitiminin harita beceri düzeylerini hangi bağımsız değişkenlere bağlı olarak ne derecede etkilemekte olduğunu ve öğrencilerin bu konuda gösterdikleri farkları tespit edebilmek amacıyla yaptıkları çalışmada;

✓ Ortaöğretim öğrencilerinin harita okuryazarlık düzeyleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

✓ Ortaöğretim öğrencilerinin harita okuryazarlık düzeyleri öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

✓ Ortaöğretim öğrencilerinin harita okuryazarlık düzeyleri anne eğitim düzeylerine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

✓ Ortaöğretim öğrencilerinin harita okuryazarlık düzeyleri baba eğitim düzeylerine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

✓ Ortaöğretim öğrencilerinin harita okuryazarlık düzeyleri harita kullanma sıklığına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

✓ Ortaöğretim öğrencilerinin harita okuryazarlık düzeyleri coğrafya disiplinine olan ilgilerine göre anlamlı bir fark göstermekte midir? Sorularına cevap aramışlardır.

Cinsiyet farklılığı göz önünde bulundurulduğunda genel olarak harita okuryazarlık düzeyinde de erkek öğrencilerin azda olsa kız öğrencilere göre okuryazarlık düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Ama genel olarak kız ve erkek ortaöğretim öğrencilerinin harita okuryazarlık düzeyleri arasındaki farkın manidarlığının incelenmesi için yapılan bağımsız örneklem t-testi sonucunda hem genel harita okuryazarlık düzeyleri hem de bileşenleri için kız ve erkek öğrencileri arasındaki farklar manidar bulunmamıştır. Bu nedenle anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır.

Öğrencilerin okul türüne göre yapılan değerlendirmede ise meslek lisesi öğrencilerinin harita okuryazarlık ve bileşenleri bakımından fen ve Anadolu Lisesi öğrencilerine göre başarısız olduklarını göstermektedir.

Öğrencilerin anne ve baba eğitim düzeylerine göre harita okuryazarlık düzeyleri arasındaki farkın manidar olmadığı ve buna bağlı olarak çok az bir değişiklik gösterdiği görülmüştür.

Öğrencilerde harita kullanma sıklığı arttıkça harita okuryazarlık becerisi de artmaktadır. Hem harita okuryazarlık düzeyinde hem de harita okuryazarlık düzeyinin bileşenleri (Haritalarla işlem yapabilme, haritaları okuma ve yorumlama, taslak harita çizibilme, haritaları kullanma) için coğrafyaya ‘Çokça’ ilgi duyan öğrencilerin hem ‘Neredeyse Hiç’ ilgi duymayan hem de ‘Orta Düzeyde’ ilgi duyan öğrencilerden okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin derse ilgi oranlarının artması ve bu disiplini sevmeleri harita okuryazarlık düzeylerini artırmıştır" (Kartal & Koç, 2017: 183-195-196).

Koç ve Bulut (2014), Gestalt kuramının (algısal organizasyon) bireylerin harita okuryazarlık düzeyleri üzerinde etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden ön test-son test kontrol gruplu deney desenini yürütmüşlerdir. Seçkisiz yolla oluşturulan deney ve kontrol gruplarına ‘harita okuma ve yorumlama becerisi’ ile ilgili bir kez deney başlamadan bir kez de deney bittikten sonra düzey belirleme başarı testi verilmiştir. Araştırmanın alt probleminin analizinde deney ve kontrol grubu öğrencilerinin harita okuma ve yorumlama beceri puanlarının gruplara (deney-kontrol), ölçümlere (ön test-son test) ve bunların ortak etkisine göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Gestalt yaklaşımının uygulandığı deney grubu öğrencilerinin deney öncesi harita okuma ve yorumlama beceri testi ortalama puanı $\bar{x}=7.57$ iken, bu değer deney sonrasında $\bar{x}=11.14$ olmuştur. Öğretmen merkezli programın (düz anlatım, soru-cevap) uygulandığı kontrol grubundaki öğrencilerin aynı puanları sırasıyla $\bar{x}=7.97$ ve $\bar{x}=7.37$ ’dir. Buna göre Gestalt yaklaşımının uygulandığı deney grubu öğrencilerinin harita beceri düzeylerinde bir artış gözlenirken, öğretmen merkezli programın uygulandığı kontrol grubu öğrencilerinin puanlarında az da olsa bir düşüş gözlenmiştir (Koç & Bulut, 2014: 4-12-14-15).

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ön test-son test karşılaştırma gruplu deneysel yöntem ile yürütülmüştür. Örneklemeler seçkisiz olarak belirlenmiştir. Deney ve kontrol grubu arasındaki değişkenlerin ve yürütülen varsayımın yorumlanmasında, *bağımsız örneklemeler için t testi, bağımsız örneklemeler için tek yönlü varyans analizi (ANOVA)* yapılmıştır.

Grup	Ön test	İşlem	Son test
Deney grubu	Q ₁	Ders kitabı ile beraber haritalar kullanılması	Q ₃
Kontrol grubu	Q ₂	Sadece ders kitabı kullanılması	Q ₄

Çalışmaya başlamadan önce coğrafyada harita kullanımı, beşeri coğrafya ve coğrafya öğretimi ile ilgili literatür taraması yapıldı. Harita kullanımının öğrenci, öğretmen ve derse katkıları üzerine daha önce yapılmış olan çalışmalar incelenmeye çalışıldı. İncelenen çalışmalar doğrultusunda araştırmada daha net sonuç alabilmek adına ön test-son test uygulaması yapılmasına karar verildi. Öncelikli olarak 2018-2019 MEB 9. Sınıf Coğrafya Ders Kitabı detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışma, Konya Meram Anadolu Lisesi 9. sınıf öğrencilerinin katılımı ile gerçekleştirildi. Katılımcı olarak 9-A, 9-B, 9-C, 9-D, 9-E ve 9-F sınıflarından kız ve erkek karışık olmak üzere toplam 163 öğrenci katılmıştır. Ders kitabına bağlı kalarak ön test-son test soruları hazırlandı. Soruların geçerlilik ve güvenilirliğini tespit etmek amacıyla, Özel Konya Boğaziçi Anadolu Lisesi 9. sınıflarda 60 öğrenci ile test uygulandı (Tablo-2). Testin sonuçları SPSS 22 (Statistical Package for the Social Sciences) programında tablo haline getirildi. Alınan sonuçların değerlendirilmesi doğrultusunda hazırlanan soruların en iyi sonuç alınabileceği düşüncesi ile Konya Meram Anadolu Lisesi 9. Sınıf öğrencilerine uygulanma kararı alındı. Bu konuda gerekli yasal izinler ilgili kurumlardan alınmıştır.

Ders kitabında Beşeri Sistemler-Yerleşmeler ünitesi işlenmeden önce tüm öğrencilere ünite içerisinde yer alan bilgiler dâhilinde bir ön test hazırlandı ve uygulandı. Bu aşamada, konu hakkında bilgileri olmadan ve harita üzerinde konu çalışması yapmadan öğrencilerin sorulara vereceği cevaplar tespit edilmeye çalışıldı.

2019 Nisan ayının ilk haftasında Konya Meram Anadolu Lisesi 9. sınıf öğrencilerine Beşeri Sistemler 2.1.Yerleşmeler ünitesi işlenmeye başlamadan önce ön test uygulaması yapıldı. Okulda 9. sınıflarda A, B, C, D, E ve F olarak 6 şube bulunmaktadır. Hiçbir sınıfta ünite işlenmeden ve ders esnasında harita kullanılmadan 163 öğrenci ile beraber ön test uygulaması yapıldı. Ön test çalışmasında tüm sınıflar eşit pozisyonda tutuldu. Öğrencilerin sorulara verdiği cevaplardan doğru cevap olan seçenekler tabloda kırmızı renk ile gösterildi. Tablolarda, öğrencilerin vermiş olduğu cevapların sıklığı ve yüzdeleri gösterilmektedir. Sonuçlar analiz edilerek SPSS programında tablo haline getirildi (Tablo-3).

Bu süreçten sonra ünite işlenirken A, C ve E şubelerinde ders esnasında ders kitabıyla beraber olarak konu ile ilgili haritalar kullanıldı. B, D ve F şubelerinde ise harita kullanılmadan sadece ders kitabına bağlı kalınarak ünite konuları işlendi. İlgili ünite konuları işlendikten sonra, Mayıs ayının ikinci haftasında ise 160 öğrenciye son test uygulaması yapıldı. Sonuçlar analiz edildi ve SPSS programında tablo haline getirildi (Tablo-4-5). En son olarak değişkenler arasındaki t testi oluşturuldu. Elde edilen sonuçlarla ilgili bilgiler "Sonuç, Öneriler ve Tartışma " başlığı altında ele alındı ve değerlendirildi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HARİTACILIĞIN GELİŞMESİ VE HARİTA KULLANIMINA DAİR BİLGİLER

Harita, dünyanın tamamı veya herhangi bir alanının belli bir projeksiyon ve ölçek dâhilinde küçültülerek yatay bir düzlem üzerine (kâğıt vb.) geçirilmesidir (Atalay, 2013: 180). Mezopotamya'da Kerkük yakınındaki Nuzi'de bulunan harita, bilinen en eski haritadır. Bu haritanın yapılış tarihi MÖ 2200 yıllarıdır. Yani günümüzden 4000 yıl kadar önce yapılmıştır. Harita ve haritalarla ilgili çalışmalar eski çağlardan beri önemini korumuştur. Mısır medeniyetinde vergilerin tespit edilmesinde arazi mülkiyeti önemliydi. Mısırlılarda arazi sınırlarının belirlenmesi için ölçümler yapmıştır. II. Ramses'in ilk ölçmeleri başlattığı sanılmaktadır.

Eski Çin'de de Pie Shue o güne kadar yapılmış olan harita malzemelerini toplamış ve 18 pafta halinde, takriben 1/10.000.000 ölçeğinde bir Çin haritası yapmıştır. Eski Yunanlılarda haritacılık alanında önemli çalışmalar yapmıştır. Batlamyus "Geographike Hyphegesis" adlı eserinde haritacılığa ait uzun açıklamalar yapmış ve ilk defa yapılması gereken işlerde kullanılacak malzemeler hakkında bilgi vermiştir (Akkuş, 2009: 1-2-3-8). Bunun dışında Aneksimeandros, Pisagor, Aristo, Eratosthenes ve Strabo'da haritacılık alanında önemli çalışmalarda bulunmuşlardır. O dönemin şartlarında basit fakat yaratıcı tekniklerle düşünülen ve uygulanan yöntemler, günümüze kaynak oluşturmuş ve haritacılığa yön vermiştir.

Yeniçağ'da ise haritacılık alanında en önemli isimlerden birisi Piri Reis'tir. Piri Reis'in esas önemi, bugün Atlas Okyanusuna ait kısmı elde olan diğer kısımları bulunmayan bir dünya haritası yapmış olmasından kaynaklanmaktadır. Ceylan derisi üzerine renkli olarak çizilen bu harita, 1513'de tamamlanarak 1517'de Yavuz Sultan Selim'e takdim edilmiştir. Doğu kısmı çürümüş olan harita Avrupa, Asya ve Afrika'yı da içine alan büyük bir dünya haritasıdır. Atlas Okyanusunun doğu ve batı kıyılarında o güne kadar keşfedilmemiş olan yerler bu haritada gösterilmiştir. Bugün bile bu haritanın nasıl bir metot kullanılarak yapıldığı tespit edilememiştir (Akkuş, 2009: 13). Haritalar, eski zamanlardan beri dünyayı merak eden coğrafyacı ve kartograflar tarafından çizilmeye ve anlaşılmaya çalışılmıştır.

Haritalar, yer şekilleri ve insan etkinliklerinin görselleştirilmesi açısından coğrafyanın en temel taşlarından birisidir. Günümüzde teknolojinin gelişmesi haritaların hazırlanması ve çoğaltılmasını kolaylaştırmıştır. Coğrafya derslerinde haritaların kullanılması her gün değişen ve gelişen dünyanın daha iyi ve daha kolay takip edilmesini ve öğrencilere daha kolay ve doğru bir şekilde aktarılmasını sağlar. Coğrafyacıların hem dersi eğlenceli hâle getirmek hem de öğretilen bilgilerin kalıcı olmasını sağlamak adına haritaları etkin şekilde kullanması gerekmektedir. Sauer (1963) bu konu hakkında ‘Bana haritalara sürekli ihtiyacı olmayan bir coğrafyacı gösterin, onun yaşamının en doğru seçimini yapıp yapmadığı hakkındaki kuşkularımı belirteyim. Haritalar bizim için yasakları kaldırır, hayal gücümüzü artırır, dilimizi çözer. Harita, dil engellerinin ötesine hitap eder; çoğu kez de haritanın coğrafyanın dili olduğu iddia edilir’ demektedir (Kızılçaoğlu, 2007: 341).

Öğrenilen bilgilerin %83’ü görme, %11’i işitme, %3,5’i koklama, %1,5’i dokunma, %1’i tatma duyuları yoluyla elde edilir (Ünlü, Üçışık, & Özey, 2002: 11). Buradan da anlaşılacağı gibi ne kadar çok duyu organına hitap edilirse öğrenmede o kadar kolay ve kalıcı olacaktır. Ezberci zihniyetin önüne geçip öğretici olabilmek için coğrafya derslerinde harita kullanılması bir zorunluluktur. Ancak öğretimin tam ve anlamlı olabilmesi için haritalarında doğru hazırlanması ve ders içerisinde doğru ve yerinde kullanılması gerekmektedir. T.C. MEB Ortaöğretim Coğrafya Dersi Öğretim Programının da (2018) belirtildiği üzere, coğrafi beceriler arasında harita becerileri önemli bir yere sahiptir. Gelişen ve değişen dünya içerisinde Türkiye’de kendi konumuna sahip çıkmak ve konumunu güçlendirmek durumundadır. Bir ülkenin gelişebilmesi için de iyi eğitilmiş bireylere ihtiyacı vardır. Ülkesini tanıyan, konumunu idrak edebilen, komşularını tanıyan, olaylar arasında bağlantılar kurabilen ve strateji üretebilen bireylere ihtiyacı vardır. Tüm bunları sağlayabilmek için de coğrafi bilgisi ve harita becerisi gelişmiş bireyler yetiştirmek durumundadır. Coğrafya Dersi Öğretim Programında öğrencilerin;

1. İnsan-doğa ilişkisi çerçevesinde coğrafi becerileri kazanması,
2. Doğal ve beşeri sistemlerin işleyiş ve değişimini kavraması,
3. Yakın çevresinden başlayarak ülkesine ve dünyaya ait mekânsal değerleri anlama ve bu değerlere sahip çıkma bilinci geliştirmesi,

4. Doğa ve insanın uyumlu birlikteliği ve sürekliliği için mekânsal planlamanın önemini kavraması,

5. Doğal ve beşeri sistemlerin yerel ve küresel etkileşim içinde işleyişini anlamlandırması amaçlanmaktadır (MEB, 2018: 11).

Araştırma konusunu oluşturan 9. sınıf beşeri coğrafya konularının öğretiminde harita kullanımı bu amaçları gerçekleştirme doğrultusunda oldukça önemlidir. 9. sınıf beşeri coğrafya konularındaki yerleşme coğrafyasının incelenmesi ve öğretilmesi bu esaslar doğrultusunda olmalıdır. Yerleşme alanlarının seçimi ve meskenin yapımında kullanılan malzemeler büyük oranda doğal şartlara bağlıdır. İnsan etkinlikleri ile doğa arasındaki ilişkinin bilinmesi ve yorumlanması gerekmektedir. İlk yerleşme alanlarının nasıl ve neye göre belirlendiği bilinmeli ve bu yerleşmelerin günümüzdeki yerleşme alanları nasıl etkilediği yorumlanmalıdır. Öğrencilerin Türkiye'deki ilk yerleşme alanlarının nerelerde kurulduğunu harita üzerinde görmesi ve dağılışı alanlarını incelemesi olaylar arasında bağlantı kurmasını kolaylaştıracaktır. Bazı yerleşme alanları geçmişten günümüze kadar devamlılığını sağlayabilmiş, bazıları ise çeşitli sebeplerle devamlılığını sağlayamamıştır. Yerleşme alanlarında meydana gelen bu değişimlerin harita üzerinde incelenmesi, sebep-sonuç ilişkisinin yorumlanmasına ve olayların daha net anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Günümüzde de kırsal ve şehir yerleşme alanlarının incelenmesi, bu yerleşme alanlarının genişleme kapasitelerinin tespit edilebilmesi ve ilerleyen yıllarda yayılış alanlarının tahmin edilebilmesi ve buna göre mekânsal dağılışı alanlarının belirlenmesi oldukça önemlidir. Her geçen gün artan nüfusu barındırabilmek için yeni konutlar yapılmak zorundadır. Bunun yanında nüfusun ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yollar, alışveriş merkezleri, fabrikalar, okullar, parklar, hastaneler, vb. yapılmaktadır. Tüm bunlar yapılırken mekânsal dağılışı alanları iyi hesaplanmalı ve buna göre yapılmalıdır. Tüm bu hesaplamaların yapılmasında ve yerleşme alanının dağılışının belirlenmesinde harita olmazsa olmaz bir gereçtir. Bunun içindir ki, Türkiye'nin doğa ile barışık bir şekilde geleceğini şekillendirecek olan öğrencilerine coğrafi bilgi ve becerilerle beraber harita becerileri de kazandırılmalıdır.

3.2. HARİTAYI OLUŞTURAN UNSURLAR VE ÖZELLİKLERİ

Haritalar hazırlanırken temelde 5 özelliğe dikkat edilmesi gerekir. Bir haritada bulunması gereken bu özellikler;

- 1.Başlık
- 2.Yön oku
- 3.Lejant
- 4.Coğrafi Koordinatlar
- 5.Ölçek'tir.

Beşeri haritalar hazırlanırken de bu özelliklere dikkat edilmeli ve harita üzerinde gösterilmelidir. Haritanın anlaşılır olması, hangi amaçla hazırlandığının bilinmesi ve hazırlanan haritanın dünya üzerindeki coğrafi koordinatının bilinmesi gerekmektedir. Haritalar kullanılmadan önce öğrencilere harita tanıtılmalı ve haritada yer alan bu özelliklerden nasıl faydalanılması gerektiği öğrencilere anlatılmalıdır.

Haritalar, imkânlar doğrultusunda gidilemeyen veya gidilmesi mümkün olmayan yerleri göstermek için en uygun gereçtir. Ancak harita çalışmaları yapılırken öğrenciye ülke, başkent veya bölgeler ezberletilmeye çalışılmamalıdır. Bu şekilde yapılırsa öğrenci haritayı nasıl kullanacağını veya yerleri nasıl bulacağını öğrenmek yerine, yine sıkıcı ve kalıcılığı olmayan ezberci yöntemle maruz kalmış olacaktır. Öğrencinin haritada yerleri bulmaktan ve haritayı okumaktan korkmaması gerekmektedir. Bunun içinde öğrenci üzerinde baskı kurulmamalı ve öncelikle haritayı oluşturan unsurlar öğrenciye tanıtılmalıdır. Bu unsurlar ise;

1) Başlık: Haritanın konusu, içeriği, dönemi ile ilgili bilgilerin yer aldığı kısımdır. Çoğu zaman ise ders kitaplarında haritanın bulunmasını kolaylaştıracak bir numara ile birlikte verilirler (Yazıcı & Özdemir, 2016: 508). Her insanın bir adının olduğu gibi her haritanın da bir adı vardır. Haritaların başlığı, haritanın adını oluşturur. Haritayı tanımamızı, bilmemizi ve haritayı hangi amaçla kullanmamız gerektiğini belirtir. Kısaca başlık bize haritanın kullanım amacını belirtir. Örneğin, beşeri coğrafya alanında "Türkiye Şehir Yerleşmeleri Haritası" Türkiye'deki nüfusu 10.000'den fazla olan yerleşme alanlarını gösterir. Kullanım amacımız ne ise o amaç doğrultusunda haritaları oluşturmalı veya kullanmalıyız. Türkiye'nin il

yerleşmelerini incelemek veya görmek istiyorsak "Türkiye Siyasi Haritası"na, Türkiye'nin yer şekillerini incelemek istiyorsak "Türkiye Fiziki Haritası"na bakmamız gerekmektedir. Haritanın başlığı bize doğru adresi gösteren bir nottur.

Öğrenciye de öncelikle neyi görmek, araştırmak ve incelemek istiyorsa belirlemesini ve o doğrultuda haritayı seçmesini istemeliyiz. Doğru haritayı seçmek amaca ulaşmakta birinci basamaktır.

2) Yön Oku: Harita üzerinde yönlerin belirlenmesini sağlar. Genellikle haritanın sağ alt tarafında uç kısmı kuzeyi gösteren ok işaretidir. Yön okuna bakılarak harita üzerinde ana ve ara yönler belirlenebilir. Bu sayede harita üzerindeki bölge ve unsurların birbirine göre yönü bulunabilir. Ayrıca bölgelerin veya unsurların uzanış doğrultusu da yorumlanabilir. Örneğin, bir yerleşim alanının hangi yönler doğrultusunda uzandığı ve gelişme gösterdiği, bir akarsuyun hangi yönler doğrultusunda akış gösterdiği ya da bir demiryolunun, karayolunun hangi yönler doğrultusunda uzanış gösterdiğinin anlaşılmasını sağlar.

Öğrencide yön okuna bakarak öncelikle ana yönleri öğrenir ve yönlerin harita üzerinde hangi tarafa karşılık geldiğini bulur. Daha sonra ara yönleri belirler. Bu sayede harita üzerinde bir unsurun diğer unsura göre hangi yönde yer aldığını daha kolay belirlemesini ve anlamasını sağlar. Ayrıca harita üzerinde yorumlama yaparken yönleri kullanması bilgileri daha doğru ve yerinde öğrenmesini sağlayacaktır. Çünkü coğrafyada harita üzerinde yer belirtirken aşağı-yukarı veya sağ-sol diye bir tabir olamaz. Bunun için harita üzerinde yön bilgilerinin edinilmesi oldukça önemli ve gereklidir.

3) Lejant: Harita üzerinde yer alan simge, sembol ve görsellerin ne anlama geldiğinin açıklandığı yerdir (Yazıcı & Özdemir, 2016: 508). Bir haritada kullanılan tüm unsur ve işaretlerin harita üzerinde gösterilmeye çalışılması haritayı karmaşık ve anlaşılması güç hâle getirecektir. Bu durumu engellemek için haritadaki unsurların, unsuru belirten işaretlerle açıklandığı kısma lejant denir. Lejant, haritanın dili ya da harita anahtarı olarak da adlandırılır. Genellikle haritanın sağ alt kısmında bir kutucuk içerisinde haritada kullanılan işaretlerin ve kısaltmaların ne anlama geldiğini

açıklayan kısımdır. Örneğin, yerleşme haritalarında lejant kısmında il, ilçe merkezi, yerleşme sınırları, nüfus miktarları, demiryolları, karayolları, toplu veya dağınık yerleşmelerin görüldüğü alanlar vb. farklı işaretlerle gösterilir. Öğrencide bu işaretlerin ne anlama geldiğini bilmeli ve haritayı buna göre yorumlamalıdır. Bu sayede karışıklığın ve anlaşılmazlığın önüne geçilmiş olacaktır.

4) Coğrafi Koordinatlar: Haritası çizilen bölgenin dünya üzerindeki yeri ve konumunun belirlenmesini sağlar. Coğrafi koordinatlara bakılarak bölge üzerinde yön tayini de yapılabilir. Öğrencilerde coğrafi koordinatlara bakarak bölgenin dünya ve Türkiye üzerindeki konumu doğru bir şekilde belirlemeli ve buna göre yorumlamalar yapmalıdır. Bu sayede yerleşmelerin dünya ve Türkiye üzerindeki dağılışını daha doğru ve açık bir şekilde kavramaları sağlanmış olacaktır. Jacobson, (2004) arazi çalışmasında kullandığımız haritanın yeryüzünün çok küçük bir bölümünü içerdiğini, ancak bunun gerçek yerkürenin neresiyle çakıştığını belirleyebilmek için enlem ve boylamı bilmemiz gerektiğini belirtir (Aktaran: Demiralp, 2009: 963). Coğrafyanın dağılış ilkesi doğrultusunda koordinatları doğru okumak oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

5) Ölçek: Bir çizimin harita olabilmesi için ölçeğinin olması gerekir. Çünkü ölçek harita üzerindeki bir uzunluğun, yeryüzündeki gerçek uzaklığa oranını ifade eder. Haritalar, ilk olarak kullanıcıya iki nokta arasındaki uzaklığın ne kadar olduğunu net olarak vermelidir (Demiralp, 2009: 961). Ölçek, haritası çizilen bölgenin kaç kez küçültüldüğünü gösterir. Ölçek, bir haritanın olmazsa olmaz unsurudur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. BULGULAR

4.1.1. ORTAÖĞRETİM 9. SINIF COĞRAFYA DERS KİTABININ HARİTA KULLANIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde, 2018 Ortaöğretim 9. Sınıf Coğrafya Ders Kitabındaki 2. Ünite Beşeri Sistemler içerisinde araştırma konusu olan 2.1. Yerleşmeler bölümünde konu anlatımında harita kullanımını incelenecektir. İnceleme, ders kitabındaki konu ilerleyişi dikkate alınarak yapılmıştır. Konu ilerleyişi genel olarak;

- A) Yerleşmelerin yer seçimi
- B) Yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesi
- C) Türkiye’de yerleşmeler
- D) Türkiye’de idari fonksiyonlarına göre yerleşmeler başlıkları altındadır.

İnceleme yapılırken;

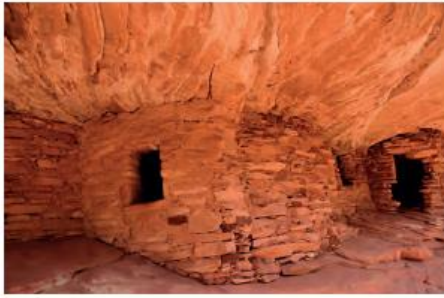
- 1) Konu aktarımına uygun olarak harita kullanılmış mı?
- 2) Kullanılan harita yeterince açıklayıcı mı?
- 3) Bilgi aktarımını zenginleştirecek ve destekleyecek ne tür haritalar eklenebilir?

Sorularına yanıt aranmaya çalışılarak inceleme tamamlanmıştır.

İlk olarak, yerleşmeler konu başlığı altında "Yerleşmelerin Yer Seçimi" alt başlığında dünya üzerinde yerleşmelerin ilk kurulduğu alanlar hakkında bilgi verilmiş(Şekil-3). Bahsedilen konu dâhilinde de bir uygulama verilmiş(Şekil-4).

Şekil-3: Dünya’da İlk Yerleşmeler

İnsanlar, tarım yapmayı öğrenince daha uzun süre aynı yerde yaşamaya başlamışlardır. Başlangıçta doğal barınakları olduğu gibi kullanırken zamanla mağaralara yeni eklentiler yapmış veya amaçları doğrultusunda yeniden şekillendirmiştir (Görsel 2.5). Daha sonraları ise tek odalı meskenler inşa etmeye başlamıştır (Görsel 2.6). Bu dönemde insan, bazı tarım ürünlerini yetiştirmeyi ve ihtiyaç fazlası ürünleri farklı mevsimlere saklamayı öğrenmiştir.

Görsel 2.5: Şekillendirilmiş mağara yerleşmesi (Utah-ABD)

Görsel 2.6: İnsanların inşa ettikleri basit meskenler

İnsanlar, avcılık ve toplayıcılık ile geçindiği dönemde küçük gruplar hâlinde dünyanın farklı bölgelerinde yaşamışlardır. Dünyanın her yerinin aynı doğal özelliklere sahip olmaması ve bu dönemde iletişimin çok zayıf olması gibi nedenlerle yerleşme dünyanın her yerinde aynı anda başlamamıştır.

Dünyadaki ilk yerleşim alanlarının belirlenmesinde daha çok doğal çevre şartları etkili olmuştur. İlk yerleşmeler tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin kolay olduğu ılıman iklim bölgesinde, verimli toprakların ve su kaynaklarının yakınında, sel gibi doğal olayların etki alanları dışında kurulmuştur. Dünya’da ilk yerleşmeler Nil, Dicle, Fırat, İndus, Ganj, Sarı Irmak havzalarında kurulmaya başlamıştır. İlk yerleşmeler birkaç evden oluşan küçük köyler şeklindeydi (Görsel 2.7). Zamanla bunların bazıları büyüyerek daha büyük yerleşmeleri ve şehirleri oluşturmuştur.

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 152)

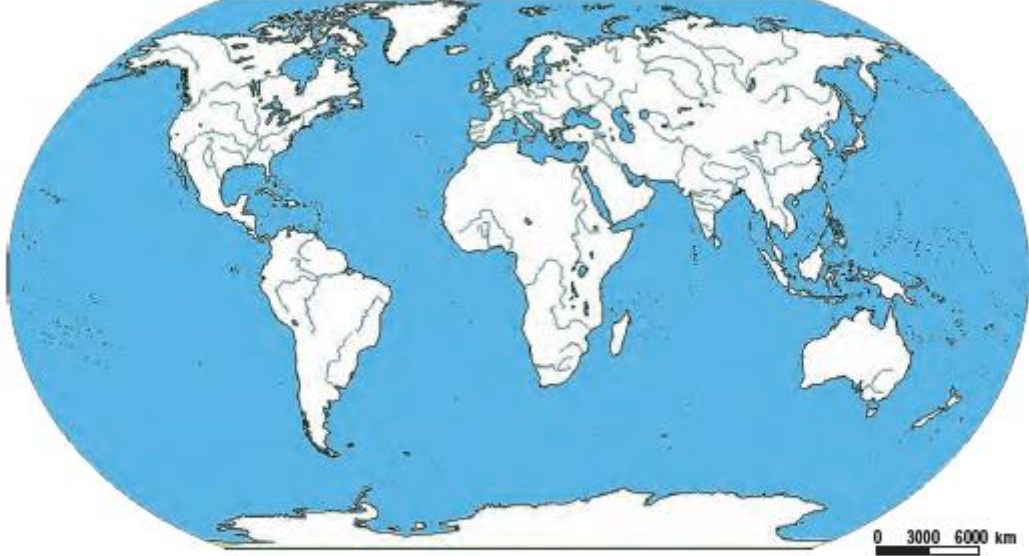
Dünyadaki ilk yerleşmelerin daha çok doğal şartlara bağlı olduğu ve ılıman iklim bölgesinde yoğunlaştığı belirtilmiştir. Verimli toprakların ve su kaynaklarının önemli olduğu ve bu nedenle ilk yerleşmelerin Nil, Dicle, Fırat, İndus, Ganj ve Sarı Irmak havzalarında kurulmaya başladığı belirtilmiştir. Sonrasında gelişerek buralarda büyük şehirlerin kurulduğunu açıklamış. Bu bilgiler ışığında ders kitabında şekil-4’teki uygulama örneği verilmiştir.

Dünya üzerinde ilk yerleşmelerin kurulma alanları ve kurulma sebepleri hakkında verilen bilgiler yeterli. Ancak öğrencilerin, yerleşmelerin kurulduğu bu önemli su kaynaklarını harita üzerinde görmesi gerekmektedir. Harita üzerinde görmeden bu akarsuların hangi ülkelerden geçtiğini, dünya üzerinde hangi iklim kuşağında yer aldığını, bölgelerin genel yer şekillerini ve hangi önemli tarım alanlarını oluşturduğunu bilemez ve yerleşmelerin neden buralarda kurulduğunu yorumlamakta zorlanacaktır.

Şekil-4: Dünya’da ki İlk Yerleşmeler İle İlgili Uygulama

COĞRAFİ UYGULAMA

Aşağıdaki haritada dünyanın başlıca akarsuları gösterilmiştir.

Yukarıdaki haritayı inceleyerek aşağıdaki uygulamaları yapınız.

1. İlk yerleşmelerin kurulduğu yerler olan Nil, Fırat, Dicle, Ganj, İndus ve Sarı Irmak havzalarını harita üzerinde işaretleyiniz.
2. Bu bölgelerin ortak özelliklerini belirleyerek ilk yerleşmelerin neden bu alanlarda ortaya çıktığını tartışınız.

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 153)

Uygulama, yerleşmelerin kurulduğu ilk akarsuların yerlerinin öğrenilmesini sağlamak amacıyla verilmiştir. Sadece yerleşmelerin kurulduğu akarsular değil, diğer önemli akarsuların yerinin öğrenilmesini de sağlayacaktır. Uygulamanın birinci kısmında, akarsularının yerinin işaretlenmesi istenmiştir. Bu şekilde öğrencilerin harita üzerinde işlem yapmasını ve bilginin kalıcı olmasını sağlayacaktır. İkinci kısımda ise ilk yerleşmelerin neden bu alanlarda ortaya çıktığının tartışılmasını istemiştir. Bu şekilde sebep-sonuç ilişkisi kurmalarını ve olayların nedenlerini yorumlarını kolaylaştıracaktır. Öğrencilerin bilgileri ezberlemekten farklı olarak yorumlama ve sorgulama yapmalarını hedeflemektedir.

"Yerleşmelerin Dağılımını Etkileyen Faktörler" alt başlığında, karalar üzerinde yerleşmelerin dağılımını etkileyen en önemli faktörün iklim olduğundan bahsedilmiştir. Ekvator'da yüksek sıcaklık ve nem oranlarından dolayı yerleşmelerin yükseklere kurulduğu, kutup ve tundra iklim bölgelerinde sıcaklıkların düşük olmasının yerleşmeleri sınırlandırdığı, kutup çevresinde askeri üsler, madencilik ve araştırma amacıyla gelen insanlar dışında kalıcı yerleşmelere rastlanmadığı, çöl alanlarında aşırı sıcak ve yağış yetersizliğinin yerleşmeleri olumsuz etkilediği açıklanmıştır (Şekil-5).

Şekil-5: Yerleşmelerin Dağılımını Etkileyen Faktörler: İklim

YERLEŞMELERİN DAĞILIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Dünyada yaşamaya çok elverişli yerler olduğu gibi yaşamayı zorlaştıran doğal ortamlar da bulunmaktadır. İnsanlar genellikle düz, verimli, su kaynakları açısından zengin alanlarda yerleşim kurmak isterler. Ancak güvenlik ve doğal afet gibi etkilere engel, soğuk ve kurak yerlere de yerleşmek zorunda kalabilirler. Yerleşme, kurulduğu yerdeki doğal ve beşerî şartların etkisi ile büyüyüp gelişebilir ya da zamanla terk edilebilir. Yerleşmeler canlı bir organizma gibidir. Bazıları zamanla giderek büyür, bazıları ise ortadan kaybolabilir.

Dünya üzerinde yerleşmelerin dağılımını etkileyen en önemli faktör büyük su kütleleri olan deniz ve okyanuslardır. Dünyanın yaklaşık %71'i okyanus ve denizlerle kaplı olduğu için yerleşme amacıyla kullanılamaz (Görsel 2.9).

Karalar üzerinde yerleşmelerin dağılımını etkileyen en önemli faktör iklimdir. İklim elemanları, yerleşmenin kuruluş ve gelişimini farklı yerlerde ve farklı şekilde etkilemektedir. Düşük sıcaklık değerleri kutup, tundra ve orta kuşaktaki dağların yüksek kesimlerinde; yağış azlığı çöllerde; yüksek sıcaklık ve nem oranları Ekvator'a yakın alanlarda yerleşmeyi zorlaştırmaktadır.

Kutup ve tundra iklim bölgelerinde sıcaklık değerlerinin çok düşük olması yerleşmeyi etkileyen en önemli faktördür. Buralarda kışlar uzun ve soğuk geçerken yazlar kısadır. En sıcak ay ortalaması 10 °C kadardır. Bu iklim şartlarında insanlar kış soğuklarından korunmakta zorlanırlar. İklimin bu özellikleri nedeniyle kutup çevresinde askeri üsler, madencilik faaliyetleri ve araştırma amacıyla gelen insanların oluşturduğu yerleşmeler dışında genel olarak yerleşmeye rastlanmaz (Görsel 2.10).

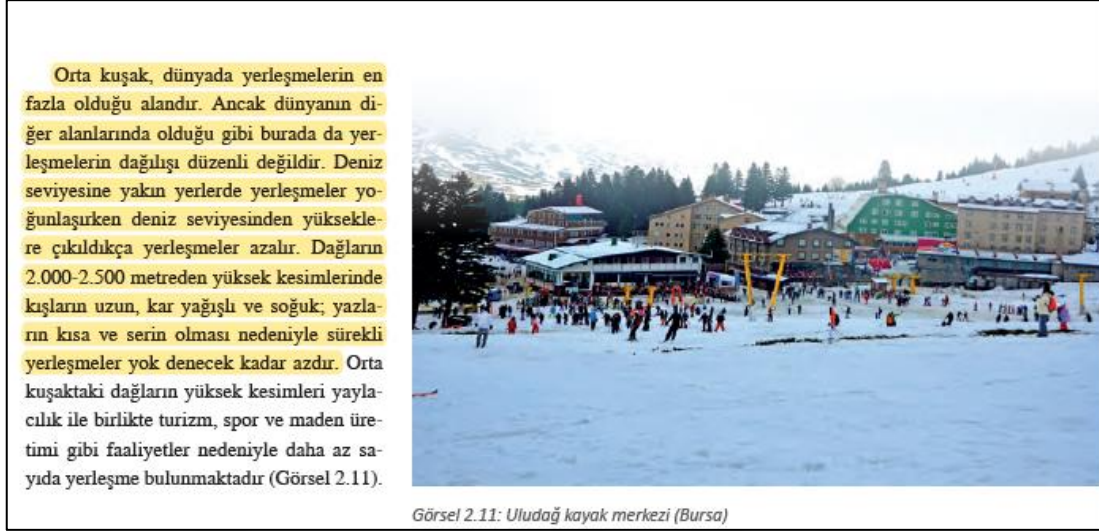

Görsel 2.9: Büyük su kütleleri yerleşim alanlarını sınırlar (Antalya).

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 154)

Orta kuşakta yerleşmelerin en fazla olduğu ancak buralarda da yerleşmelerin dağılımının düzenli olmadığına değinilmiştir. Orta kuşakta genel olarak deniz seviyesinden yükseklere çıkıldıkça yerleşmeler azalır (Şekil-6).

Şekil-6: Orta Kuşakta Yerleşmelerin Dağılışı

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 155)

Bu bilgiler dâhilinde öğrencilerin harita üzerinde bu alanları öğrenmesi gerekmektedir. Ekvatorial iklimin nerelerde görüldüğü, hangi ülke ve bölgeleri kapsadığı, kutup ve tundra iklimlerinin dünya üzerinde görüldüğü alanlar, çöl bölgeleri ve çöl ikliminin görüldüğü alanları kavraması gerekmektedir. Yerleşmelerin yoğun olduğu orta kuşağın, dünya üzerinde hangi enlemler arasında olduğu ve hangi bölgeleri kapladığı gibi konularda bilgi sahibi olması ve bu şekilde yorumlaması gerekmektedir.

Öğrencilerin bu bölgeleri öğrenebilmesinin yolu da harita çalışmalarıdır. Bu şekilde öğrenciler hem iklim bölgelerinin dağılış yerlerini bilecek hem yerleşmelerin dağılış alanlarını öğrenmiş olacaklardır. Böylece olaylar arasında bağlantı kurma ve yorumlama yapmaları daha kolay hale gelecektir. Buna dayalı olarak ders kitabında şekil-7 de gösterilen uygulama örneği verilmiştir.

Şekil-7: Yerleşmelere Uygun Olmayan Alanların Gösterilmesi İçin Uygulama

COĞRAFI UYGULAMA

Boş dünya haritası üzerinde aşağıda belirtilen alanları tarayarak gösteriniz.

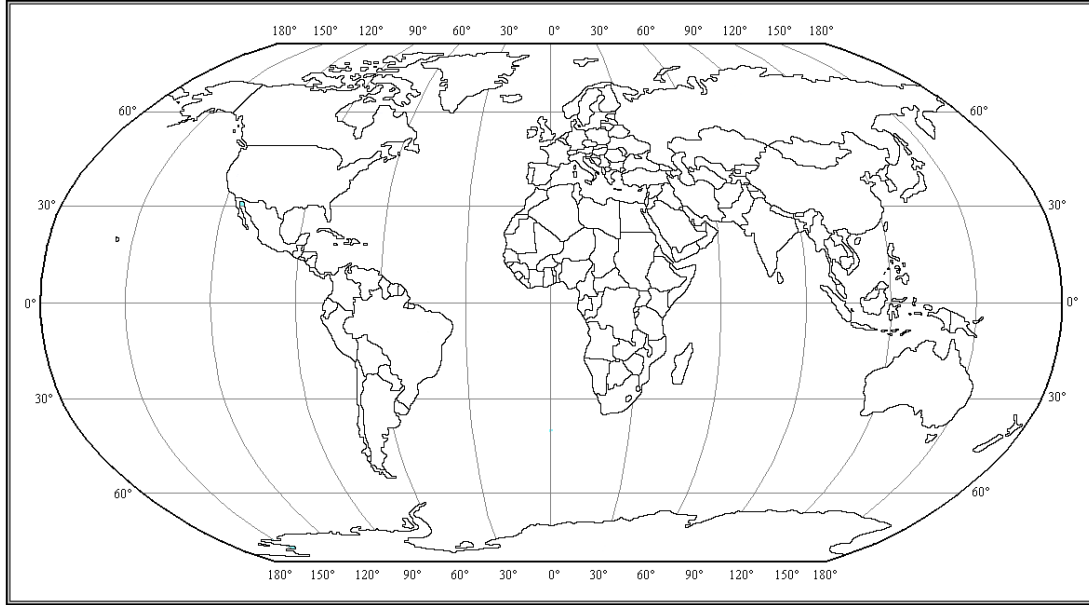
1. Soğuk olduğu için yerleşmeye uygun olmayan kutup ve tundra iklim alanlarını gri renge boyayınız.
2. Sıcak olduğu için yerleşmeye uygun olmayan Amazon ve Kongo havzalarını kırmızı renge boyayınız.
3. Kurak olduğu için yerleşmeye uygun olmayan çöl alanlarını sarı renge boyayınız.
4. Yüksek olduğu için yerleşmeye uygun olmayan Himalaya Dağları'nı siyah renge boyayınız.
5. Harita üzerinde yerleşmeye uygun alanlar ile yerleşmeye uygun olmayan boyadığınız alanların genişliğini kıyaslayarak gelecekte yerleşmelerin dağılışı hakkında çıkarımlarda bulununuz.

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 157)

Uygulama, iklim bölgelerine bağlı olarak yerleşmeye uygun olmayan alanların kavranmasını sağlayacaktır. Ancak harita üzerinde ekvatorial iklimin dağılışı alanının doğru bir şekilde gösterilememesi, kutup ve tundra iklim bölgelerinin, çöl bölgelerinin ve orta kuşağın tam ve doğru bir şekilde gösterilememesi gibi sorunlarla karşılaşılabilir.

Bu durumun yaşanmasında en büyük sebep, harita üzerinde özel enlem derecelerinin (0° , 30° , 60° ve 90°) gösterilmemesi olacaktır. Bu sebeple uygulamada şekil-8'de verildiği gibi özel enlem dereceleri çizilmiş bir haritanın kullanılması daha faydalı olacaktır. Aynı zamanda öğrenciler harita üzerinde istenilen yerleri daha doğru gösterme imkânına sahip olacaklardır.

Şekil-8: Uygulama İçin Örnek Harita

Kaynak: (http://cografyaharita.com/dunya_dilsiz_haritalari.html)

Uygulamada verilen 1. soruda yerleşmeye uygun olmayan kutup ve tundra iklim bölgelerinin gösterilmesini istemiştir. Enlem derecelerine bakılarak 60° kuzey enleminin kuzeyi ve 60° güney enleminin güneyi gösterilmesi gereken alanları oluşturmaktadır.

2. soruda sıcak olduğu için yerleşmeye uygun olmayan Amazon ve Kongo havzalarının gösterilmesini istemiş. Örnek harita üzerinde 0° enleminde Ekvator üzerinde Güney Amerika kıtasında Amazon havzasını, Afrika kıtasında ise Kongo havzasını göstermeleri gerekmektedir. Bu alanlar sıcaklık ve nemlilik oranının yüksek olmasına bağlı olarak yerleşmeye uygun değildir. Yerleşme alanları genellikle yüksek kesimlere kurulmaktadır.

3. soruda kurak olduğu için yerleşmeye uygun olmayan çöl alanlarının gösterilmesini istemiş. Bu alanlar da örnek harita üzerinde yaklaşık 30° kuzey ve güney enlemleri çevresindeki çöl alanlarına tekabül etmektedir.

4. soruda yükseltiden dolayı yerleşmeye uygun olmayan Himalaya Dağları'nın gösterilmesini istemiştir. Bu soruda ülke ve bölge bilgisi ön plana çıkmaktadır. Himalaya Dağları, Asya kıtasında yerleşmeye uygun olmayan engebeli alanı oluşturmaktadır. Bu alanda nüfus seyrekdir.

5. soruda yerleşmeye uygun olmayan alanlar ile yerleşmeye uygun olan alanların kıyaslamasının yapılmasını hedeflenmiştir. Gelecekte yerleşmelerin dağılışının nasıl olabileceği hakkında çıkarımlarda bulunulmasını istemiş. Bu şekilde öğrencilerin, yerleşmelerin nerelerde yoğunlaştığı ve gelecekte hangi alanlara doğru genişleyebileceği hakkında yorum yapmalarının önünü açmıştır. Öğrencilerin, coğrafyanın ilkelerinden olan sebep-sonuç ve dağılış ilkelerine göre olaylar arasında bağlantı kurmaları ve olayların dağılışı hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktadır.

"Yerleşmelerin Kuruluş ve Gelişmesi" başlığı altında, kır yerleşmeleri ve şehir yerleşmeleri başlıkları yer almaktadır. Birinci kısım olan kır yerleşmelerinde, temel ekonomik faaliyetin tarım ve hayvancılık olduğu, kırlarda yaşayan insanların hayatında doğal faktörlerin önemli olduğundan bahsedilmektedir. Kır yerleşmelerinde mesken yapımında çoğunlukla yakın çevredeki malzemelerden (taş, toprak, ahşap vb.) faydalanılmaktadır. Kır yerleşmelerinin içerisinde ilk olarak köyleri ele almaktadır.

"Köyler, ekonomik faaliyet olarak tarım ve hayvancılığın hâkim olduğu; okul, cami, otlak, baltalık orman gibi ortak malların bulunduğu yerleşmelerdir" şeklinde köy yerleşmelerini genel olarak açıklamaktadır. Köy yerleşmelerinin ne olduğunun açıklaması dâhilinde bir köy yerleşmesinin fotoğrafı paylaşılmıştır (Şekil-9).

Şekil-9: Köy Yerleşmesi

Görsel 2.16: Köy yerleşmesi (Kastamonu)

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 158)

Şekil, köy yerleşmelerinin genel olarak küçük yerleşim birimleri olduğunu, evlerin genellikle az katlı olduğunu ve nüfusun az olduğunu göstermek amacıyla kullanılabilir. Ancak, köy yerleşmelerinin açıklama kısmı ve şekil yetersiz kalmaktadır. 10.07.2004 kabul tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanun Büyükşehir Belediyesi Kanunu Madde 4'de belirtildiği üzere; "Belediye sınırları içindeki ve bu sınırlara en fazla 10.000 metre uzaklıktaki yerleşim birimlerinin son nüfus sayımına göre toplam nüfusu 750.000'den fazla olan il belediyeleri, fiziki yerleşim durumları ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri de dikkate alınarak, kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir" şeklinde kanun açıklanmaktadır (TBMM Kanun, 2004).

Belirtilen kanun dâhilinde büyükşehir olan illerde köyler, mahalle olup büyükşehir belediyesinin sınırları içine alınmıştır. 2019 yılı Haziran ayı itibariyle Türkiye'de 30 adet büyükşehir bulunmaktadır. Bu sebeple Türkiye'de köy yerleşmelerinin sayısı azalmıştır (Şekil-10). Köy yerleşmelerinin açıklamasında, büyükşehir kanunundan dolayı Türkiye'de köy yerleşmelerinin yapısının ve bağlılığının bazı illerde değişikliğe uğradığının açıklanması gerekmektedir.

Şekil 10'daki gibi güncel hazırlanmış bir haritanın ders kitabına eklenmesi öğrenciler için daha faydalı olacaktır. Ders kitabında sadece köyün nasıl bir yerleşim birimi olduğu ve köylerde mesken yapımında kullanılan malzemelerin genellikle neler olduğu açıklanmıştır. Bu bilgiler dâhilinde Türkiye'de her ilde hâlen köy yerleşmelerinin var olduğu anlaşılmaktadır. Güncel veriler ve devletin çıkarmış olduğu kanun gereği büyükşehir statüsü kazanan illerde köy yerleşmeleri, mahalle yerleşmeleri olarak büyükşehir belediyesine bağlanmıştır.

Ders kitabına, şekil-10'da ki verilen harita veya benzer bir haritanın koyulması, öğrencilerin illere göre köy sayılarını harita üzerinde görmelerini, köy yerleşmelerinin bulunmadığı büyükşehir olan illeri ayırt etmelerini kolaylaştıracaktır. Bu şekilde hem güncel bilgiler aktarılmış olacak hem öğrencilerin merak duyularının ve sorgulama yetilerinin ön plana çıkması sağlanmış olacaktır.

Tablo-1: İllere Göre Köy Sayıları

TÜRKİYE'DE BÜYÜKŞEHİR OLMAYAN İLLERİN KÖY SAYILARI			
İl Adı	Köy Sayısı	İl Adı	Köy Sayısı
Sivas	1233	Batman	284
Kastamonu	1058	Düzce	279
Çorum	758	Siirt	279
Tokat	615	Karabük	277
Çanakkale	576	Bartın	263
Ağrı	562	Edirne	253
Yozgat	560	Uşak	253
Elazığ	551	Kırşehir	252
Giresun	551	Bilecik	244
Kütahya	547	Şırnak	239
Erzincan	527	Ardahan	230
Bolu	487	Isparta	204
Sinop	470	Burdur	193
Adıyaman	453	Kırıkkale	185
Afyonkarahisar	422	Kırklareli	179
Kars	382	Aksaray	175
Zonguldak	380	Bayburt	170
Amasya	372	Iğdır	162
Çankırı	372	Osmaniye	159
Muş	366	Karaman	158
Tunceli	366	Nevşehir	153
Bitlis	350	Hakkari	139
Rize	348	Kilis	137
Bingöl	325	Niğde	132
Artvin	321	Yalova	43
Gümüşhane	318		

Tablo 1'deki köy sayısı en fazla olan ilden en az olan ile doğru sıralama yapılmıştır. Öğrenciler, köy yerleşmelerinin yoğun olduğu alanları hem harita üzerinde görmüş olacak hem de tablo üzerinde kolayca köy sayılarına ulaşabilecektir. Harita üzerinde bakıldığında genel olarak Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde köy yerleşmelerinin daha az olduğu görülmektedir. Doğu Anadolu, Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerinde ise köy yerleşmeleri daha yaygın dağılışı göstermektedir.

Ders kitabına harita ve tablo eklenmesi, bilgilerin daha açıklayıcı olarak aktarılmasına yardımcı olacaktır ve öğrencilerin bilgileri özümsemesini kolaylaştıracaktır.

Ders kitabında, köylere bağlı köy altı yerleşmeleri hakkında sadece bilgi kutusu içerisinde fotoğraflar verilmiştir (Şekil-11). Köy altı yerleşmeleri hakkında bilgi yer almamaktadır.

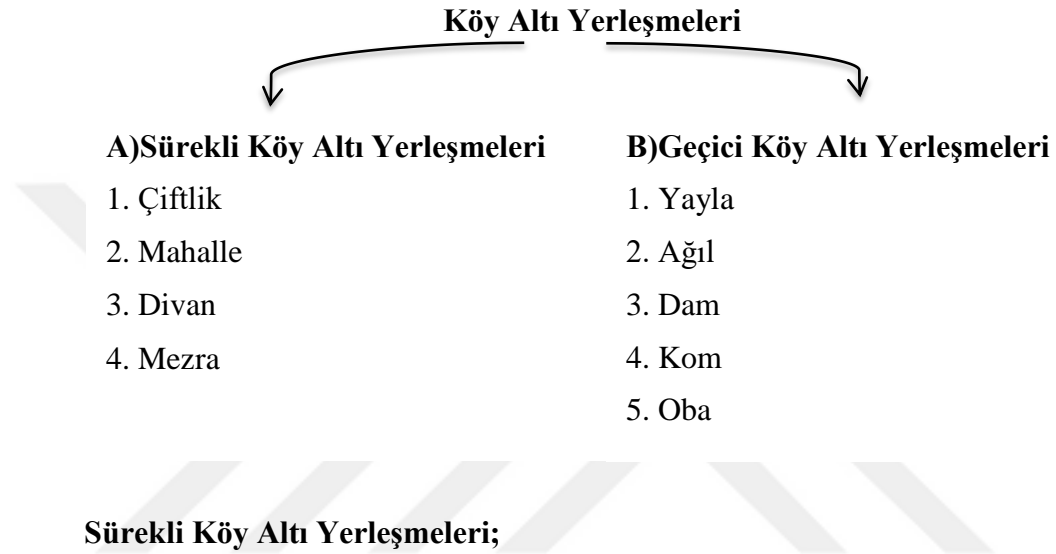
Şekil-11: Ders Kitabında Yer Alan Köy Altı Yerleşmelerinin Fotoğrafları

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 158)

Köy altı yerleşmeleri köylerden ayrı ve daha küçük fakat idari bakımdan köylere bağlı olan yerleşmelerdir. Türkiye’de köy altı yerleşmeleri daimi ve geçici köy altı yerleşmeleri olarak temelde ikiye ayrılmaktadır (Şekil-12). Köy altı yerleşmelerinde de temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır.

Şekil-12: Türkiye’de Sürekliliğine Göre Köy Altı Yerleşmeleri

Bu yerleşim alanları, insanların bir bölgeye daimi olarak yerleşmesi ve o bölgede ekonomik faaliyetlerini yürütmesi sonucunda oluşan yerleşim birimleridir.

1) Çiftlik: Geniş bir tarım arazisi ve çevresinde bir veya birkaç evden oluşan köy altı yerleşmeleridir. Çiftliklerde genelde tarım ve hayvancılık faaliyetleri bir arada yürütülür. Yer şekillerinin sade olduğu verimli tarım arazilerinin bulunduğu alanda kurulurlar.

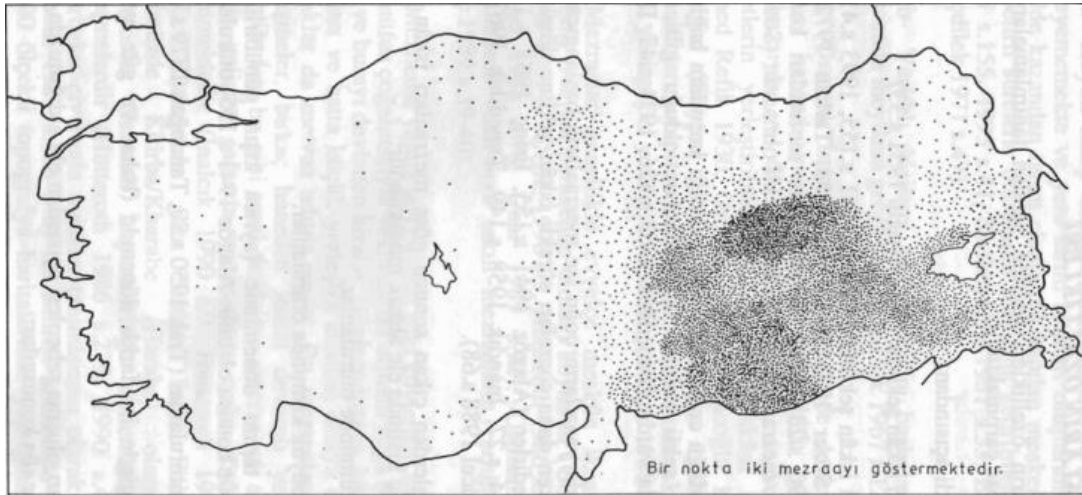
"Ekip-biçme, ekip-dikme ve hayvan yetiştiriciliği ile uğraşılan, bu etkinlikte çalışan görevliler için barınma ve diğer hizmetlerin yapıldığı konutlar, yani işletme yapılarının da bulunduğu belli büyüklükteki tarım arazilerine, çiftlik denir" (Doğanay, 2014: 369). Çiftlik yerleşmeleri daha çok Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun düzlük alanlarında yaygındır.

2) Mahalle: Köy sınırları içinde kalan, birkaç evden oluşan ancak köylerden ayrılmış yerleşmelerdir. Büyükşehir yasasına bağlı olarak, büyükşehir olan illerde köyler statüsünü kaybederek mahalle olup büyükşehir merkezine bağlandı. Bu sebeple Türkiye’de mahalle yerleşme sayısı ciddi artış gösterdi. İçişleri Bakanlığı’nın genel mahalle listesine göre Türkiye’de 32.131 mahalle bulunmaktadır.

3) Divan: Daha çok Batı ve Orta Karadeniz’deki dağlık ve yüksek kesimlerde, tarım ve hayvancılığa uygun sahalarda oluşmuş yerleşmelerdir. Yer şekillerine bağlı olarak evler genellikle birbirinden uzakta yer almaktadır.

4) Mezra: Genellikle tarım ve hayvancılığın bir arada yapıldığı, birkaç evden ve evdeki eklentilerden oluşan yerleşmelerdir. Mezra yerleşmelerinin büyük çoğunluğu Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu’da yer almaktadır. Mezra yerleşme alanları, bu bölgelerde genel olarak sürekli yerleşmeler halinde kullanılmaktadır. Karadeniz bölgesindeki mezra yerleşmeleri ise genellikle geçici yerleşmeler şeklinde kullanılmaktadır (Şekil-13).

Şekil-13: Türkiye’de Mezra Yerleşmelerinin Genel Dağılışı

Kaynak: (Üçeçam Karagel, 2017: 35)

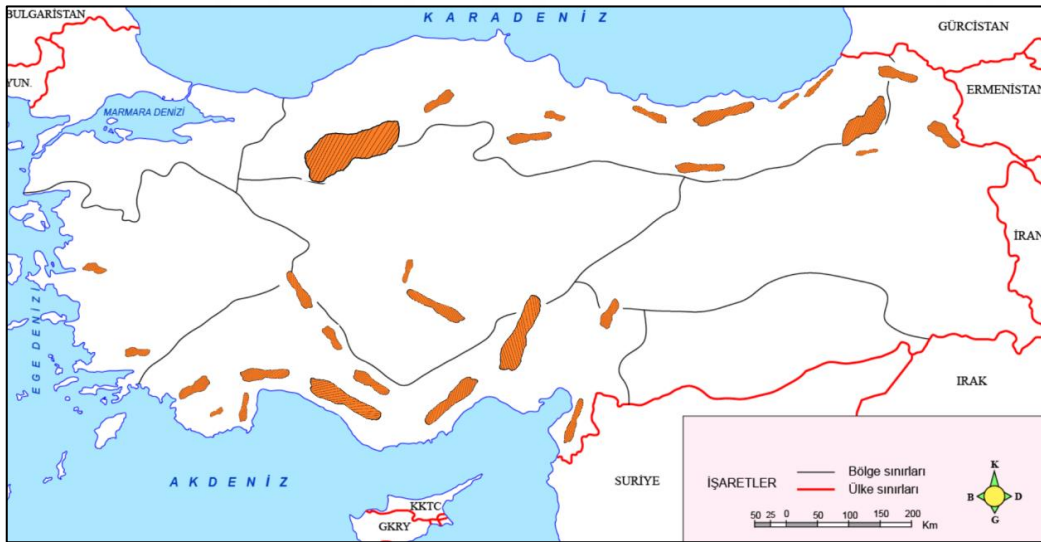
B) Geçici Köy Altı Yerleşmeleri;

Geçici köy altı yerleşmeleri, insanların gñnñbirlik, haftada bir, aylık veya sadece belli bir mevsimde göç ettikleri ve burada sezonluk olarak faaliyetlerini yürüttükleri yerleşmelerdir.

1) **Yayla:** Yaylacılık, Orta Asya kültürü olup, ekonomik ve sosyal bir etkinliktir. "Yaylalar ve yaylacılık sahaları, daha alçakta ve sürekli yerleşme yerlerinde oturan bir kısım ailelerin, ekonomik etkinlik alanı içinde kalmaktadır. Sezonluk olarak çıkılan ve büyük çoğunluğu orman örtülerinin doğal yetiştirme sınırı üstünde kalan yayla yerleşmeleri ve yaylacılık etkinlik alanlarında, arıcılık da dâhil, hemen tamamen hayvansal ürünler üretilmekte ve ekip-biçme etkinliği büyük ölçüde sınırlı kalmaktadır" (Doğanay, 2014: 301).

Yaylalar, özellikle köy halkının hayvanlarını otlatmak için gittiği geçici bir yerleşmedir. Yaz aylarının yağışlı geçtiği yüksek meralarda büyükbaş hayvancılık faaliyeti yapılır. Türkiye’de Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz’de bu faaliyetler yaygındır (Şekil-14). Ayrıca yaz sıcaklığının ve nem oranının yüksek olduğu Akdeniz Bölgesi’nde de insanlar yaylalara giderler. Burada temel amaç sıcaktan ve bunaltıcı havadan kurtulmak, serin ve temiz havada dinlenmektir. Bunun dışında Akdeniz Bölgesi’nde de, yine Karadeniz ve Doğu Anadolu’da olduğu gibi hayvancılık faaliyeti için yapılan yayla yerleşmeleri de vardır.

Şekil-14: Türkiye’de Yayla Yerleşme Alanlarının Dağılım Haritası

Kaynak: (Doğanay, 2014: 313)

Yayla yerleşmeleri, Türkiye’de en yaygın olan köy altı yerleşmelerinden birisidir. Öğrencilerin Türkiye’deki yayla yerleşmelerinin dağılımını bu şekilde harita üzerinde görmeleri, konunun öğrenilmesini ve yorumlanmasını kolaylaştıracaktır.

2) Ağıl: "Koyun ve keçi sürülerinin yaylaklarda, kışlaklarda, köy yakınında, kasaba ve kentler yakınında, geceleri ya da kışları barındırıldığı; üstü açık, yarı açık, zaman zaman kapatılan ya da sürekli kapalı olan; çitle veya kara taş duvarla (tuğlada olabilir) çevrili hayvan barındırma yerleri" diye tanımlanır (Doğanay, 2014: 364).

Türkiye’de ağıl yerleşmelerine, küçükbaş hayvancılığın yapıldığı her yerde rastlanmaktadır. Ancak daha çok yayla yerleşmelerinin dağılışı ile paralellik göstermektedir. Akdeniz’de Toros dağları ile Güneydoğu Anadolu’nun alçak kesimleri en yaygın olduğu yörelerdir.

3) Dam: "Dam yerleşmeleri; köyden nispeten uzak, geçici bir zaman için oturulan münferit meskenlerdir. Genellikle dağınık yerleşme noktaları şeklinde görülen dam yerleşmelerinde bulunan hane sayısı bazen 15-20’ye kadar ulaşabilmektedir. Dam yerleşmeleri fonksiyon özellikleri bakımından bölgenin coğrafi şartlarına göre bazı değişiklikler arz etmektedir. Bir kısmında hayvancılık ve bir kısmında ise tarım faaliyetleri hâkim olmaktadır. Bunun yanında, bu iki faaliyetin birlikte yapıldığı dam yerleşmeleri de vardır" (Ceylan, 2003: 135).

4) Kom: Emiroğlu (1971), "Komlar daha ziyade hayvancılık, aynı zamanda da küçük ölçüde ziraat de yapmak maksadıyla bir veya birkaç aile tarafından kurulmuş dağınık bir yerleşme tipidir" demektedir. Alagöz (1941) ise; "1- Eski ağalardan intikal etmiş az çok büyük arazi parçaları olup, bu arazi içinde sahiplerinin veya çalışan ortakçılarının sayısına göre bina vardır. 2- Kom bir çiftlik olarak tanımlanabilir. 3- Komların bir kısmında ziraat yapılır ve hayvan beslenir, kasaba veya şehirde kom ağıl demektir" şeklinde tanımlamaktadır (Koday, 1999: 359).

Aslına bakılırsa hem yerleşme tipi olarak hem yapılan faaliyetler açısından kom yerleşmeleri, gerçekten de ağıl yerleşmelerine benzemektedir. Kom yerleşmeleri daha çok Doğu Anadolu Bölgesi’nin de görülen bir yerleşme türüdür.

5) Oba: Çadırlarda barınan göçebe ailelerin, çadırları konduğunu yerde oluşturduğu topluluk; çadır halkı; göçebe aileler; oymak ya da boy anlamlarına da gelir (Doğanay, 2014: 379).

"Anadolu'da ve özellikle Ordu-Giresun yöresinin dağlık kesimlerinde yayla yerleşmelerine verilen addır. Karadeniz Bölgesi'n de yaygın olan obalar yalnızca yaz mevsiminde kullanılır. Birinci grup oba yerleşmeleri, temel ekonomik fonksiyonu hayvancılık olmakla birlikte göçebe bir faaliyet olması sebebiyle meskenler genellikle çadırlardan oluşur. Ancak meskenleri yerleşik ve bir çeşit yaylacılık faaliyeti olan ikinci grup obaya Giresun ve Ordu illerinde rastlanır (Şekil-15). Yazları yaylaya çıkan aileler tarafından yerleşilen obalar, kışları terk edilerek daha alçak kuşağa ve sürekli yerleşme yerleri olan köylerin çevresine dönülür. Karadeniz Bölgesi'n den başka Toroslarda, Batı Anadolu'da, Güney Marmara'da ve Güneydoğu Toroslarda rastlanır" (Üççam Karagel, 2017: 41-42).

Şekil-15: Türkiye' de Oba Yerleşmelerinin Dağılışı

Kaynak: (Üççam Karagel, 2017: 42)

Ders kitabında kır yerleşmeleri ile ilgili açıklayıcı bilgiler yer almamaktadır. Sadece köy yerleşmesi kısaca açıklanmış ve Kastamonu iline ait bir köy yerleşmesinin fotoğrafı paylaşılmış. Ders kitabına, araştırmada şekil-10'da gösterilen "İllere Göre Köy Sayıları" nı gösteren bir haritanın eklenmesi gerekmektedir. Bu şekilde köy yerleşmelerinin dağılışı daha açıklayıcı bir şekilde aktarılabilir. Ayrıca Tablo-1'deki gibi illerin köy sayısı en fazla olandan en az olana doğru sıralanması da konunun merak uyandırmasını ve öğrenilmesini kolaylaştıracaktır.

Kır yerleşmeleri başlığı altında, köy altı yerleşmeleri hakkında hiçbir bilgi aktarılmamıştır. Araştırmada şekil-12'de verildiği gibi sürekliliğine göre köy altı

yerleşmelerinin ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Çünkü kır yerleşmeleri içinde köy altı yerleşmeleri de önemli bir yere sahiptir. Araştırmada "Sürekli Köy Altı Yerleşmeleri" başlığı altında, köy altı yerleşmeleri (çiftlik, mahalle, mezra, divan) hakkında genel bilgiler aktarılmıştır. Türkiye’de önemli bir köy altı yerleşme şekli olan mezra yerleşmeleri hakkında da şekil-13’de, Türkiye’de mezra yerleşmelerinin genel dağılışını yansıtan bir harita eklenmiştir. Bu şekilde öğrenciler hem sürekli köy altı yerleşmeleri hakkında bilgi elde edebilecek hem de harita sayesinde yerleşmenin nerelerde yoğun nerelerde seyrek olduğunu sebepleri ile beraber öğrenebilecektir. Ayrıca mahalle yerleşmeleri ile ilgili güncel bilgiler verilmiştir. Bu şekilde öğrenciler değişime uğrayan mahalle yerleşmeleri hakkında daha detaylı bilgi elde edebileceklerdir. Çünkü büyükşehir yasası ile değişen köylerin statüsü sonucunda, Türkiye’de mahalle yerleşme şekilleri ve sayıları da bu durumdan etkilenmiştir.

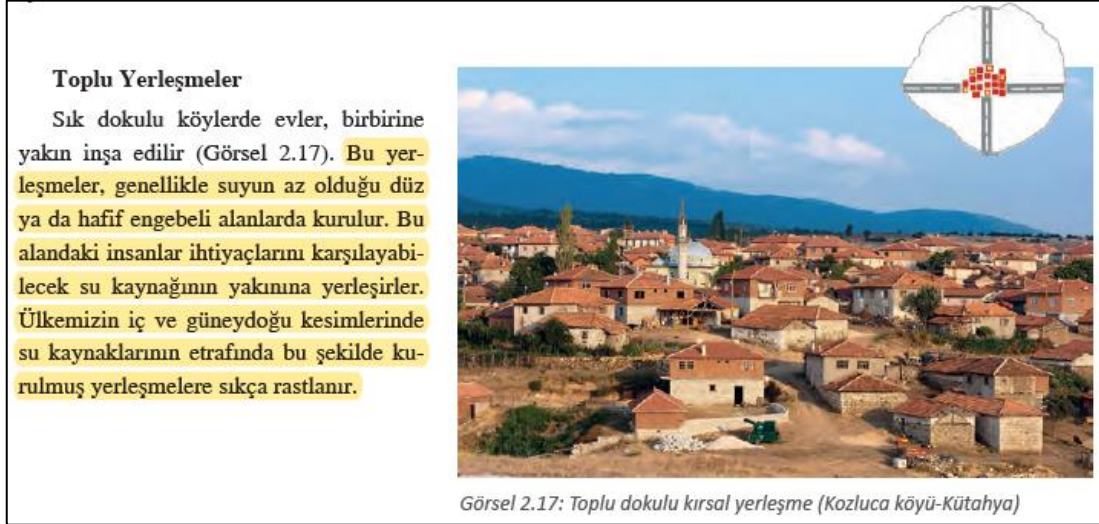
Geçici köy altı yerleşmeleri (yayla, kom, dam, ağıl, oba) hakkında da bilgiler aktarılmıştır. Geçici köy altı yerleşmelerinden, en yaygın yerleşme türü olan yayla yerleşmeleri hakkında bilgiler verilmiştir. Yayla yerleşmesinin nasıl bir yerleşme türü olduğu, hangi fonksiyonların ön plana çıktığı ve Türkiye’de nerelerde yaygın olarak yapıldığı belirtilmiştir. Bu bilgiler dâhilinde şekil-14’de Türkiye’de yayla yerleşmelerinin yoğun olduğu yörelerin dağılışını gösteren bir harita eklenmiştir. Ayrıca, Anadolu’ya Orta Asya’dan gelen bir kültür olan oba yerleşmeleri hakkında bilgi ve Türkiye’de yoğun olarak oba yerleşmelerinin görüldüğü yörelerin haritası hazırlanmıştır.

Ders kitabına da, kır yerleşmeleri hakkında bu veya buna benzer bilgilerin eklenmesi gerekmektedir. Sadece köy yerleşmesinin ne olduğunun ve köy altı yerleşmelerinin sürekli ve geçici olduğunun aktarılması yeterli olmayacaktır. Öğrencilerin bu yerleşmeler hakkında bilgi alması ve hepsi olmasa dahi önemli yerleşmeler hakkında haritaları görmesi gerekmektedir.

"Yerleşmelerin Kuruluş ve Gelişmesi" başlığı altında "1. Kır Yerleşmeleri" alt başlığı altında "Doku ve Şekil Özelliklerine Göre Yerleşmeler" başlığına değinilmiştir. Yerleşmeler dokusuna göre genellikle; toplu, dağınık, çizgisel ve

dairesel yerleşmeler olarak ayrılmaktadır. Dokusuna göre yerleşmeler, ders kitabında kısaca açıklanmış ve fotoğraflarla yerleşme şekilleri gösterilmeye çalışılmıştır.

Şekil-16: Türkiye’de Toplu Yerleşmelere Bir Örnek

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 159)

Türkiye’de toplu yerleşmeler, genellikle yer şekillerinin sade olduğu ve su kaynaklarının kısıtlı olduğu İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’n de yaygın olarak görülen yerleşme türüdür. Meskenler genellikle su kaynaklarına yakın olarak kurulmuştur. Bu sebeple meskenlerde birbirine yakın kurulmak zorunda kalmıştır.

İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’n de kırsal kesimler dışında, Marmara Bölgesi başta olmak üzere Ege ve Akdeniz Bölgesi’nde çoğu kırsal kesimde ve büyükşehirlerde de toplu yerleşme özellikleri görülmektedir. Nüfusun kalabalık olduğu büyükşehirlerde tarım alanları, sanayi bölgeleri, parklar ve diğer aktivite alanları dışında mesken yapımı için ayrılan arazide de genellikle toplu yerleşme özellikleri göze çarpmaktadır.

Şekil-17: Türkiye’de Dağınık Yerleşmelere Bir Örnek

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 160)

Türkiye’de dağınık yerleşmeler; genellikle su kaynaklarının bol, arazinin engebeli olduğu, tarım arazilerinin parçalı ve birbirinden uzak olduğu alanlarda yaygın olarak görülür. Özellikle Kuzey Anadolu Dağları'nın kuzey yamaçlarında (Doğu Karadeniz Bölümü başta olmak üzere) dağınık yerleşmeler yaygındır.

Dağlık ve engebeli olan bölgelerde, genellikle tarım arazileri de parçalı ve birbirinden uzaktır. Buna bağlı olarak insanlar, tarım arazilerine yakın olacak şekilde meskenlerini yaparlar. Hem arazi faktörü hem de beşerî faaliyetler de yerleşmelerin dağınık olmasına neden olmaktadır. İklim şartları ve su kaynaklarının varlığı da dağınık yerleşmeler üzerinde etkili olmaktadır. Karadeniz Bölgesi, Türkiye’de en fazla yağış alan bölgedir. Akarsu kaynaklarının bol olması ve su sıkıntısının da neredeyse hiç olmaması, insanların bir arada yerleşmesi zorunluluğunu gerektirmemektedir.

Karadeniz Bölgesi’nde düz arazilerin az olması, yerleşmelerin kurulacağı alanları etkilemektedir. Yerleşmeler genellikle yamaçlara (eğimli arazilere) kurulmuştur.

Şekil-18: Çizgisel ve Dairesel Yerleşme

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 160)

Çizgisel yerleşmeler, ders kitabında da belirtildiği gibi genellikle akarsu vadisi boyunca veya bir karayolu boyunca kurulmuş olan yerleşmelerdir. Bu tür yerleşmeleri Türkiye’de sadece bir bölge veya yöreyle eşleştirmek pek doğru olmayacaktır. Akarsuların veya kollarının kenarlarında, tarım arazileri boyunca kurulmuş yerleşmelere Türkiye’de birçok yörede rastlanmaktadır. Akarsu boyunca kurulmuş yerleşmeye en güzel örnek Amasya şehridir (Şekil-19).

Türkiye’de, önemli karayolu ulaşım güzergâhları boyunca kurulmuş çizgisel yerleşmelerde yaygındır. Bununla ilgili olarak Taş (2011) "*Sandıklı İlçesinde Doğal Yapının Kır Yerleşmeleri Üzerindeki Etkileri*" çalışmasında Başağaç köyünü örnek vermektedir. Köy, Antalya karayoluna paralel, çizgisel bir uzanış göstermektedir.

Dairesel yerleşmeler ise daha çok, arazinin düz olduğu bölgelerde ve su kaynaklarının kısıtlı olduğu bölgelerde oluşmaktadır. Bu yerleşme tipinde, meskenler çevreye doğru açılma göstermektedir. Dairesel yerleşmeleri yine belli bir yöreye benimsetmek doğru olmayacaktır. Ancak Türkiye’de, genellikle İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde de yaygın olarak görülmektedir. Bu bölgelerde su kaynaklarının sınırlı olması ve arazinin düz olması hem meskenlerin toplu olmasına

hem de meskenlerin çevreye doğru dairesel şekilde yayılmasına neden olmaktadır. Dairesel yerleşme ile toplu yerleşme birbirine benzemektedir. İki yerleşme şekli arasında kesin bir ayırım yapmak veya farklı yorumlamak yanlış olacaktır.

Şekil-19: Çizgisel Yerleşmeye Bir Örnek: Amasya

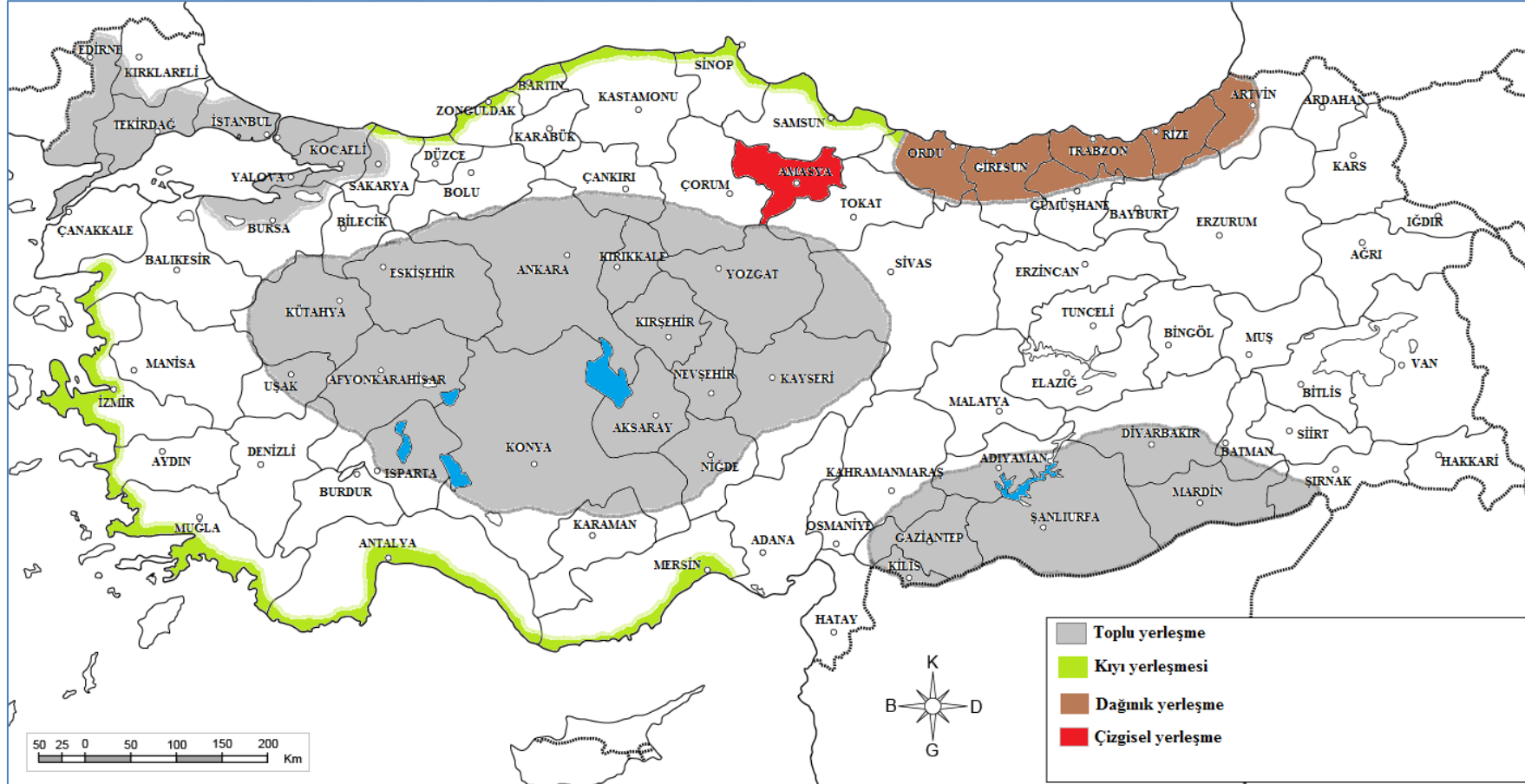

Kaynak: (<https://gezimanya.com/amasya>)

Çünkü daha öncede belirtildiği gibi su kaynaklarının sınırlı ve arazinin genellikle düz olduğu bölgelerde toplu yerleşmeler görülmektedir. Bölgede meskenler toplu halde oluşmaya başladıktan sonra, nüfusun artmaya başlamasıyla beraber ve yeni meskenlerin yapılmaya başlamasıyla ister istemez yerleşme tipide dairesel yerleşme şeklini alacaktır.

Ders kitabında, Doku ve Şekil Özelliklerine Göre Yerleşmeler alt başlığında doku ve şekil özelliklerine göre yerleşmeler kısaca açıklanmış. Her bir yerleşme türüne ait Türkiye’den veya dünya üzerindeki kırsal yerleşmelerden bir adet fotoğraf gösterilmiş. Ancak fotoğraf gösterilmesi, öğrencinin Türkiye’de bu özellikte yerleşmelerin nerelerde ve hangi sebeple kurulduğunu anlamasında yetersiz kalacaktır. Bu sebeple ders kitabına, doku ve şekil özelliklerine göre yerleşmelerin dağılışını gösteren bir haritanın eklenmesi daha faydalı olacaktır (Şekil-20).

Şekil-20: Türkiye’de Doku ve Şekil Özelliklerine Göre Yerleşmelerin Genel Dağılışı

Verilen örnek harita üzerinde öğrenciler, Türkiye’de dokusuna göre yerleşmelerin hangi bölge veya yörelerde yayılış gösterdiğini daha açık bir şekilde görebilecektir. Ayrıca yörelerin yeryüzü şekillerini yorumlayarak, yerleşmelerin doku özelliklerini daha rahat bir şekilde kavrayabilecektir. Bu şekilde konular arasında hem bütünlük sağlanmış olacak hem neden-sonuç ilişkisini kurabilecekler hem de yerleşmelerin dağılışını görmüş olacaklar.

Şekil-21: Doku ve Şekil Özelliklerine Göre Kırsal Yerleşme Uygulaması

COĞRAFI UYGULAMA

Aşağıdaki görsellerde iki farklı kırsal yerleşme verilmiştir.

Görsellerden faydalanarak aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Yerleşmelerin kurulduğu yerleri yeryüzü şekilleri açısından karşılaştırınız.
2. Yerleşme dokusunun oluşmasında etkili olan doğal ve beşeri unsurları yazınız.
3. Yerleşmelerde yaşayan kişilerin yürüttükleri ekonomik faaliyetler neler olabilir? Yazınız.

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 161)

Ders kitabında verilen uygulamada, 1. soruda yerleşmelerin yeryüzü şekilleri açısından karşılaştırılmasını istemektedir. Yerleşmelerin dokusunun oluşmasında etkili olan yeryüzü şekillerinin yorumlanması ve kıyaslanması açısından güzel bir etkinlik örneğidir. 2. soruda, yerleşme dokusunun oluşmasında etkili olan doğal ve beşeri unsurların yazılmasını istemektedir. Doğal unsurlar olarak soldaki fotoğrafta yer alan yerleşmede, yer şekilleri sade ve toplu yerleşme gelişme göstermiştir. Sağdaki fotoğrafta yer alan yerleşmede ise, yer şekilleri engebeli ve dağınık yerleşme görülmektedir. 3. soruda ise, yerleşmelerde yürütülen ekonomik faaliyetlerin neler olabileceği sorulmaktadır. Bu şekilde hem yerleşmelerin kurulduğu bölgelerin yeryüzü şekilleri hem dokusal özellikleri hem de ekonomik faaliyetlerin yorumlanmasının yapılması sağlanabilir.

Ancak, sadece fotoğraflara bakılarak ve kısa bilgi aktarımları ile bu şekilde uygulamalar yapılması istenilen sonucun alınmasında yeterli olmayabilir. Çünkü toplu ve dağınık yerleşmeler sadece belli bir bölgeye ait değildir. Türkiye’de her bölgede hem toplu hem dağınık yerleşmeler görülebilmektedir. Kırsal yerleşmelerde yapılan ekonomik etkinliklerde bölgeler arasında benzerlikler veya farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin; Doğu Karadeniz’de alçak kesimlerde eğimli yamaçlarda kurulan kırsal yerleşmeler, dağınık özellik göstermektedir ve burada ekonomik faaliyet çoğunlukla tarım ve hayvancılıktır. Özellikle çay, fındık tarımı ve büyükbaş mera hayvancılığı yapılmaktadır. Ancak daha yüksek kesimlerde kurulan bazı mezra ve yayla yerleşmeleri çoğunlukla toplu yerleşmelerdir ve temel ekonomik faaliyet hayvancılıktır.

İç Anadolu Bölgesinde ise yerleşmeler çoğunlukla toplu dokulu yerleşme özelliği göstermektedir. Bölgede yeryüzü şekillerine bağlı olarak önemli yükseltiler bulunmamaktadır. Buradaki yerleşmelerde de ekonomik faaliyetler farklılık gösterebilmektedir. Sadece tarımla uğraşanlar, sadece hayvancılıkla uğraşanlar veya tarım ve hayvancılığın birlikte yapıldığı alanlar da bulunmaktadır. Yerleşmelerin dokusuna bakılarak ekonomik faaliyetlerin yorumlanması çok kapsamlı bir şekilde yapılmalıdır.

Ders kitabında "2. Şehir Yerleşmeleri" başlığı altında şehir yerleşmelerinin ne olduğu, şehir ile kır yerleşmesi arasında ne gibi fonksiyonel farklar var, şehirlerde ön plana çıkan faaliyetler nelerdir ve bazı şehirlerin gelişmesinde rol oynayan etkenler açıklanmıştır (Şekil-22-23).

Şehir yerleşmelerini Karabağ ve Şahin (2006) şöyle açıklamaktadır; "Diğer yerleşmelere göre nüfus bakımından daha kalabalık, insanların önemli bir kısmının ekip biçme ve hayvancılık dışındaki ekonomik faaliyetlerle geçimini sağladığı ve belli bir plana göre kurulmuş yerleşimlerdir" demektedir. Hatta şehir yerleşmelerinin başlıca özelliklerini şöyle sıralamaktadırlar;

- Şehir yerleşmelerinde kır yerleşmelerine göre daha fazla nüfus yaşamaktadır.

- Şehirlerin tamamı sürekli yerleşmelerdir.
- Şehirlerin tamamında belediye örgütü bulunduğu için alt ve üst yapı hizmetleri kırsal yerleşmelere göre daha fazla gelişmiştir.
- Fonksiyon alanları belirgindir ve şehirlerin gelişmesinde etkili olur. Şehirlerde konut, sanayi, iş ve ticaret alanları az çok birbirinden ayrılmıştır. Buna göre farklı şehir tipleri de ortaya çıkar.
- Kır yerleşmelerine göre daha geniş alan kaplar ve çok katlı meskenlere sahiptir. Çünkü şehirlerde birim alanda daha fazla insan bir arada bulunmaktadır.
- Şehirde oturanların önemli bir kısmı sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışır.
- Eğitim, sağlık ve kültür gibi hizmetler kırsal yerleşmelere göre daha çok gelişmiştir.
- Hemen her şehrin belli büyüklükte etki alanı vardır ve şehirlerin etki alanları kırsal yerleşmelere göre daha fazladır. Etki alanlarının büyüklüğü şehirlerin gelişiminde olumlu etkiler yapar (Karabağ & Şahin, 2006: 125-126-127).

Tümertekin ve Özgüç (2015) ise şehir yerleşmesi için; "Yoğunlaşmış, tarımsal olmayan insan yerleşmesidir. Şehirler, aralarında idari, dini, ticari, sınai, toptancılık ve perakendecilik, ulaşım ve iletişim, eğlence, eğitim ve korunma hizmetleri de olan çok çeşitli hizmetler sunarlar" demektedir (Tümertekin & Özgüç, 2015: 396).

Başka bir ifadeyle şehir yerleşmesi; "Kırsal alanlarla etkileşim halinde, tarım dışı faaliyetlerin yoğunlaştığı, örgütlenme ve uzmanlaşmanın belirginleştiği ve çok çeşitli sosyal imkânlarıyla farklı bir yaşam tarzının egemen olduğu yerleşim birimi olarak algılanmaktadır" (Doğanay & Alım, 2010: 173).

Şehir yerleşmelerinin belirlenmesinde ekonomik faaliyetler dışında nüfus kriteri de önemlidir. Nüfus miktarlarına göre şehirler genel olarak küçük şehirler, orta büyüklükte şehirler ve büyük şehirler diye üçe ayrılmaktadır. Günümüzde Türkiye’de bir yerleşim alanının şehir sayılabilmesi için nüfusunun 10.000’den fazla olması gerekmektedir. Fakat nüfusu 10.000’den fazla olan her yerleşim biriminde ekonomik faaliyetler aynı değildir. Nüfusu 10.000 ile 100.000 arasında olan şehir yerleşmeleri küçük şehir olarak adlandırılmaktadır. Bu yerleşim alanlarında ise

çoğunlukla temel ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılıktır. Ancak şehir yerleşmelerini tanımlarken kullanılan, ‘tarım dışı sektörler gelişmiştir’ ifadesi bu durumla uyumsuzdur. Türkiye’de bu nüfus kriterlerini karşılayan ilçeler bulunmaktadır. Bu ilçelerde de nüfus miktarına oranla yapılan ekonomik faaliyetler değişmekte ve çeşitlenmektedir.

Nüfusu 750.000’den fazla olan yerleşmeler ise büyükşehir olarak adlandırılmaktadır. Büyükşehirlerde ise açıklandığı gibi tarım dışı sektörler olan ikincil (sanayi) ve üçüncül (hizmet) ekonomik faaliyetler gelişme göstermiştir. Şehir yerleşmelerini açıklarken sadece yapılan ekonomik faaliyetlere göre sınırlandırmak doğru değildir. Çünkü ekonomik faaliyetlerin değişmesine neden olan yerleşim alanındaki nüfus ve nüfusun ihtiyaçlarıdır. Nüfus miktarı arttıkça, şehir yerleşmelerinde yapılan ekonomik faaliyet alanları da değişmektedir.

Şekil-22: Ders Kitabında Şehir Yerleşmelerinin Açıklaması ve Örnek Şehir Yerleşmesi

2. ŞEHİR YERLEŞMELERİ

Şehir; fiziki, ekonomik ve sosyal nitelikleri açısından kırsal yerleşmelerden farklıdır. Herhangi bir yerleşim biriminde sanayi, ticaret, turizm ve bankacılık gibi tarım dışı faaliyetlerin gelişmesine bağlı olarak çeşitli fonksiyonlar oluşmaya başlar. Şehirler, birden fazla fonksiyonun bir arada yürütülmesine bağlı olarak çok sayıda insana iş imkânı sağlar. Bu nedenle şehirlerde nüfus sayısı ve yoğunluğu fazladır. Çalışanların büyük çoğunluğu sanayi, ticaret, eğitim, sağlık, ulaşım gibi tarım dışı faaliyet alanlarında çalışır. Şehirler, içinde yaşayan insanların ihtiyaçlarının tamamına yakını karşılamak üzere çevresi ile etkileşim hâlinde olup çevresine çeşitli hizmetler sunar.

Şehir yerleşmelerinde binalar kırsal alanlardaki binalara göre daha sık, çok katlı ve sayıca fazla olup genellikle belli bir plana göre inşa edilmiştir (Görsel 2.22).

İklim ve yeryüzü şekillerinin tarıma elverişli olduğu alanlardaki bazı yerleşmeler gelişerek zamanla şehirlere dönüşmüştür. Tarımsal alanda kullanılan tarım aletleri ve makineler işsizliğe neden olmuş ve daha büyük yerleşim yerlerine göçü hızlandırmıştır. Ayrıca ürünlerin pazarlanması için yapılan çalışmalar ile bazı tarım ürünlerinin sanayi ham maddesi olarak değerlendirilmesi, verimli tarım alanları yakınlarında bazı yerleşmelerin şehir hâlini almasını sağlamıştır (Görsel 2.23).

Görsel 2.22: Şehir yerleşmesi (Antalya)

Görsel 2.23: Tarım şehri (Torbole-İtalya)

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kiray, & Tosun, 2018: 161)

Ders kitabında da şehir yerleşmesinin açıklaması yapılırken, ekonomik faaliyet olarak tarım dışı faaliyetlerin gelişme gösterdiği belirtilmiştir. "Şehirler, içinde yaşayan insanların ihtiyaçlarının tamamına yakınına karşılarken çevresi ile etkileşim halinde olup çevresine çeşitli hizmetler sunar" demektir. Burada şehirlerin fonksiyonları ve çevrelerindeki şehir ve kırsal yerleşmeleri ile olan ilişkileri ön plana çıkmaktadır. Şehirlerde tarımsal faaliyetler zayıf olduğu için, insanların beslenmesi için gereken ürünlerin tamamına yakını çevresindeki diğer yerleşim alanlarından tedarik edilmektedir. Diğer taraftan şehirlerin çoğunda ekonomik faaliyetler birbirinden farklıdır. Sanayi ve hizmet sektörleri şehirlerde daha fazla gelişmiştir. Fakat her şehirde sanayi ve hizmet faaliyetleri aynı şekilde ve aynı yoğunlukta değildir.

İstanbul, Ankara, İzmir, Konya, Adana vb. gibi büyükşehirler çevresindeki küçük şehirleri etkisi altında bulundurmaktadır. Şehirlerde yürütülen farklı faaliyetler birbirleri ile ticaretin ve ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır. Bu faaliyetler içerisinde ulaşım, sağlık, ticaret, eğitim gibi faaliyetler bulunmaktadır. Büyükşehirlerde bu faaliyetlerin daha yoğun yürütülmesi, çevresinden buralara göçlere veya ziyaretlere neden olmaktadır. Basit bir örnek olarak eğitim amacıyla şehirlerin tercih edilmesi, sağlık için genellikle büyük hastanelere sahip olan şehirlere gidilmesi, kırsal kesimlerde üretilen tarım ürünlerini satmak için şehirlerde kurulan büyük pazarlara gidilmesi verilebilir. Türkiye’de ulaşım konusunda da yoğunluk yine büyükşehirlerde dir. Bu konuda da daha çok demir yolu ve hava yolu ön plana geçmektedir. Türkiye’de yeryüzü şekillerine ve nüfus yoğunluğuna bağlı olarak bu ulaşım türleri her şehirde gelişme göstermemiştir. Bu ulaşım yollarından yararlanabilmek için yine kırsal kesimlerden veya çevresindeki küçük şehirlerden büyükşehirlere gidilmesi gerekmektedir. Verilen örneklerde olduğu gibi şehirlerin gelişmesinde çevresindeki yerleşmelerle olan ilişkileri de önemlidir.

Şehirler, çevresinden aldığı göçlere bağlı olarak nüfusun kalabalık olduğu yerleşmelerdir. Bu sebeple şehirlerde binalar genellikle çok katlı ve sık dokuludur. Kırsal kesimlerde ekonomik faaliyetlerin sınırlı olması, tarımda makineleşmenin başlaması, işsizliğin olması gibi sebeplerle şehirlere göçler yapılmaktadır. Şehirlere

yapılan göçler genellikle iki türdür. Birincisi sürekli olarak şehre yerleşmedir. İkincisi ise geçici olarak şehre yapılan göçtür. Geçici olarak yapılan göçler, sezonluk olarak yapılan göçlerdir. Genellikle tarımda, turizmde ve inşaatla çalışmak amacıyla insanların yaşadıkları yeri kısa süreliğine terk etmesi şeklinde olur. Bu kısımda da şehirlerin gelişmesinde ön plana çıkan fonksiyonlar etkili olmaktadır (Şekil-23). Şehirlere yapılan geçici göçlere örnek olarak; Adana çevresine pamuk tarımı, Ordu ve Giresun'a fındık tarımı, Manisa'ya tütün tarımı için yapılan göçler; Antalya, İzmir, Muğla gibi kıyıda yer alan şehirlere turizmde çalışmak için yaz döneminde yapılan göçler veya İstanbul, Ankara, Bursa gibi inşaat işlerinin yoğun olduğu kalabalık illere çalışmak amacıyla yapılan göçler örnek verilebilir.

Şekil-23: Şehirlerin Gelişmesinde Etkili Olan Fonksiyonlar

Görsel 2.24: Zonguldak sanayi faaliyetlerinin geliştiği bir şehirdir.

Şehirler genellikle sanayi faaliyetlerinin yoğun olduğu yerleşmelerdir. Böylece sanayinin geliştiği yerleşmeler insanlar için yeni iş imkânları oluşturur. Sanayinin geliştiği bu tip yerleşmeler, iş imkânları fazla olduğu için insanları kendine çekmiş ve hızla nüfuslanmıştır. Sanayi faaliyetlerinin yüksek gelir sağlaması ile hızla şehirleşme gerçekleşmiştir. Sanayileşme nedeniyle şehirleşmenin başladığı ilk ülke İngiltere olmuştur. Dünyanın diğer alanlarında da genellikle sanayileşme ile şehirleşme eş zamanlı gelişmiştir (Görsel 2.24).

Ulaşım, yerleşmelerin dağılımını ve gelişmesini etkileyen önemli faktörlerdendir. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de ulaşım imkânlarının iyi olduğu yerleşmeler gelişerek şehirlere dönüşmüştür. Kara, demir ve hava yollarındaki gelişmeler ile ulaşım araçlarındaki teknolojik gelişmeler şehirlerin ticaret alanını genişletmiştir. Önceleri yakın çevrede yaşayanların ihtiyaçlarını karşılamak için üretim yapan kuruluşlar ticaret alanlarını genişleterek büyümüş, bu durum istihdamı artırarak şehirlerin gelişmesini ve büyümesini sağlamıştır (Görsel 2.25).

Turizm faaliyetlerinin yaygınlaşması da yerleşmelerin kurulup gelişmesine olumlu katkı sağlar. Turizm faaliyetlerinin geliştiği yerleşmelerde mevsime göre nüfus sayısı büyük oranda değişir (Görsel 2.26).

Görsel 2.25: İstanbul bir ulaşım şehridir.

Etrafındaki yerleşmelere göre çekim alanı oluşturan yerleşmeler eğitim imkânı açısından gelişir. Eğitim ile şehirleşme arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Eğitim imkânları arttıkça şehir daha fazla insanı kendine çeker. Eğitim seviyesi arttıkça yeni iş olanakları ve fırsatlar ortaya çıkar. Bütün bunlar yerleşmelerin gelişmesine katkı sağlar. Sosyal faaliyetlerin geliştiği yerleşmeler, tiyatro ve sanatsal aktivitelere katılmak isteyen insanlar için çekim merkezi oluşturur. Bu merkezlerle gelen nüfus, şehirleşmeyi hızlandırır (Görsel 2.27).

Görsel 2.26: Antalya bir turizm şehridir.

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 162)

Sanayi faaliyetlerinin gelişmesi, şehirlerinde gelişip büyümesine neden olur. Otomotiv, gıda, tekstil vb. gibi sanayi faaliyetlerinin gelişme gösterdiği şehirler çevresinden göç almakta ve büyümektedir. İş imkânlarının fazla olması şehirlerin

çekici özelliklerinden birisidir. Kitapta da sanayi faaliyetleri ile büyüyen şehre Zonguldak örnek verilmiştir.

Önemli ulaşım güzergâhlarında veya kavşak noktalarında bulunan yerleşmelerde, zamanla büyüyerek önemli şehirler haline gelebilmektedir. İstanbul, ulaşım şehrine örnek olarak verilmiştir. İstanbul, Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan bir köprü görevi üstlenmektedir. Karayolu, havayolu, demiryolu ve denizyolu ulaşım sistemlerinde Türkiye'nin en gelişmiş şehridir. Yurtiçine ve yurtdışına ulaşımın sağlanmasında İstanbul önemli bir şehirdir.

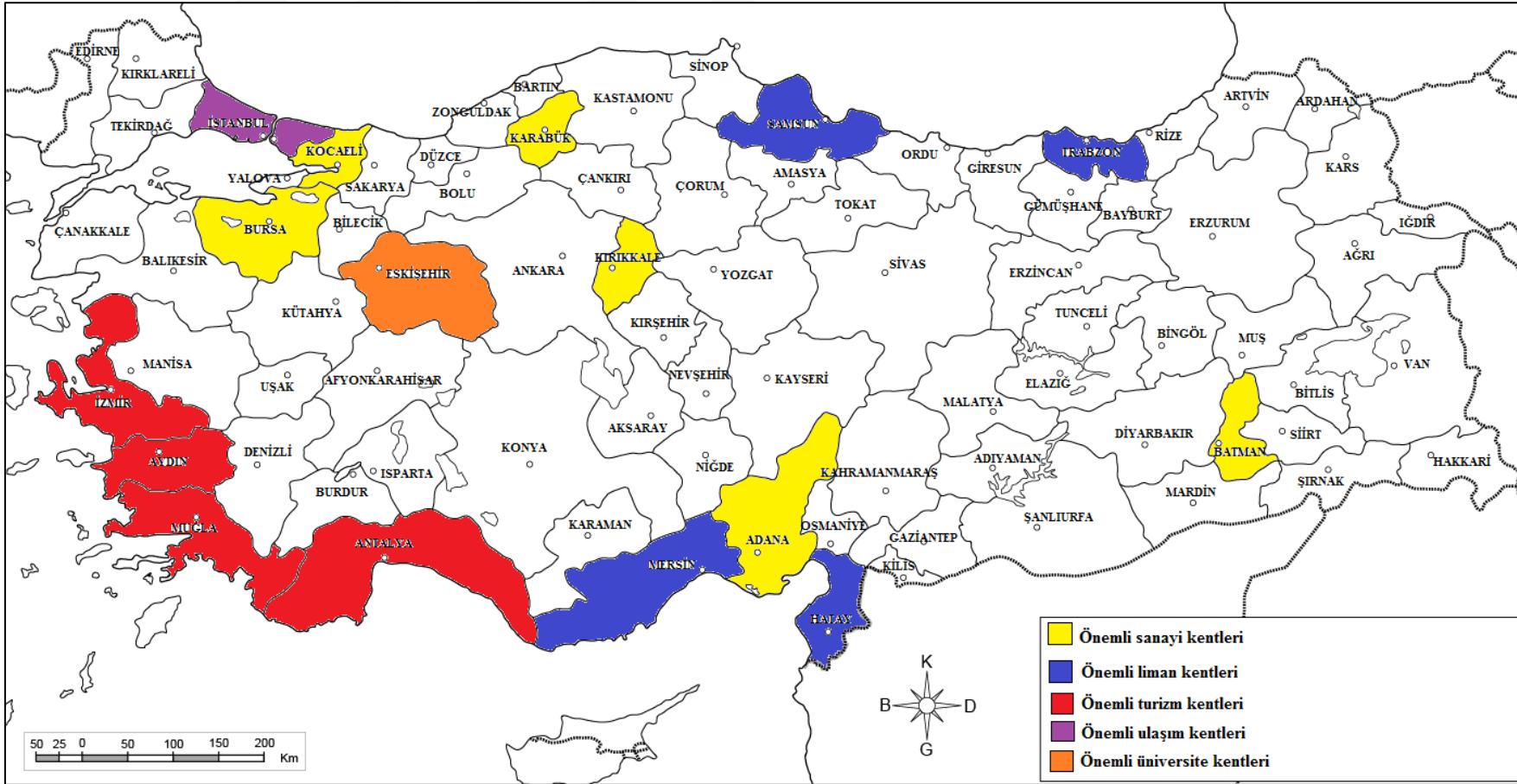
Turizm faaliyetleri yerleşmelerin nüfus ve ekonomik olarak gelişmesinde önemlidir. Yaz aylarında yurtiçi ve yurtdışından birçok turist buralara gelmektedir. Turizm alanlarına ülke içerisinde çalışmak için insanlarda mevsimlik olarak göç etmektedir. Antalya, Muğla, İzmir, Aydın gibi şehirler turizmin gelişme gösterdiği şehirlere örnek verilebilir.

Eğitim imkânlarının artması hem şehirlerin gelişmesini hem de ülkenin gelişmesini sağlar. Eğitim şehrine örnek olarak Eskişehir verilmiştir. Şehirde kültür ve sanat faaliyetleri de eğitimle beraber gelişme gösterecektir. Bu durumda çevreden insanların buraya sürekli veya geçici olarak göç etmesine ve şehirleşme hareketine neden olacaktır.

Madenler veya yeraltı kaynaklarının bulunması ve işletilmesi yeni yerleşim alanlarının kurulmasına veya şehirlerin daha da büyümesine neden olmaktadır. Bu duruma örnek olarak Zonguldak Ereğli verilmiştir. Bunun dışında Batman ili aslında yeraltı kaynağının işlenmesi ile beraber hızla büyüyen bir şehirdir. Küçük bir kasaba yerleşmesiyle, petrol çıkarılmaya başlanmasıyla beraber çevreden yoğun göç almış ve hızlı bir şekilde büyüyerek bugün bir şehir haline gelmiştir.

Ders kitabında şehirlerin gelişmesinde etkili olan temel fonksiyonlara değinilmiş ve fonksiyon özelliklerini yansıtan birer şehir yerleşmesinin fotoğrafı aktarılmıştır. Ancak şehirlerin gelişmesinde ve büyümesinde sadece bir fonksiyondan bahsedilemez. Şehirlerin aynı anda birden fazla fonksiyonu ön plana çıkabilmektedir (Şekil-24). Hatta şehirlerin faaliyetleri ile beraber etki alanları da oldukça önemlidir.

Şekil-24: Şehirlerin Gelişmesinde Etkili Olan Başlıca Fonksiyonlar

Ders kitabına, fotoğrafların yanında bir de bu şekilde şehirlerin başlıca fonksiyonlarını yansıtan bir haritanın eklenmesi daha uygun olabilir. Bu şekilde öğrenciler hem şehirlerin yerlerini görmüş olacak hem de lejanta bakarak şehirlerin hangi fonksiyonlarının ön plana çıktığını görebilecektir. Fakat daha öncede belirtildiği gibi, şehirler sadece bir faaliyetleri sayesinde ön plana çıkmamaktadır. Örneğin İstanbul, önemli bir ulaşım şehridir ancak sanayi, ticaret, eğitim, liman ve turizm açısından da gelişmiş bir şehirdir.

Sanayi faaliyetlerinin çoğu İstanbul ve çevresinde yoğunlaşmıştır. Tabii bu durumda ulaşım faaliyetlerinin payı yadsınamaz. Ancak nüfusun ve tüketimin çok olması, pazar alanının geniş olması sanayi faaliyetlerinin burada yoğunlaşmasına neden olmuştur. Sanayi ve ulaşım faaliyetlerinin gelişmesi beraberinde ticaretinde gelişmesini sağlamıştır. İstanbul, hem diğer şehirler hem de yurt dışına ticaretin yapıldığı bir şehirdir. Yurt dışı ile yapılan ticarete deniz yolu önemli bir yere sahiptir. Buna bağlı olarak İstanbul limanı, ithalat ve ihracatın en yoğun olduğu limandır.

İstanbul, Osmanlı ve Bizans dönemine ait birçok önemli tarihi ve sanatsal yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. Bu yüzden turizm yönünden de önemli bir şehirdir. Bunun yanında İstanbul, önemli bir eğitim şehridir. Devlet ve vakıf üniversiteleri toplam 52 adet üniversite bulunmaktadır. Eğitim faaliyetlerine bağlı olarak kırsal kesimden ve diğer şehirlerden birçok öğrenciyi kendisine çekmektedir.

İzmir’de turizm faaliyetlerinin yanında sanayi, ulaşım (liman), ticaret ve eğitim gibi faaliyetlerde de ön plana çıkmaktadır. İzmir’de özellikle sigara ve içki fabrikalarının olması, çevreden buraya çalışmak için insanların gelmesine neden olmaktadır. Türkiye’nin yurt dışı ile olan ticaretinde İzmir limanı çok önemli bir yere sahiptir. Sanayi ve ulaşım faaliyetlerinin gelişmesi şehirde ticaretinde gelişmesine neden olmuştur. Ayrıca önemli üniversitelerin bulunması da şehrin büyümesine katkı sağlamaktadır.

"Türkiye’de Yerleşmeler" başlığı altında "Türkiye’de Yerleşmelerin Dağılımını Etkileyen Faktörler" alt başlığında, Türkiye’de yerleşmelerin kuruluşunu etkileyen

faktörlere değinilmiş (Şekil-25). Türkiye’de yerleşmelerin dağılışında iklimin en önemli doğal faktör olduğu ve farklı iklim faktörlerinin insanları da farklı şekilde etkilediği belirtilmiştir. İklim özelliklerine bağlı olarak yerleşmeler kıyılarda yoğunur, yükseklerle çıkıldıkça yoğunluk azalmaktadır. Yükseltinin artmasıyla beraber sıcaklık azalmakta, eğim artmakta ve ulaşım zorlaşmaktadır. Buna bağlı olarak da yerleşme ve nüfus azalmaktadır. Türkiye’de Doğu Anadolu Bölgesi başta olmak üzere Karadeniz, Akdeniz ve Ege Bölgesi’n de dağlık kesimlerde nüfus ve yerleşme iyice azalmaktadır. Türkiye’de yüksek kesimlerde kurulan yerleşmeler, yaz aylarında geçici yerleşilen yayla yerleşmeleri veya kış turizminin yapıldığı bölgelerdeki küçük yerleşmelerdir.

Şekil-25: Coğrafi Uygulama: Yerleşmelerin Dağılışını Etkileyen Faktörler

COĞRAFI UYGULAMA	
Aşağıdaki tabloda yerleşme yerinin belirlenmesinde etkili olan doğal ve beşeri faktörler verilmiştir.	
Doğal Faktörler	Beşeri Faktörler
1. Yeryüzü Şekilleri <ul style="list-style-type: none"> • Dağların uzanış yönü • Eğim • Bakı • Yükselti 	1. Tarım
2. İklim <ul style="list-style-type: none"> • Yağış • Sıcaklık 	2. Göçler
3. Su Kaynakları	3. Ulaşım
4. Bitki Örtüsü	4. Ekonomik Nedenler (Yer altı kaynakları, sanayi, turizm, ticaret vb.)
5. Toprakların Verimliliği	
Tablodan faydalanarak aşağıdaki soruları cevaplandırınız.	
1. Yaşadığınız yerleşim biriminin kurulmasında hangi doğal ve beşeri faktörler etkili olmuştur?	
2. Yaşadığınız yerleşim merkezi dışında Türkiye’nin neresinde yaşamayı tercih ederdiniz, yaşamak istediğiniz yerleşmeyi seçmenizde hangi doğal ve beşeri unsurlar etkili olurdu? Arkadaşlarınız ile paylaşınız.	

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 163)

Şekilde de görüldüğu üzere yerleşme yerlerinin kurulmasında doğal faktörler oldukça etkilidir. Dağların uzanış doğrultusu, yerleşmelerin kurulma alanını ve genişleme bölgesini etkilemektedir. Türkiye’de özellikle Karadeniz ve Akdeniz

bölgelerinde dağlar denize paralel uzandığı için, yerleşim alanları da bu uzanışa uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Yükselti ve eğimin artması, yerleşimin kurulmasını ve ekonomik faaliyetlerin yapılmasını zorlaştırmaktadır. Dağlık ve engebeli bölgelerde tarım, ulaşım ve ticaret faaliyetleri yeterince gelişme gösterememekte ve bu durumda yerleşmenin kurulmasına veya gelişmesine engel oluşturmaktadır (Şekil-26-27). Bakı² durumu da, yerleşmelerin kurulmasında oldukça önemli bir faktördür. Türkiye’de bakı yönü güney olduğu için, yerleşmeler de çoğunlukla güney yamaçlarda yoğunlaşmıştır. Ancak Karadeniz Bölgesi’nin de, dağların kuzey yamaçlarının daha fazla yağış alması ve bu alanlarda iklimin daha elverişli olması yerleşmelerin kuzey yamaçlarda yoğunlaşmasına neden olmuştur. İklim özelliklerine bağlı olarak kuzey yamaçlar tarım faaliyetleri için daha elverişlidir. Karadeniz kıyı kuşağında da yüksek kesimler ve iç bölgelere göre nüfus daha yoğundur.

Şekil-26: Türkiye’de Yerleşmelerin Kuruluşunu Etkileyen Faktörler

²Bir yamacın güneş ışınlarına, güneye ya da kuzeye karşı konumu (Güney, Meydan, Kılıç, Bulut, & Bozyiğit, 2016: 46).

Topakların verimli olması ve su kaynakları da, yerleşmelerin kuruluş yerinin belirlenmesinde ve yerleşmelerin gelişmesinde etkili olmaktadır. Su kaynakları insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak, tarımda sulama, balıkçılık, sanayi alanında kullanmak vb. için gereklidir. Akarsuların oluşturduğu verimli delta ovaları da, tarım faaliyetleri ve yerleşmelerin yoğunlaştığı alanlardır. Örneğin; Çukurova, Sakarya, Silifke, Bafra ve Çarşamba gibi verimli tarım arazilerinin bulunduğu yerler çevresine göre daha yoğun nüfusludur.

Şekil-27: Türkiye’de Yerleşmelerin Kuruluşunu Etkileyen Faktörler

Ülkemizde yerleşmelerin dağılımını etkileyen bir başka faktör ulaşım imkânlarıdır. Ulaşım yerleşmelerde ticaretin gelişmesini, ticaretin gelişmesi de yerleşmenin gelişerek büyümesini sağlar.

Tarihi nedenler de yerleşmelerin dağılımını etkiler. Tarihin her döneminde insan, düşmanlardan korunmak için önlem almaya çalışmıştır. Bu insanlar yerleşmelerini sarp kayalar üzerine kurmuş etrafına surlar örmüştür. Anadolu’da bu nedenle çok sayıda kale yerleşmesi bulunur (Görsel 2.31).

Karışıklığın hüküm sürdüğü dönemlerde insanların yerleşmede önceliği güvenlik olmuştur. Güvenlik endişesi ile insanlar, ulaşımın zor olduğu dağlık alanlara da yerleşmişlerdir.

Maden yataklarının işlenmesi ile oluşan iş imkânları insanları çekmiştir. Ülkemizde Zonguldak’ta taş kömürü, Batman’da petrolün bulunup işlenmesi yeni iş sahalarının oluşmasını sağlamıştır. Yeni iş alanlarında çalışmak için gelen nüfus, yerleşmenin büyümesine neden olmuştur (Görsel 2.32).

Görsel 2.31: Amasya Kalesi

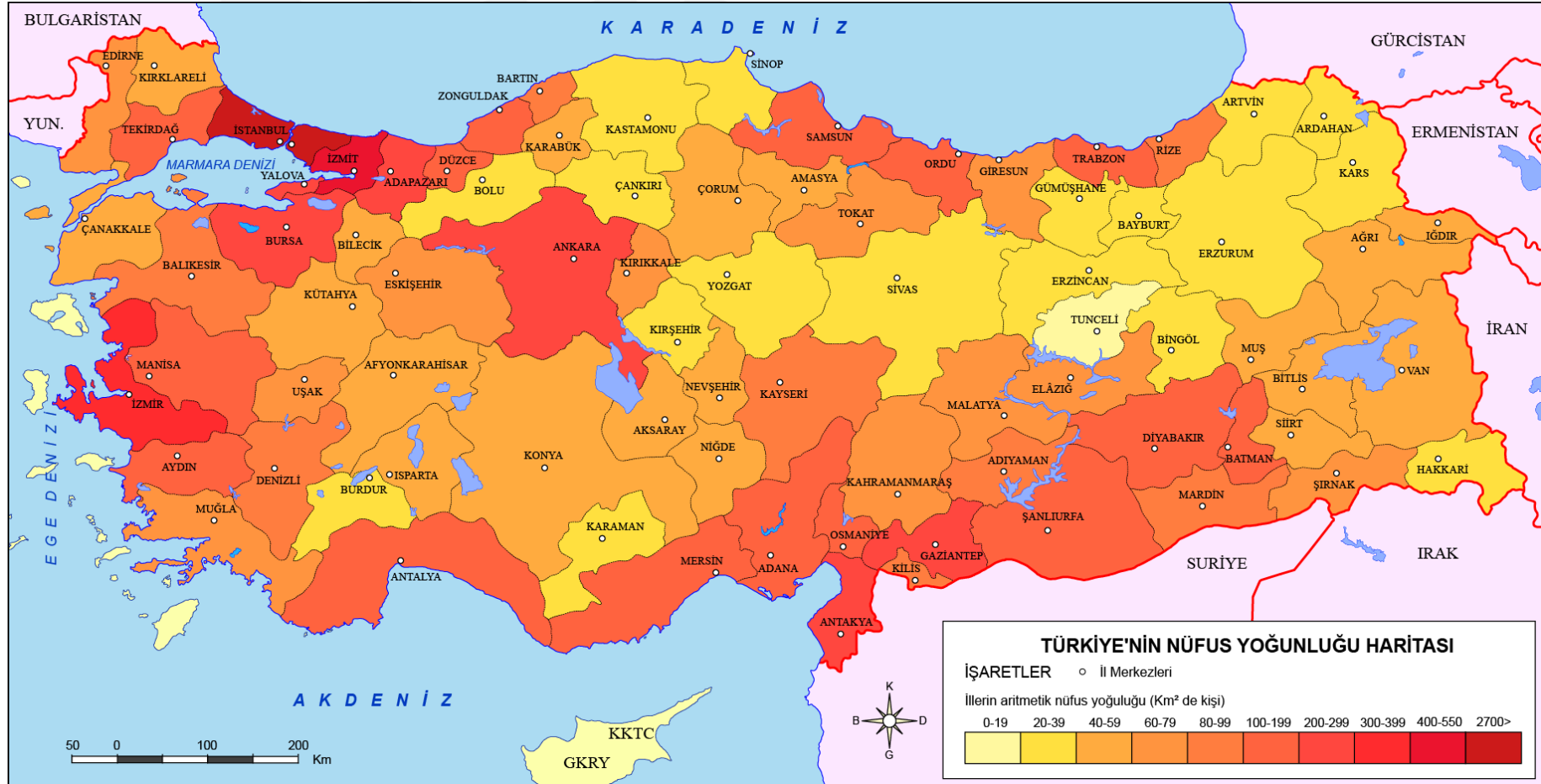

Görsel 2.32: Batman

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 164)

Ders kitabında yerleşmelerin dağılımını etkileyen faktörler açıklanmış, örnekler verilmiş ve yerleşme alanları ile ilgili bazı fotoğraflara yer verilmiş. Fakat Türkiye’de nüfusun nerelerde daha yoğun ve nerelerde seyrek olduğuna değinilmemiş. Bununla ilgili olarak bir haritanın eklenmesi ve genel olarak sebeplerinin açıklanması ve öğrencilerden yorumlamalar yapmalarının istenmesi daha faydalı olacaktır (Şekil-28).

Şekil-28: 2017 Yılı Türkiye'nin Nüfus Yoğunluğu Haritası

Kaynak: (<http://cografyaharita.com/turkiye-nufus-haritalari.html>)

Haritaya bakıldığı zaman genel olarak yoğunluğun kıyılardan iç kesimlere doğru azaldığı göze çarpmaktadır. Nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu şehir, İstanbul'dur. Şehirde yer şekilleri ve iklim özelliklerinin elverişli olması, ulaşım, eğitim, turizm, sanayi ve ticaret gibi faaliyetlerinde gelişmesini sağlamıştır. Buna bağlı olarak da nüfus burada yoğunlaşmıştır. Bunun dışında İzmit, Adapazarı, Bursa, Ankara ve İzmir gibi şehirlerde yoğunluğun fazla olduğu illerdir. İzmit, Adapazarı ve Bursa, yer şekilleri ve iklim özelliklerinin elverişli olması, sanayi ve ticaret faaliyetlerinin gelişmesi gibi sebeplere bağlı olarak yoğun göç alan şehirlerdir. Ankara ise başkent olması sebebiyle hizmet sektörlerinin gelişme gösterdiği bir şehirdir. Bunun dışında Ankara, önemli bir ulaşım şehridir. Kuzey-güney ve doğu-batı yönlü her türlü ulaşımında önemli bir kavşak noktasıdır. İzmir ise iklimin elverişli olması, sanayi, turizm ve ticaret faaliyetlerinin yoğun olması sebebiyle yoğun nüfuslu bir şehirdir.

Dağlık ve engebeli bölgeler ise yoğunluğun az olduğu bölgelerdir. Muğla, Çanakkale, Hakkâri, Artvin, Ardahan, Kars, Erzurum vb. gibi şehirler dağlık ve engebeli alanlarda bulunmaktadır. Buna bağlı olarak bu şehirlerde tarım, sanayi, ulaşım, ticaret gibi faaliyetler yeterince gelişme gösterememiştir. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde, yükseltinin artmasına bağlı olarak iklimde sertleşmektedir. İklim şartlarının olumsuz olması diğer faaliyetlerin yapılmasını sınırlamaktadır. Buna bağlı olarak özellikle kırsal kesimde yaşayan insanlar büyükşehirlere, özellikle batı bölgelere göç etmekte ve buralarda nüfus yoğunluğu iyice azalmaktadır.

İç bölgelerde ise iklimin karasal olması ve su kaynaklarının sınırlı olması buralarda yoğunluğun az olmasına neden olmaktadır. Kırsal kesimde halkın temel geçim kaynağı genellikle tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. İç bölgelerde tarım arazilerinin geniş olmasına rağmen, su kaynaklarının yetersiz olması tarımsal üretimi zorlaştırmaktadır. Bu durumda kırsal kesimlerden şehir merkezine veya diğer şehirlere göçü artırmaktadır. Ayrıca sanayi faaliyetlerinin bazı şehirlerde sınırlı olması da nüfusun dağılışını ve yoğunluğunu etkilemektedir. İthalat ve ihracat yapılmasında, çoğunlukla büyük pazar alanlarına yakın olunması ve ulaşım

faaliyetlerinin (liman, demir yolu vb.) etkili olması sanayi faaliyetlerinin iç bölgelerde yeterince gelişmemesine neden olmuştur.

Şekil-29: Nüfusun Dağılımını Etkileyen Faktörler İle İlgili Coğrafi Uygulama

COĞRAFI UYGULAMA

Türkiye haritasında bazı alanlar numaralandırılarak belirlenmiştir. Belirlenen alanlardaki yerleşme durumunu nedenleri ile birlikte örnekte olduğu gibi kutucuklara yazınız.

6. Arazinin dağlık ve engebeli olması nedeniyle yerleşmeler azdır.

8.

9.

7.

4.

5.

3.

2.

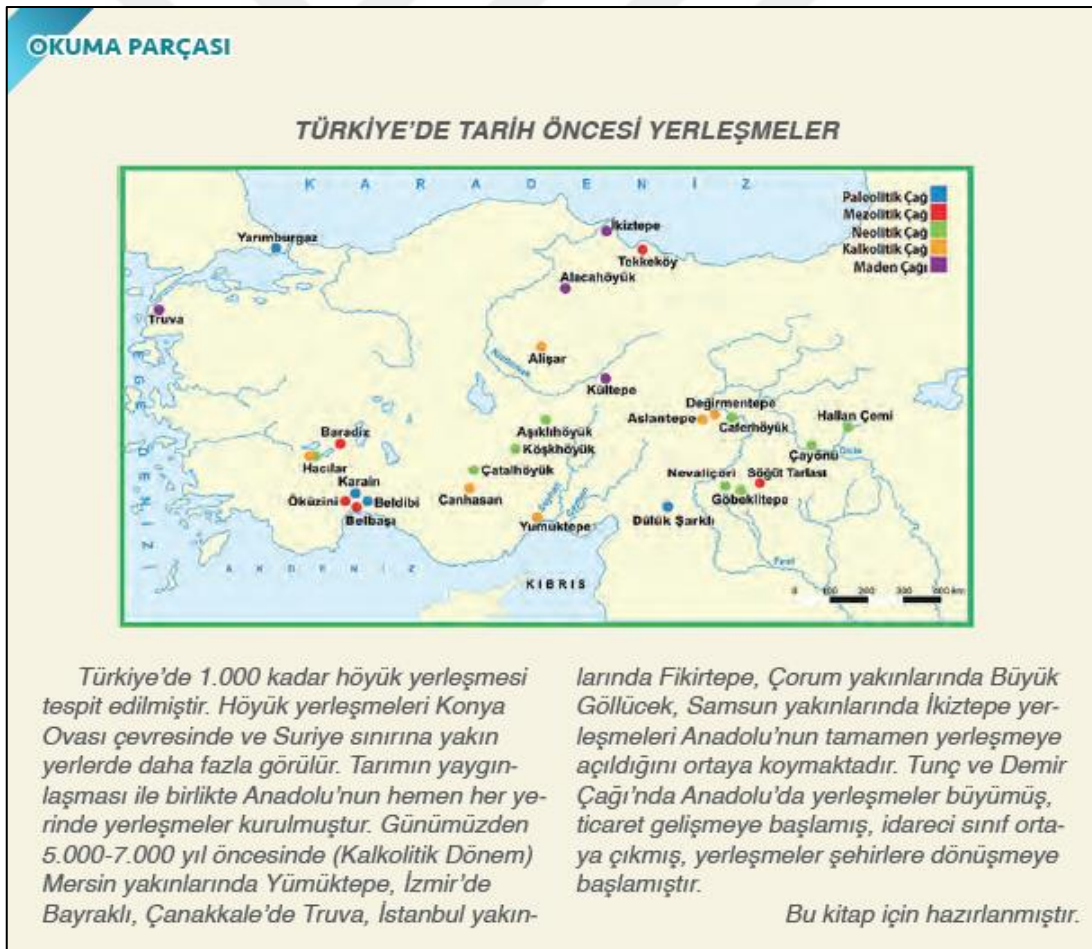
1.

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 165)

Verilen coğrafi uygulama, öğrencilere yerleşmelerin dağılımını etkileyen faktörleri yorumlatma açısından güzel bir uygulama. Ancak öncesinde şekil-28'de olduğu gibi yerleşmelerin yoğun ve seyrek olduğu alanları gösteren bir haritanın koyulması ve yorumlatılması, bu uygulamanın daha net ve sağlıklı bir şekilde yorumlanmasını sağlayacaktır. Uygulamada, sadece yerleşmelerin dağılımını etkilen doğal faktörlere bağlı kalarak yorumlama yapılabilecektir. Temeli doğal faktörler oluşturmaktadır ancak doğal faktörlerde beşeri faktörleri etkilemektedir.

"Türkiye'de Yerleşmelerin Tarihi" başlığı altında, insanların avcılık ve toplayıcılık ile geçindikleri dönemlerden itibaren doğal barınakların yerleşim alanı olduğundan bahsedilmektedir. Anadolu'da sayıları 40 bini bulan mağaraların bir kısmının da yerleşim alanı olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Yerleşim alanı olarak kullanılan bazı mağaraların mevki ve isimleri belirtilmiştir. Antalya Körfezi'nin batısında kalan Karain Mağarası bu yerleşim alanlarından birisidir. Şanlıurfa yakınlarında bulunan Göbeklitepe, Türkiye'de bilinen en eski yerleşmelerden birisidir. Mabet olarak kullanılan Göbeklitepe, 12.000 yıl öncesine tarihlendirilmektedir. Türkiye'de höyük yerleşmeleri de en eski yerleşim alanlarıdır (Şekil-30).

Şekil-30: Türkiye'de Tarih Öncesi Yerleşmeler

Kaynak: (Şahin, Koçak, Kıray, & Tosun, 2018: 166)

Höyük yerleşmeleri, özellikle Konya Ovası çevresinde ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'n de yoğun olarak görülmektedir. Ders kitabında verilen haritaya bakılarak Türkiye'deki en eski yerleşim alanları rahatlıkla incelenebilmektedir. Yerleşmenin hangi dönemi yansıttığı ve yerleşmelerin nerelerde yoğunlaştığı görülebilmektedir. Eski yerleşme yerlerinin harita üzerinde gösterilmesi gayet açık olmuş ve öğrenciler bu şekilde mağara ve höyük yerleşmelerinin kurulduğu yerleri kolay kavrayabilecek ve yorumlayabilecektir.

"Türkiye'de İdari Fonksiyonlarına Göre Yerleşmeler" başlığı altında köy, belde, ilçe, büyükşehir olmayan iller ve büyükşehir il yönetsel alanları açıklanmıştır. Köy yönetsel alanları, çalışmada detaylı şekilde açıklanmıştır (sayfa:26, 27, 28, 29, 30). Kanun gereği nüfusu 750.000'den fazla olan iller ise büyükşehir il yönetsel alanını oluşturmaktadır. Ders kitabında büyükşehir il yönetsel alanına örnek olarak Balıkesir ili verilmiştir. Büyükşehir olmadan önce 18 ilçesi olan Balıkesir, büyükşehir olunca il merkezi iki ilçeye ayrılmış ve ilçe sayısı 20'ye ulaşmıştır. Ancak ders kitabında büyükşehir olan illeri gösteren bir harita bulunmamaktadır. Haritanın eklenmesi öğrencilerin büyükşehir olan ve büyükşehir olmayan illeri görmelerini sağlayacaktır (Şekil-31).

4.2. GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİLİK TESTİ SONUÇLARI

Tablo-2: Geçerlilik ve Güvenirlilik Testi Sonuçları

		Soru 1			
		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Isparta	27	45,0	45,0	45,0
	Yanlış	32	53,3	53,3	98,3
	Boş	1	1,7	1,7	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

1.soruda "*Türkiye haritasında verilen illerden hangisi büyükşehir değildir*" diye sorulmuştur. Bu soruda amaç, ders kitabında yer alan büyükşehir il yönetsel alanları hakkında bilgi yoklaması yapmaktır. Türkiye dilsiz siyasi haritası üzerinde 9 adet il verilmiştir. Verilen illerden büyükşehir olmayan ili yazmaları istenmiştir. Geçerlilik ve güvenirlilik testi uygulanan 60 öğrenciden 27'si doğru ili gösterebilmiştir. Doğru cevap veren öğrenciler %45'lik bir paya sahiptir. 32 öğrenci ise cevaba büyükşehir olan diğer 8 ilden herhangi birisini yazarak yanlış cevap vermiştir. Yanlış yanıt veren öğrenciler ise %53,3 oranında bir paya sahiptir. Sadece 1 öğrenci ise hiçbir ili yazmayarak soruyu boş bırakmıştır.

		Soru 2			
		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	III numara	36	60,0	60,0	60,0
	Yanlış	23	38,3	38,3	98,3
	Boş	1	1,7	1,7	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

2.soruda "*Türkiye haritasında numaralarla verilen yerlerin hangisinde dağınık yerleşme daha yaygındır*" diye sorulmuştur. Bu soruda, ders kitabında yer alan "Doku ve Şekil Özelliklerine Göre Yerleşmeler" konusu hakkında bilgi yoklaması yapmak amaçlanmıştır. Türkiye dilsiz haritası üzerinde farklı bölgelerde beş yer numaralarla işaretlenmiştir. Verilen numaralı yerlerden hangisinde dağınık yerleşmelerin daha yaygın olduğunu belirtmeleri istenmiştir. 36 öğrenci harita üzerinde istenilen numaralı yeri yazarak doğru yanıt vermiştir. 23 öğrenci ise diğer numaralı yerlerden bir veya birkaç tanesini yazarak yanlış yanıtlamıştır. Sadece 1 öğrenci ise numaralı yerlerden hiçbirisini yazmayarak soruyu boş bırakmıştır.

Soru 3

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
I numara	21	35,0	35,0	35,0
Geçerli Yanlış	35	58,3	58,3	93,3
Boş	4	6,7	6,7	100,0
Total	60	100,0	100,0	

3.soruda "*Haritada numaralarla gösterilen akarsu havzalarından hangisi dünyada ilk yerleşmelerin kurulmaya başladığı yerlerden birisi değildir*" diye sorulmuştur. Harita üzerinde beş farklı yer numaraları işaretlenmiştir. Bu soru ders kitabında sayfa 153'de yer alan coğrafi uygulamaya alternatif olarak sorulmuştur. 21 öğrenci, harita üzerinde istenilen numaralı yeri yazarak doğru yanıt vermiştir. 35 öğrenci ise diğer numaralı yerlerden bir veya birkaçını yazarak yanlış yanıt vermiştir. 4 öğrenci ise hiçbir numaralı yeri yazmayarak boş bırakmıştır.

Soru 4

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
III numara	19	31,7	31,7	31,7
Geçerli Yanlış	35	58,3	58,3	90,0
Boş	6	10,0	10,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

4.soruda "*Haritada numaralarla verilen yerlerin hangisinde yerleşmeler daha yüksekte kurulmuştur*" diye sorulmuştur. Bu soruda, yerleşmelerin dağılışını etkileyen iklim faktörüne bağlı olarak yüksekte kurulan yerleşim alanının gösterilmesi istenmiştir. 19 öğrenci istenilen numaralı yeri yazarak doğru yanıt vermiştir. 35 öğrenci ise diğer farklı numaraları yazarak yanlış yanıt vermişlerdir. 6 öğrenci ise soruya yanıt vermemiştir.

Soru 5

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
IV numara	20	33,3	33,3	33,3
Geçerli Yanlış	38	63,3	63,3	96,7
Boş	2	3,3	3,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

5.soruda "*Haritada numaralarla verilen yerlerin hangisi kurak olduğu için yerleşmeye elverişli olmayan alanlardan birisidir*" diye sorulmuştur. Dünya dilsiz haritası üzerinde beş farklı yer numaraları işaretlenmiştir. İşaretlenen yerlerden sadece bir tanesi kurak alanı göstermektedir. Öğrencilerden 20 tanesi istenilen yeri

yazarak soruya doğru yanıt vermiştir. 38 öğrenci ise diğer numaralı yerlerden bir veya birkaçını yazarak yanlış yanıt vermiştir. 2 öğrenci ise soruya hiç yanıt verememiştir.

Soru 6

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Doğru	26	43,3	43,3
	Yanlış	29	48,3	91,7
	Boş	5	8,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0

6.soru "*Haritada Türkiye'deki ilk yerleşim alanları numaralandırılarak verilmiştir. Yerleşim alanlarının isimlerini verilen numaralarla eşleştiriniz*" şeklindedir. Soruda, Türkiye dilsiz haritası üzerinde eski yerleşim alanı olan altı yer numaralarla işaretlenmiştir ve yerleşim alanlarının isimleri karışık olarak yazılmıştır. Soru, ders kitabında sayfa 166'da yer alan okuma parçasına alternatif olarak hazırlanmıştır. 26 öğrenci, numaralı yerler ile yerleşim alanlarını doğru eşleştirmiştir. 29 öğrenci ise bir veya daha fazla numarayı yanlış eşleştirmiştir. 5 öğrenci ise hiç eşleştirme yapmayarak boş bırakmıştır.

Soru 7

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	I numara	32	53,3	53,3
	Yanlış	25	41,7	95,0
	Boş	3	5,0	100,0
	Total	60	100,0	100,0

7.soruda "*Dünya haritasında numaralarla verilen yerlerden hangisi kutup ikliminde yer aldığı için yerleşmeye elverişli değildir*" diye sorulmuştur. Dünya dilsiz haritası üzerinde beş farklı yer numaralarla gösterilmiştir. Sorudaki amaç, dünya haritası üzerinde kutup ikliminin görüldüğü bölgeyi gösterebilme durumunu ölçmektir. 32 öğrenci istenilen numarayı yazarak doğru yanıt vermiştir. Öğrencilerin yarısından fazlası soruyu doğru yanıtlamıştır. 25 öğrenci ise diğer numaralardan yazarak yanlış yanıt vermiştir. 3 öğrenci ise soruya hiç yanıt vermemiştir.

Soru 8

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
II numara	24	40,0	40,0	40,0
Geçerli Yanlış	33	55,0	55,0	95,0
Boş	3	5,0	5,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

8.soruda "Dünya haritasında numaralarla verilen yerlerin hangisinde nüfus yoğunluğu diğerlerinden daha azdır" diye sorulmuştur. Dünya dilsiz haritası üzerinde beş farklı yer numaralarla işaretlenmiştir. Sorudaki amaç, dünya üzerinde nüfusun yoğun ve seyrek olduğu yerlerin bilinip bilinmediğini belirlemektir. 24 öğrenci istenilen yeri yazarak soruya doğru yanıt vermiştir. 33 öğrenci ise diğer numaralı yerlerden bir veya birkaçını yazarak yanlış yanıt vermiştir. 3 öğrenci ise soruya hiç yanıt vermemiştir

Soru 9

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
II ve V	39	65,0	65,0	65,0
Geçerli Yanlış	18	30,0	30,0	95,0
Boş	3	5,0	5,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

9.soruda "Türkiye haritasında numaralarla verilen yerlerin hangilerinde yayla yerleşmeleri daha yaygındır" diye sorulmuştur. Sorudaki amaç, ders kitabında aktarılan geçici köy altı yerleşmesi olan yayla yerleşmesinin yaygın olduğu yerlerin gösterilmesidir. Türkiye dilsiz haritası üzerinde farklı bölgelerde beş yer numaralarla işaretlenmiştir. Öğrencilerin yarısından fazlası istenilen yerleri yazarak soruya doğru yanıt vermiştir. 18 öğrenci ise diğer numaralı yerlerden herhangi birisini yazarak yanlış yanıt vermiştir. 3 öğrenci ise soruya yanıt vermemiştir.

Soru 10

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İngiltere	26	43,3	43,3	43,3
Geçerli Yanlış	17	28,3	28,3	71,7
Boş	17	28,3	28,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

10.soru "Sanayileşme ile birlikte şehirleşmenin başladığı ilk ülke olmuştur" şeklinde boşluk doldurulmalı bir sorudur. İngiltere'nin, sanayileşme ile

beraber nüfus artışı ve nüfusun dünya üzerinde dağılışında önemli etkiye sahip olduğu düşünöldüğü için sorulmuştur. 26 öğrenci boşluğu doğru şekilde doldurabilmiştir. Yanlış yapan 17 öğrenciden çoğu ise boşluğu Fransa veya İstanbul yazmıştır. 17 öğrenci ise hiçbir şey yazmayarak boş bırakmıştır.

Soru 11

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
30	46	76,7	76,7	76,7
Geçerli Yanlış	12	20,0	20,0	96,7
Boş	2	3,3	3,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

11.soru "*Türkiye'de 1 Ocak 2018 itibari ile adet büyükşehir bulunmaktadır*" şeklinde boşluk doldurmalı bir sorudur. Soru, ders kitabında "*Büyükşehir İl Yönetmel Alanı*" kısmında yer alan bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır. Öğrencilerin yarıdan fazlası soruya doğru yanıt verebilmiştir. Yanlış yapan 12 öğrencinin çoğu ise istenilen yere "81" yazmıştır. 2 öğrenci ise boş bırakılan alana hiçbir şey yazmamıştır.

Soru 12

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
mezra,mahalle,çiftlik,divan	44	73,3	73,3	73,3
Geçerli Yanlış	5	8,3	8,3	81,7
Boş	11	18,3	18,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

12.soru "*Türkiye'de,, ve devamlı köy altı yerleşmelerine örnektir*" şeklinde boşluk doldurmalı bir sorudur. Soru ders kitabında sayfa 158'deki köy altı yerleşmeleri ile ilgili verilen bilgi kutusuna bağlı kalınarak hazırlanmıştır. Öğrencilerin yarıdan fazlası soruya doğru yanıt vermiştir. Yanlış yanıt veren 5 öğrenci ise çoğunlukla Konya ilinde yer alan kırsal yerleşmelerin isimlerini yazmıştır. 11 öğrenci ise hiçbir şey yazmayarak ilgili alanı boş bırakmıştır.

Soru 13

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Doğru	38	63,3	63,3	63,3
Yanlış	17	28,3	28,3	91,7
Boş	5	8,3	8,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

13.soru "*Dünya üzerinde yerleşmelerin dağılışını etkileyen en önemli faktör deniz ve okyanuslardır*" şeklinde (D) (Y) sorusudur. Öğrencilerin yarısından fazlası bu soruya doğru yanıt vermiştir.

Soru 14

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Doğru	20	33,3	33,3	33,3
Yanlış	33	55,0	55,0	88,3
Boş	7	11,7	11,7	100,0
Total	60	100,0	100,0	

14.soru "*Türkiye'de yerleşmeler iç bölgelerde kıyı bölgelere göre daha yoğunudur*" şeklinde (D) (Y) sorusudur. 20 öğrenci soruya doğru yanıt vermiştir. Öğrencilerin yarısından fazlası ise soruya yanlış yanıt vermiştir.

Soru 15

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Doğru	20	33,3	33,3	33,3
Yanlış	34	56,7	56,7	90,0
Boş	6	10,0	10,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

15.soru "*Karalar üzerinde yerleşmelerin dağılışını etkileyen en önemli faktör dağların uzanış doğrultusudur*" şeklinde (D) (Y) sorusudur. 20 öğrenci soruya doğru yanıt vermiştir. Öğrencilerin yarısından fazlası ise soruya yanlış yanıt vermiştir.

Soru 16

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Doğru	39	65,0	65,0	65,0
Yanlış	18	30,0	30,0	95,0
Boş	3	5,0	5,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

16.soru "İdari açıdan en küçük yönetim birimi köylerdir" şeklinde (D) (Y) sorusudur. Öğrencilerin yarısından fazlası soruya doğru yanıt vermiştir. Yanlış yanıt veren öğrencilerden bazıları, sorunun yanına "mahalle" diye not düşmüştür.

Soru 17

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
A	1	1,7	1,7	1,7
C	40	66,7	66,7	68,3
D	12	20,0	20,0	88,3
Geçerli E	4	6,7	6,7	95,0
Boş	3	5,0	5,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

17.soru "Aşağıda verilen şehirlerden hangisi bir liman şehri değildir" şeklinde test sorudur. Bu soruda amaç hem şehirlerin kıyıda mı yoksa iç kesimde yer aldığı hem de fonksiyonlarının bilinip bilinmediğini belirlemektir. Öğrencilerin yarısından fazlası soruya doğru yanıt vermiştir.

Soru 18

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
A	6	10,0	10,0	10,0
B	5	8,3	8,3	18,3
C	7	11,7	11,7	30,0
Geçerli D	17	28,3	28,3	58,3
E	23	38,3	38,3	96,7
Boş	2	3,3	3,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

18.soru "Aşağıdaki şehirlerin hangisinin gelişmesinde madencilik faaliyetini etkili olmamıştır" şeklinde test sorusudur. Öğrencilerin çoğunluğu soruya doğru yanıt vermiştir. Ancak soruda çeldirici seçenek "D" seçeneği olmuştur.

Soru 19

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
A	33	55,0	55,0	55,0
B	1	1,7	1,7	56,7
C	19	31,7	31,7	88,3
Geçerli D	1	1,7	1,7	90,0
E	4	6,7	6,7	96,7
Boş	2	3,3	3,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

19.soru "Aşağıdakilerden hangisi yerleşme yerinin belirlenmesinde etkili olan doğal faktörlerden birisidir" şeklinde test sorusudur. 19 öğrenci soruya doğru yanıt vermiştir. Ancak bu soruda çeldirici olan ve en fazla işaretlenen seçenek "A" seçeneği olmuştur.

Soru 20

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
A	12	20,0	20,0	20,0
B	4	6,7	6,7	26,7
C	13	21,7	21,7	48,3
Geçerli D	20	33,3	33,3	81,7
E	9	15,0	15,0	96,7
Boş	2	3,3	3,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

20.soru "Türkiye haritasında numaralarla verilen yerlerin hangilerinde nüfus yoğunluğu diğerlerine göre daha azdır" şeklinde test sorusudur. 20 öğrenci soruya doğru yanıt vermiştir. Soruda çeldirici seçenekler "C" ve "A" seçenekleri olmuştur.

Tablolarda sorulara doğru yanıt veren öğrenci sayıları ve yüzdeleri kırmızı renk ile gösterilmiştir. Öğrencilerin hiçbir soruya yanıt verememe ve hiçbir soruda tam doğru yanıt verme gibi bir durum gerçekleşmemiştir. Uygulanan testin genelinde 20 soruya doğru yanıt verme oranı %48,24'tür. Elde edilen sonuçlar ve alınan uzman görüşü dâhilinde testin geçerlilik ve güvenilirliği için yeterli bulunarak Meram Anadolu Lisesi 9. Sınıf öğrencilerine başarı testinin uygulanma kararı alınmıştır.

4.3. ÖN TEST SONUÇLARI VE SONUÇLARIN DEĞERLENDİRMESİ

Tablo-3:Ön Test Sonuçları

Soru	Doğru	Yanlış	Boş	Doğru Yüzdesi	Soru	Doğru	Yanlış	Boş	Doğru Yüzdesi
1	53	76	34	32,5	11	36	108	19	22,1
2	93	67	3	57,1	12	36	31	96	22,1
3	74	88	1	45,4	13	80	78	5	49,1
4	48	111	4	29,4	14	125	34	4	76,7
5	55	106	2	33,7	15	55	100	8	33,7
6	34	127	2	20,9	16	105	52	6	64,4
7	125	34	4	76,7	17	114	45	4	69,9
8	74	84	5	45,4	18	61	96	6	37,4
9	107	54	2	65,6	19	67	93	3	41,1
10	92	53	18	56,4	20	37	124	2	22,7

Sonuçlara bakıldığı zaman öğrencilerin 20 soruya toplamda %45,11 oranında doğru yanıt verdikleri görülmektedir. Doğru yanıtın en az olduğu soru %20,9 ile 6. soru olmuştur. En fazla doğru yanıt ise %76,7 ile 7. ve 14. sorulara verilmiştir. 1'den 10. soruya kadar olan haritalı sorularda verilen doğru yanıt oranı %20,9'un altına düşmemiştir.

Ön test uygulamasının sonuçları değerlendirilirken sınıfların şube ayrımı ve öğrenciler arasında cinsiyet ayrımı yapılmamıştır. Bu faktörler dışarıda bırakıldığı zaman, öğrencilerin sorularda genellikle yakın gelen seçeneğe yöneldiği veya önceden edindikleri bilgiler dâhilinde cevap verdikleri anlaşılmaktadır.

4.4. SON TEST SONUÇLARI VE SONUÇLARIN DEĞERLENDİRMESİ

Tablo-4: Deney Grubu Son Test Sonuçları

Soru	Doğru	Yanlış	Boş	Doğru Yüzdesi	Soru	Doğru	Yanlış	Boş	Doğru Yüzdesi
1	66	7	1	89,2	11	59	11	4	79,7
2	60	12	2	81,1	12	49	12	13	66,2
3	50	21	3	67,6	13	27	43	4	36,5
4	15	53	6	20,3	14	44	24	6	59,5
5	36	36	2	48,6	15	41	30	3	55,4
6	47	21	6	63,5	16	46	23	5	62,2
7	63	9	2	85,1	17	58	12	4	78,4
8	29	41	4	39,2	18	40	32	2	54,1
9	60	12	2	81,1	19	26	48	0	35,1
10	42	22	10	56,8	20	20	54	0	27

Beşeri Sistemler-Yerleşmeler ünitesi 9. sınıflarda A, C ve E şubelerinde ders kitabı ile beraber haritalardan yararlanılarak işlenmiştir. Test üç şubede toplam 74 öğrenciye uygulandı. Elde edilen sonuçlara bakıldığında, öğrencilerin 20 soruya doğru yanıt verme oranı %59,33'tür. En az doğru yanıt verilen soru %20,3 ile 4. soru olmuştur. En fazla doğru yanıt verilen soru %89,2 ile 1. soru olmuştur. 1' den 10. soruya kadar olan haritalı sorularda verilen doğru yanıt oranı %20,3'ün altına düşmemiştir.

Tablo-5: Kontrol Grubu Son Test Sonuçları

Soru	Doğru	Yanlış	Boş	Doğru Yüzdesi	Soru	Doğru	Yanlış	Boş	Doğru Yüzdesi
1	54	32	0	62,8	11	49	37	0	57
2	69	17	0	80,2	12	58	11	17	67,4
3	52	34	0	60,5	13	42	42	2	48,8
4	32	52	2	37,2	14	55	27	4	64
5	29	57	0	33,7	15	45	37	4	52,3
6	45	40	1	52,3	16	50	36	0	58,1
7	62	22	2	72,1	17	56	30	0	65,1
8	44	41	1	51,2	18	32	51	3	37,2
9	56	29	1	65,1	19	33	50	3	38,4
10	51	31	4	59,3	20	4	78	4	4,7

Beşeri Sistemler-Yerleşmeler ünitesi 9. sınıflarda B, D ve F şubelerinde harita kullanılmadan sadece ders kitabına bağlı kalınarak işlendi. Test üç şubede toplam 86 öğrenciye uygulandı. Elde edilen sonuçlara bakıldığında, öğrencilerin 20 soruya doğru yanıt verme oranı %53,37'dir. En az doğru yanıt verilen soru %4,7 ile 20. soru olmuştur. En fazla doğru yanıt verilen soru %80,2 ile 2. soru olmuştur. 1'den 10. soruya kadar olan haritalı sorularda verilen doğru yanıt oranı %33,7'nin altına düşmemiştir.

4.5. NORMALLİK TESTİ VE ANOVA TESTİ SONUÇLARI

Tablo-6: Normallik Testi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Soru 1	,465	160	,000	,555	160	,000
Soru 2	,488	160	,000	,501	160	,000
Soru 3	,404	160	,000	,649	160	,000
Soru 4	,382	160	,000	,704	160	,000
Soru 5	,371	160	,000	,671	160	,000
Soru 6	,365	160	,000	,698	160	,000
Soru 7	,473	160	,000	,534	160	,000
Soru 8	,322	160	,000	,711	160	,000
Soru 9	,448	160	,000	,589	160	,000
Soru 10	,362	160	,000	,711	160	,000
Soru 11	,421	160	,000	,631	160	,000
Soru 12	,412	160	,000	,639	160	,000
Soru 13	,327	160	,000	,719	160	,000
Soru 14	,385	160	,000	,683	160	,000
Soru 15	,345	160	,000	,711	160	,000
Soru 16	,381	160	,000	,678	160	,000
Soru 17	,395	160	,000	,709	160	,000
Soru 18	,306	160	,000	,804	160	,000
Soru 19	,276	160	,000	,793	160	,000
Soru 20	,195	160	,000	,862	160	,000

a. Lilliefors Significance Correction

Test uygulanan kişi sayısı 50 kişiden fazla olduğu için Kolmogorov-Smirnov sonuçlarına bakmak daha doğru olacaktır. h_0 = normal dağılıma uygundur, $h_{Alternatif}$ = normal dağılıma uygun değildir. Sig. 0,005'ten küçük olduğu için, $h_{Alternatif}$ yani veriler normal dağılıma uygun değildir.

Tablo-7: Anova Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig.
Soru 1	Gruplar Arasında	2,495	1	2,495	13,143	,000
	Gruplar İçinde	29,998	158	,190		
	Toplam	32,494	159			
Soru 2	Gruplar Arasında	,014	1	,014	,072	,789
	Gruplar İçinde	30,180	158	,191		
	Toplam	30,194	159			
Soru 3	Gruplar Arasında	,037	1	,037	,134	,715
	Gruplar İçinde	43,707	158	,277		
	Toplam	43,744	159			
Soru 4	Gruplar Arasında	2,053	1	2,053	7,469	,007
	Gruplar İçinde	43,440	158	,275		
	Toplam	45,494	159			
Soru 5	Gruplar Arasında	,594	1	,594	2,258	,135
	Gruplar İçinde	41,599	158	,263		
	Toplam	42,194	159			
Soru 6	Gruplar Arasında	,072	1	,072	,210	,647
	Gruplar İçinde	53,772	158	,340		
	Toplam	53,844	159			
Soru 7	Gruplar Arasında	,638	1	,638	2,735	,100
	Gruplar İçinde	36,856	158	,233		
	Toplam	37,494	159			
Soru 8	Gruplar Arasında	1,046	1	1,046	3,439	,066
	Gruplar İçinde	48,054	158	,304		
	Toplam	49,100	159			
Soru 9	Gruplar Arasında	,828	1	,828	3,408	,067
	Gruplar İçinde	38,366	158	,243		
	Toplam	39,194	159			
Soru 10	Gruplar Arasında	,518	1	,518	1,212	,273
	Gruplar İçinde	67,476	158	,427		
	Toplam	67,994	159			
Soru 11	Gruplar Arasında	1,197	1	1,197	4,378	,038
	Gruplar İçinde	43,203	158	,273		
	Toplam	44,400	159			
Soru 12	Gruplar Arasında	,004	1	,004	,006	,939
	Gruplar İçinde	99,940	158	,633		
	Toplam	99,944	159			
Soru 13	Gruplar Arasında	,947	1	,947	3,038	,083
	Gruplar İçinde	49,247	158	,312		
	Toplam	50,194	159			
Soru 14	Gruplar Arasında	,251	1	,251	,671	,414
	Gruplar İçinde	59,242	158	,375		
	Toplam	59,494	159			
Soru 15	Gruplar Arasında	,054	1	,054	,158	,692
	Gruplar İçinde	53,940	158	,341		
	Toplam	53,994	159			
Soru 16	Gruplar Arasında	,030	1	,030	,095	,758
	Gruplar İçinde	49,214	158	,311		

	Toplam	49,244	159			
Soru 17	Gruplar Arasında	,871	1	,871	1,356	,246
	Gruplar İçinde	101,572	158	,643		
	Toplam	102,444	159			
Soru 18	Gruplar Arasında	9,148	1	9,148	3,679	,057
	Gruplar İçinde	392,827	158	2,486		
	Toplam	401,975	159			
Soru 19	Gruplar Arasında	1,467	1	1,467	,989	,321
	Gruplar İçinde	234,227	158	1,482		
	Toplam	235,694	159			
Soru 20	Gruplar Arasında	,270	1	,270	,101	,751
	Gruplar İçinde	422,505	158	2,674		
	Toplam	422,775	159			

h_0 = normal dağılıma uygundur, $h_{Alternatif}$ = normal dağılıma uygun değildir. Sadece 1. soruda Sig. 0,005'ten küçüktür. 1. soruda gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Diğer sorularda ise Sig. 0.005'ten büyük olduğu için, gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

4.6. BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN T TESTİ SONUÇLARI

Tablo-8: T Testi Sonuçları ve Değerlendirmesi

Gruplar	N	X	SS	Sd	t	p
Deney G.	74	1.77	0.711	153.977	-0.044	0.355
Kontrol G.	86	1.75	0.694			

Bağımsız örneklem için t testi ($p < 0.005$) sonuçlarına bakıldığı zaman, $p > 0.005$ sonucu ortaya çıkmıştır. Uygulanan başarı testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. Sadece ders kitabına bağlı kalınarak ünitenin işlendiği kontrol grubunda, sorulara doğru yanıt verme oranında bir düşüş yaşandığı görülmüştür. Ders kitabı ile beraber ayrıca haritalarla da desteklenen deney grubunda ise, sorulara doğru yanıt verme ve konuyu öğrenme aşamasında daha başarılı oldukları görülmüştür.

SONUÇ, ÖNERİLER VE TARTIŞMA

Harita, coğrafya dersi ve coğrafyacıların olmazsa olmazıdır. İyi hazırlanmış bir harita, sayfalarca anlatımın yerini tutabilmektedir. Tabii ki burada haritanın konuya uygun olarak ve açık bir şekilde hazırlanması önemlidir. Her çizim harita değildir. Haritalar çizilirken bazı özelliklerine dikkat edilmesi gerekmektedir;

- Başlık amaca uygun olmalı,
- Lejant açık bir şekilde oluşturulmalı,
- Yön oku belirtilmeli,
- Haritası çizilen bölgenin coğrafi koordinatları gösterilmeli,
- Ölçek bulunmalıdır.

Coğrafya öğretmenleri harita ile iç içe olmalıdır. Gerekli olan her yerde haritadan faydalanmalı ve öğrencilere de haritayı kullandırtmalıdır. Araştırma konusu olan 9. Sınıf Beşeri Coğrafya konuları da, ders esnasında haritalardan faydalanmayı gerektirmektedir. Araştırmada ders kitabının harita kullanımını açısından incelemesi yapılmıştır. Çoğu bölümde, konu içerisinde haritalara yeterince yer verilmediği görülmüştür. Sadece aktarılan konu ile ilgili birer örnek fotoğraf koyulmuştur. Bu şekilde aktarılan bilginin kısır kalmasına neden olunmuştur. Çalışmada eksik görülen yerlerle ilgili faydalanılabilecek örnek haritalar paylaşılmıştır. Ders kitabında, ortaöğretim düzeyinde bilgi yönünden çok fazla bir eksik bulunmamaktadır. Bilgi aktarımı genel olarak yeterli düzeydedir.

Araştırmada ünite işlenmeden önce 163 öğrenci üzerinde uygulanan ön testte 20 soruya toplamda doğru yanıt verme oranı %45,11'dir. Ünite işlenirken konu anlatımında ders kitabı ile beraber haritalardan da faydalanılan deney grubunda, 20 soruya toplamda doğru yanıt verme oranı %59,33'tür. Sonuçlar incelendiğinde konunun anlatılması ve anlatılırken haritalardan faydalanılması sorulara doğru yanıt verme oranını yükseltmiştir. Ders esnasında harita kullanılmadan sadece ders kitabından faydalanılan kontrol grubunda, 20 soruya toplamda doğru yanıt verme

oranı %53,37'dir. Kontrol grubu, deney grubundan 12 kişi fazladır. Kontrol ve deney grubu son test sonuçları arasında yaklaşık %6 fark bulunmaktadır.

Bu araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda, coğrafya derslerinde ders esnasında takviye harita kullanılmasının öğrenmeyi artırdığı görülmüştür. Burada önemli olan ise konu içerisinde ders kitabında yeterli düzeyde ve yerinde harita kullanılmasıdır. Ders kitabında bulunan haritalarla ilgili sorulara yüksek oranda doğru yanıt verilmesi de bunu kanıtlamaktadır. Konunun öğretmen tarafından anlaşılır ve açık bir şekilde anlatılması da öğrenme üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Testlerde 1'den 10'a kadar olan sorular, yoğun olarak harita bilgisi gerektiren sorulardır. Deney grubu son test sonuçlarında, bu sorulara verilen doğru yanıt oranının artması, harita kullanılarak ders anlatılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Harita kullanımının önemi hakkında yapılmış olan çalışmalar ve elde edilen sonuçlarda, bu durumu desteklemektedir.

Harita kullanım becerileri ve harita okur-yazarlığı üzerine 2002 yılında ABD'de Ulusal Coğrafya Kurumu tarafından "*Küresel Coğrafi Okur-Yazarlık Anketi*" uygulanmıştır. Bu çalışma kapsamında Kanada, Fransa, Almanya, Büyük Britanya, İtalya, Japonya, Meksika, İsveç ve ABD'den oluşan 9 ülkede yaşları 18 ile 24 arasında değişen toplamda 3,250 kişi üzerinde anket uygulanmıştır. Çalışma sonucunda katılımcıların %88'i harita okumanın kesinlikle gerekli veya önemli olduğunu belirtmişlerdir. Aynı çalışmada Amerikalı gençlerin Avrupa kıtası haritası üzerinde sorulan 12 ülkenin sadece üçünü, Orta ve Doğu Asya ile ilgili sorulan 11 ülkenin sadece üçünü, dünya haritası üzerinde sorulan 16 ülkenin de sadece yedisini doğru gösterdikleri görülmüştür. Bu çalışmadan ve elde edilen sonuçlardan yola çıkarak harita kullanma becerileri ve harita okur-yazarlığının yetersiz olduğu ve harita öğrenilmesine önem verilmesi gerektiği belirlenmiştir (Tuna , Demirci, & Gültekin, 2012: 213).

Kara, Şanlı ve Sezer (2018) "*Ortaöğretim Coğrafya Ders Kitaplarında Haritaların Kullanımı*" çalışmasında, 2017 yılında yayınlanmış olan ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıf coğrafya ders kitaplarını doküman inceleme tekniğine uygun

olarak taramışlardır. Ders kitaplarında toplam 207 haritayı incelemişlerdir. İnceleme yaparken belirledikleri kontrol listesinde kullanım amacına göre, doğruluk, eksiksizlik, açıklık ve anlaşılabilirlik, kolay okunabilirlik ve güzellik kriterlerine göre inceleme yapmışlardır. Çalışma sonucunda ise şu bilgileri elde etmişlerdir; "Bu haritalar 'Kartografik' bakımından değerlendirildiğinde 84 haritanın Doğruluk ilkesini karşılamadığı; Eksiksizlik kriterini oluşturan harita adının 18 haritada, lejantın 19 haritada; ölçeğin 17 haritada; yön okunun 35 haritada, koordinat sisteminin 188 haritada hiç kullanılmadığı saptanmıştır. Açıklık ve anlaşılabilirlik kriterini oluşturan sembol kullanımından 24 haritada; renk tonu seçiminden 37 haritada; lejant kullanımından 31 haritada; Kolay okunabilirlik kriterlerini oluşturan sembol kullanımının 24 haritada, yazı boyutu seçiminin 48 haritada, baskı ve çözünürlük kalitesinden 28 haritada, sayfa düzeni kullanımının 9 haritada hatalı kullanım söz konusudur. Bu durumda kartografik niteliği eksik 177 haritada, Güzellik kriterinin aranması mümkün değildir. Bu sonuçlar dikkate alındığında, öğrencilerimize temel harita bilgisi öğretmeyi amaçlayan haritaların çok büyük eksiklikleri bulunmaktadır" (Kara, Sezer, & Şanlı, 2018: 35).

Kartal ve Koç (2017), ortaöğretim öğrencilerinin coğrafya dersinde almış oldukları harita okuma-yazma eğitiminin harita beceri düzeylerini hangi bağımsız değişkenlere bağlı olarak ne derecede etkilemekte olduğunu ve öğrencilerin bu konuda gösterdikleri farkları tespit edebilmek amacıyla yaptıkları çalışmada;

Cinsiyet farklılığı göz önünde bulundurulduğunda genel olarak harita okuryazarlık düzeyinde de erkek öğrencilerin azda olsa kız öğrencilere göre okuryazarlık düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Ama genel olarak kız ve erkek ortaöğretim öğrencilerinin harita okuryazarlık düzeyleri arasındaki farkın manidarlığının incelenmesi için yapılan bağımsız örneklem t-testi sonucunda hem genel harita okuryazarlık düzeyleri hem de bileşenleri için kız ve erkek öğrencileri arasındaki farklar manidar bulunmamıştır. Bu nedenle anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır.

Öğrencilerin okul türüne göre yapılan değerlendirmede ise Meslek Lisesi öğrencilerinin harita okuryazarlık ve bileşenleri bakımından Fen ve Anadolu Lisesi öğrencilerine göre başarısız olduklarını göstermektedir.

Öğrencilerin anne ve baba eğitim düzeylerine göre harita okuryazarlık düzeyleri arasındaki farkın manidar olmadığı ve buna bağlı olarak çok az bir değişiklik gösterdiği görülmüştür.

Öğrencilerde harita kullanma sıklığı arttıkça harita okuryazarlık becerisi de artmaktadır. Hem harita okuryazarlık düzeyinde hem de harita okuryazarlık düzeyinin bileşenleri (Haritalarla işlem yapabilme, haritaları okuma ve yorumlama, taslak harita çizibilme, haritaları kullanma) için coğrafyaya ‘Çokça’ ilgi duyan öğrencilerin hem ‘Neredeyse Hiç’ ilgi duymayan hem de ‘Orta Düzeyde’ ilgi duyan öğrencilerden okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin derse ilgi oranlarının artması ve bu disiplini sevmeleri harita okuryazarlık düzeylerini artırmıştır (Kartal & Koç, 2017: 183-195-196).

Koç ve Bulut (2014), Gestalt kuramının (algısal organizasyon) bireylerin harita okuryazarlık düzeyleri üzerinde etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden ön test-son test kontrol gruplu deney desenini yürütmüşlerdir. Seçkisiz yolla oluşturulan deney ve kontrol gruplarına ‘harita okuma ve yorumlama becerisi’ ile ilgili bir kez deney başlamadan bir kez de deney bittikten sonra düzey belirleme başarı testi verilmiştir. Araştırmanın alt probleminin analizinde deney ve kontrol grubu öğrencilerinin harita okuma ve yorumlama beceri puanlarının gruplara (deney-kontrol), ölçümlere (ön test-son test) ve bunların ortak etkisine göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Gestalt yaklaşımının uygulandığı deney grubu öğrencilerinin deney öncesi harita okuma ve yorumlama beceri testi ortalama puanı $\bar{x}=7.57$ iken, bu değer deney sonrasında $\bar{x}=11.14$ olmuştur. Öğretmen merkezli programın (düz anlatım, soru-cevap) uygulandığı kontrol grubundaki öğrencilerin aynı puanları sırasıyla $\bar{x}=7.97$ ve $\bar{x}=7.37$ ’dir. Buna göre Gestalt yaklaşımının uygulandığı deney grubu öğrencilerinin harita beceri düzeylerinde bir atış gözlenirken, öğretmen merkezli programın

uygulandığı kontrol grubu öğrencilerinin puanlarında az da olsa bir düşüş gözlenmiştir (Koç & Bulut, 2014: 4-12-14-15).

Koç ve Bulut'un çalışma sonucunda elde ettiği sonuçlar, bu çalışmada elde edilen sonuçları desteklemektedir. Öğretmen destekli olarak harita kullanılması, öğrencilerdeki öğrenme ve başarı düzeylerini artırmaktadır. Ancak Koç ve Bulut'un araştırmasında öğretmen merkezli kontrol grubunun puanlarında düşüş gerçekleşmiştir. Yapılan bu çalışmada ise kontrol grubunun puanlarında da artış gözlenmiştir. Fakat deney grubunun puan artışı, kontrol grubunun puan artışından daha fazla gerçekleşmiştir. Kontrol grubunda puan artışının gerçekleşme sebebi, ders kitabında çoğu yerde konu ile ilgili haritaların yer almasıdır. Doğru yanıt oranlarında artış gözlenen sorularda zaten çoğunlukla, ders kitabında haritası yer alan sorular olmuştur.

KAYNAKÇA

(tarih yok). 05 20, 2019 tarihinde

http://cografyaharita.com/dunya_dilsiz_haritalari.html:

http://cografyaharita.com/dunya_dilsiz_haritalari.html adresinden alındı

TBMM Kanun. (2004, 07 10). 04 12, 2019 tarihinde

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5216.html> adresinden alındı

Akkuş, A. (2009). *Harita Bilgisi*. Konya: Öz Eğitim Yayınları.

Akkuş, A. (2009). *Harita Bilgisi*. Konya: Öz Eğitim Yayınları.

Aksoy, H. (2017, 07). Büyükşehir Belediyelerimiz. *Haritalarla Türkiye Coğrafyası*. Ankara, Altındağ, Türkiye: Bilgi Yayınları.

Aksoy, H., & Ünlü, M. (2012). Coğrafya Derslerinde Harita becerisine Yönelik Uygulamalarının Öğrenci Tutumlarına Etkisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 20.

Atalay, İ. (2012). *Genel Fiziki Coğrafya*. İzmir: META Basım Matbaacılık Hizmetleri.

Atalay, İ. (2013). *Doğa Bilimleri Sözlüğü*. META Basım ve Matbaacılık Hizmetleri.

Ceylan, M. A. (2003). Dibek-Çomaklı Dağı (Manisa) Çevresinin Doğal Ortam Özellikleri ve Dam Yerleşmelerine Etkileri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 135.

Demiralp, N. (2009). Haritalarla Öğrenme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 961.

Doğanay , H. (2014). Oba Yerleşmeleri. H. Doğanay içinde, *Türkiye Beşeri Coğrafyası* (s. 379). Ankara: Pegem Akademi.

Doğanay, H. (2014). Ağıl Yerleşmeleri. H. Doğanay içinde, *Türkiye Beşeri Coğrafyası* (s. 364). Ankara: Pegem Akademi.

Doğanay, H. (2014). Çiftlik Yerleşmeleri. *Türkiye Beşeri Coğrafyası* (s. 369). içinde Ankara: Pegem Akademi.

Doğanay, H. (2014). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi.

Doğanay, H. (2014). Yayla Yerleşmeleri. *Türkiye Beşeri Coğrafyası* (s. 301). Ankara: Pegem Akademi.

Doğanay, H. (2014). Yayla Yerleşmeleri. *Türkiye Beşeri Coğrafyası* (s. 313). içinde Ankara: Pegem Akademi.

- Doğanay, S., & Alım, M. (2010). Türkiye' de Kırsal Nüfusun Şehir Algısı Üzerine Bir Araştırma: Yeşilyurt Köyü (Trabzon). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 173.
- Güney, E., Meydan, A., Kılıç, T., Bulut, İ., & Bozyiğit, R. (2016). *Çevrebilim Ekoloji Sözlüğü* (s. 46). içinde Konya: Çizgi Kitabevi.
- <http://cografyaharita.com/turkiye-nufus-haritalari.html>. (tarih yok). 05 05, 2019 tarihinde <http://cografyaharita.com/turkiye-nufus-haritalari.html> adresinden alındı
- <https://gezimanya.com/amasya>. (tarih yok). 04 28, 2019 tarihinde <https://gezimanya.com/amasya>: adresinden alındı
- Kara, H., Sezer, A., & Şanlı, C. (2018). Ortaöğretim Coğrafya Ders Kitaplarında Haritaların Kullanımı. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 35.
- Karabağ, S., & Şahin, S. (2006). Şehir Yerleşmeleri. *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası* (s. 125-126-127). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kartal, F., & Koç, H. (2017). Ortaöğretim (9. Sınıf) Öğrencilerinin Harita Okuryazarlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 183-195-196.
- Kızıлчаçoğlu, A. (2007). Harita Becerilerine Pedagojik Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(18), 341.
- Kızıлчаçoğlu, A., & Ünlü , M. (2008). 9. Sınıfta Dilsiz Haritaların Kullanımına Yönelik Aktivite Önerileri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 57-58.
- Koç, H., & Bulut, İ. (2014). Gestalt Kuramının Öğrencilerin Harita Okuma ve Yorumlama Beceri Düzeyleri Üzerine Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir İnceleme. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 4-12-14-15.
- Koday, S. (1999). Hınıs İlçesi' nde Kom Yerleşmeleri Üzerine Bir Araştırma. *Türk Coğrafya Dergisi*, 359.
- MacEachren, A. M. (2004). A. M. MacEachren içinde, *How Maps Work*. New York: The Guilford Pres.
- Özgüç, N., & Tümertekin, E. (2015). *Beşeri Coğrafya İnsan.Kültür.Mekan*. Çantay Kitabevi.
- Pınar, A. (2009). Coğrafyaya Giriş Ders Notları. 2. Konya.

- Şahin, B., Koçak, M., Kıray, A., & Tosun, A. (2018). Doku ve Şekil Özelliklerine Göre Yerleşmeler. *Ortaöğretim Coğrafya Ders Kitabı 9* (s. 158). içinde Ankara: Korza Yayıncılık.
- T.C. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2018). *Ortaöğretim Coğrafya Dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programı*. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.
- TC İçişleri Bakanlığı İler İdaresi Genel Müdürlüğü. (tarih yok). 04 14, 2019 tarihinde <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> adresinden alındı
- Tuna , F., Demirci, A., & Gültekin, N. (2012). Temel Coğrafi Bilgi Ve Beceriler Toplumda Ne Ölçüde Kullanılıyor? Yön, Konum Ve Harita Becerilerinde Mevcut Durum Analizi. *Milli Eğitim Dergisi*, 213.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2015). *Beşeri Coğrafya İnsan.Kültür.Mekan*. Çantay Kitabevi.
- Üçeçam Karagel, D. (2017). Kır Yerleşmeleri Ders Notları. Hatay.
- Üçeçam Karagel, D. (2017). Kır Yerleşmeleri Ders Notları. Hatay.
- Üçeçam Karagel, D. (2017). Kır Yerleşmeleri Ders Notları. Hatay.
- Ünlü, M., Üçışık, S., & Özey, R. (2002). Coğrafya Eğitim ve Öğretiminde Haritaların Önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 11.
- Wiegand, P. (2006). P. Wiegand içinde, *Learning and Teaching with Maps* (s. 86). London: Routledge.
- Wiegand, P. (2006). Learning and Teaching with Maps. P. Wiegand içinde, *Learning and Teaching with Maps* (s. 91). London: Routledge.
- Yazıcı, K., & Özdemir, G. (2016). Ders Kitaplarında Tarih Konularının Öğretiminde Kullanılan Haritaların Temel Özelliklerinin İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 508.

EKLER

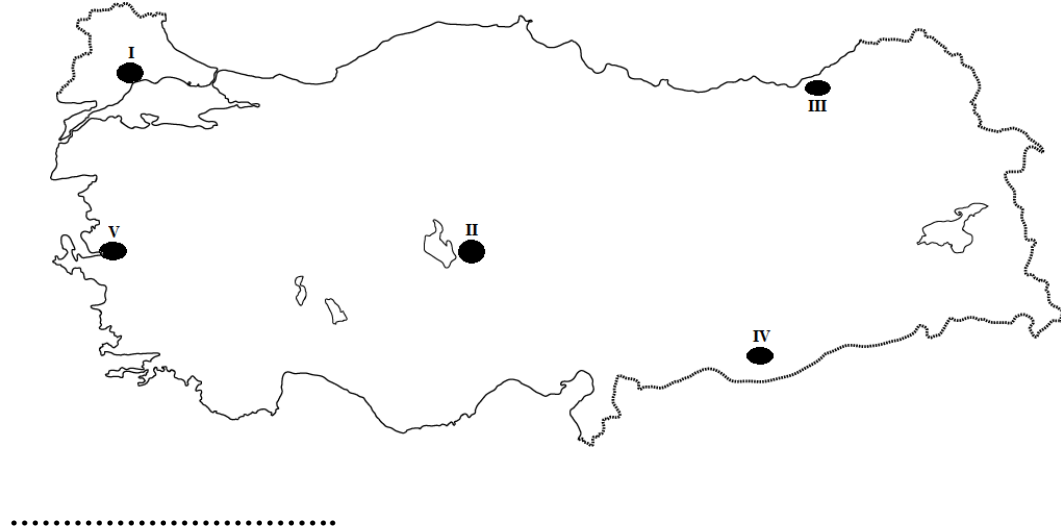
Sınıfı:

**LİSE 9. SINIF BEŞERİ COĞRAFYA KONULARININ ÖĞRETİMİNDE
HARİTA KULLANIMININ ÖNEMİ
ÖN TEST-SON TEST SORULARI**

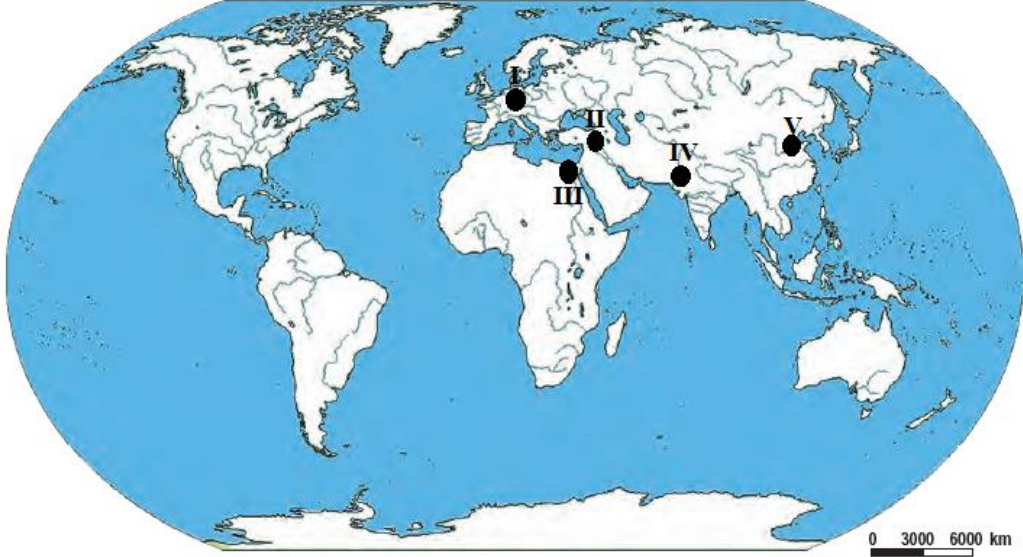
1) Türkiye haritasında verilen illerden hangisi büyükşehir değildir.

2) Aşağıda Türkiye haritasında numaralarla verilen yerlerin hangisinde dağınık yerleşme daha yaygındır.

3) Aşağıdaki haritada numaralarla gösterilen akarsu havzalarından hangisi Dünya’da ilk yerleşmelerin kurulmaya başladığı yerlerden birisi değildir.

.....

4) Aşağıdaki haritada numaralarla verilen yerlerin hangisinde yerleşmeler daha yüksekte kurulmuştur.

.....

5) Aşağıdaki haritada numaralarla verilen yerlerin hangisi kurak olduğu için yerleşmeye elverişli olmayan alanlardan birisidir.

6) Aşağıdaki haritada Türkiye' deki ilk yerleşim alanları numaralandırılarak verilmiştir. Yerleşim alanlarının isimlerini verilen numaralarla eşleştiriniz.

I	Çatalhöyük
II	Karain Mağarası
III	Göbeklitepe
IV	Çayönü
V	Alacahöyük
VI	Yarımburgaz Mağarası

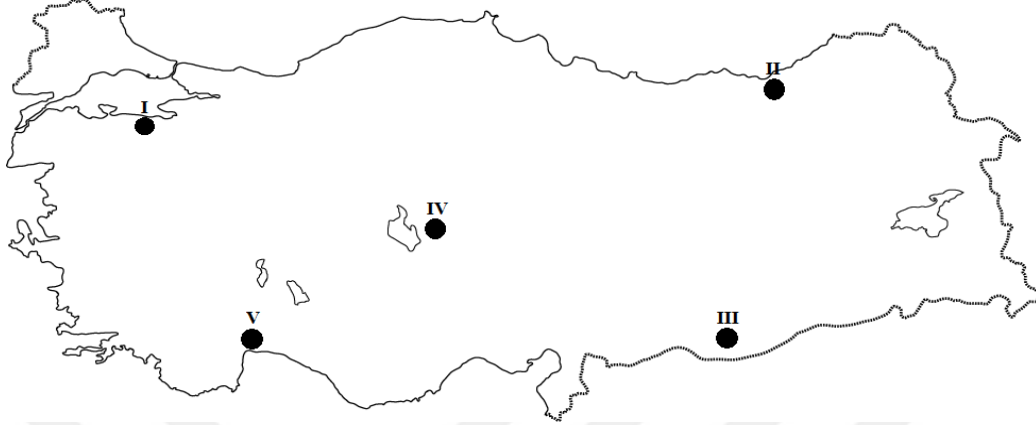
7) Aşağıdaki Dünya haritasında numaralarla verilen yerlerden hangisi kutup ikliminde yer aldığı için yerleşmeye elverişli değildir.

8) Aşağıdaki dünya haritasında numaralarla verilen yerlerin hangisinde nüfus yoğunluğu diğerlerinden daha azdır.

9) Aşağıdaki Türkiye haritasında numaralarla verilen yerlerin hangilerinde yayla yerleşmeleri daha yaygındır.

.....

10) Sanayileşme ile birlikte şehirleşmenin başladığı ilk ülke olmuştur.

11) Türkiye' de 1 Ocak 2018 itibari ile adet büyükşehir bulunmaktadır.

12) Türkiye' de,, ve devamlı köyaltı yerleşmelerine örnektir.

13) Dünya üzerinde yerleşmelerin dağılışını etkileyen en önemli faktör deniz ve okyanuslardır. (D) (Y)

14) Türkiye' de yerleşmeler iç bölgelerde kıyı bölgelere göre daha yoğundur. (D) (Y)

15) Karalar üzerinde yerleşmelerin dağılışını etkileyen en önemli faktör dağların uzanış doğrultusudur. (D) (Y)

16) İdari açıdan en küçük yönetim birimi köylerdir. (D) (Y)

17) Aşağıda verilen şehirlerden hangisi bir liman şehri değildir?

- A) Mersin
- B) Antalya
- C) Amasya
- D) Zonguldak
- E) Sinop

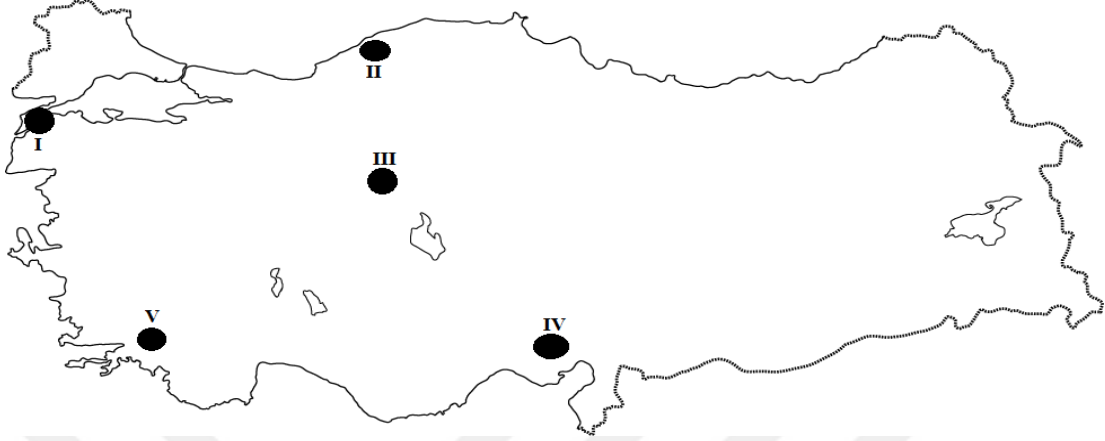
18) Aşağıdaki şehirlerin hangisinin gelişmesinde madencilik faaliyeti etkili olmamıştır?

- A) Tavşanlı
- B) Murgul
- C) Batman
- D) Karabük
- E) Eğirdir

19) Aşağıdakilerden hangisi yerleşme yerinin belirlenmesinde etkili olan doğal faktörlerden birisidir?

- A) Yer altı kaynakları
- B) Tarım
- C) Bakı
- D) Ulaşım
- E) Ticaret

20)

Yukarıdaki Türkiye haritasında numaralarla verilen yerlerin hangilerinde nüfus yoğunluğu diğerlerine göre daha azdır?

- A) I ve II
- B) II ve III
- C) III ve IV
- D) I ve V
- E) II ve V

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Mustafa ERTÜRK	İmza:	
Doğum Yeri:	Göhlhisar		
Doğum Tarihi:	21.08.1993		
Medeni Durumu:	Evli		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Merkez İlköğretim		Göhlhisar	2004
Ortaöğretim	Merkez İlköğretim		Göhlhisar	2007
Lise	Göhlhisar Anadolu Lisesi		Göhlhisar	2011
Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi	Coğrafya Öğretmenliği	Konya	2016
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi	Beşeri Coğrafya	Konya	2019

Becerileri:	
İlgi Alanları:	
İş Deneyimi:	2017-2019 Konya Pusulam Özel Öğretim Kursu 2019- Konya Özel Uğur Okulları
Aldığı Ödüller:	
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Tel:	0546 789 04 99
Adres	Alavardı Mahallesi Aziz Mahmut Hüdai Caddesi Aykent Sitesi B Blok No:57/14 Meram KONYA

